

”MIKSI HUUMEET ON KEKSITTY?”

Mitä 5. ja 9. luokan oppilaat haluavat tietää huumeista

Anni-Maaria Hujanen

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevät 2008

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

Hujanen, A-M. 2008. ”Miksi huumeet on keksitty?” Mitä 5. ja 9. luokan oppilaat haluavat tietää huumeista. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, 149s.

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä 5. ja 9. luokan oppilaat haluavat tietää huumeista. Tarkoituksena oli selvittää myös mitä luokanopettajat ja aineenopettajat vastaisivat oppilaiden kysymyksiin. Valitsin tutkimuskohteekseni 5. ja 9. luokan oppilaat, sillä kirjallisuuden mukaan aiemmat nuoriin ja huumeisiin liittyvät tutkimukset ovat kohdistuneet lähinnä 15–29-vuotiaisiin nuoriin.

Tutkimus on laadullinen ja se noudattaa fenomenografista lähestymistapaa. Aineiston analyysissä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Oppilasaineiston keräsin keski-suomalaisen alakoulun 5. luokilta sekä yläkoulun 9. luokilta. Opettaja-aineisto on kerätty opettajilta ympäri Suomen. Oppilaat saivat vapaasti kirjoittaa mieleensä tulevia kysymyksiä huumeisiin liittyen. Alakoulun ja yläkoulun opettajien vastaukset kerättiin kyselylomakkeella. Opettajat vastasivat kahden terveystieteeseen liittyvän yleisen kysymyksen lisäksi oman luokkatasonsa oppilaiden kysymysten joukosta heille poimimaani viiteen kysymykseen.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että sekä 5. luokkalaisia että 9. luokkalaisia mietityttivät eniten erilaiset huumeet ja niiden ominaisuudet, huumeiden kokeiluun ja käyttöön liittyvät tekijät sekä huumeiden vaikutukset elimistöön ja terveyteen. 5. luokkalaisille ei ollut aivan selvää mitä päihteillä tarkoitetaan. Heidän kysymyksensä olivat myös lapsellisempia. 9. luokkalaiset toivat puolestaan esiin enemmän omia näkemyksiään sekä kiinnostustaan aihepiiriä kohtaan. Opettajien vastaukset olivat pääosin yhteneviä. Alakoulun opettajien vastauksissa korostui vanhempien merkitys, yläkoulun opettajien vastauksissa korostettiin puolestaan nuorten omaa harkintaa ja päätösvaltaa. Alakoulun opettajien vastaukset olivat sisällöllisesti hieman suppeampia kuin yläkoulun opettajien.

Avainsanat: huumeet, nuoruus, asenteet, taustatekijät, huumeiden käyttö, terveysosaaminen, päihdekasvatus, ennaltaehkäisevä päihdetyö

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 HUUMEET JA NUORET	7
2.1 Huumeet yhteiskunnassa	7
2.2 Nuoruuden kuvaus	9
2.3 Nuorten asenteet huumeita kohtaan.....	13
2.4 Nuorten mielipiteitä huumeista.....	15
2.5 Huumeiden käytön taustatekijät.....	16
2.5.1 Yksilölliset taustatekijät	16
2.5.2 Yhteisölliset taustatekijät	18
2.5.3 Yhteiskunnalliset taustatekijät.....	19
2.6 Huumeiden käyttö nuoruudessa	20
2.6.1 Huumekokeilut	20
2.6.2 Huumeiden käyttö	23
2.7 Huumeiden käytön riskitekijät, ongelmakäyttö ja seuraukset	26
3 NUORTEN TERVEYSOSAAMINEN JA PÄIHDEKASVATUS.....	32
3.1 Terveyskasvatuksen olemus	32
3.2 Terveysosaaminen	36
3.3 Huumetietoisuus	39
3.4 Päihdekasvatus ja ennaltaehkäisevä päihdetyö.....	40
3.4.1 Huumevalistus	40
3.4.2 Ehkäisevä päihdetyö.....	41
3.4.3 Päihdekasvatus	45
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	49
4.1 Tutkimustehtävät	49
4.2 Tutkimusmenetelmät	49
4.3 Tutkimusjoukko ja aineiston keruu	51
4.4 Aineiston analyysi.....	53
4.5 Tutkimuksen luotettavuus	58
5 TULOKSET	61
5.1 Opettajien näkemykset terveystieteistä	61
5.1.1 Nuorten terveyssivistys	61
5.1.2 Nuorten hyvinvoinnin ja terveyskäyttäytymisen huolenaiheet	64
5.2 Oppilaiden kiinnostus huumeita kohtaan	67
5.2.1 5.lk oppilaiden kysymysten esittely	67
5.2.2 5.lk oppilaiden huumeuskysymykset.....	69
5.2.2.1 Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset	69
5.2.2.2 Keinot vastustaa sosiaalista painetta	72
5.2.2.3 Tupakoinnin vaikutukset elimistöön ja terveyteen.....	73
5.2.2.4 Alkoholin käytön vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen	75
5.2.2.5 Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen	76

5.2.2.6 Päihdyttävien aineiden vaikutus yksilöön, ympäristöön ja yhteiskuntaan.....	78
5.2.2.7 Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki	79
5.2.2.8 Kysymyksiä huumeista.....	81
5.2.2.9 Kysymyksiä muista päihteistä	84
5.2.2.10 Muita kysymyksiä ja kommentteja.....	85
5.2.4 9.lk oppilaiden kysymysten esittely	86
5.2.5 9.lk oppilaiden huume-kysymykset	88
5.2.5.1 Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset	88
5.2.5.2 Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen	91
5.2.5.3 Päihdyttävien aineiden vaikutus yksilöön, lähiympäristöön ja yhteiskuntaan.....	92
5.2.5.4 Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki	94
5.2.5.5 Kysymyksiä huumeista.....	95
5.2.5.6 Muita kysymyksiä ja kommentteja.....	98
5.2.7 5. ja 9. luokan oppilaiden kysymysten vertailua	101
5.2.8 Oppilasaineiston kysymysten tyypittelyä.....	105
5.2.8.1 5. luokkalaisten esittämien kysymysten tyypittely	105
5.2.8.2 9. luokkalaisten esittämien kysymysten tyypittely	111
5.2.8.3 Tyypiteltyjen kysymysten vertailua	115
5.3 Opettajat huometiedon antajina	118
5.3.1 Alakoulun opettajien vastaukset.....	118
5.3.2 Yläkoulun opettajien vastaukset.....	123
5.3.3 Alakoulun ja yläkoulun opettajien vastausten vertailua.....	131
6 POHDINTA	134
6.1 Yhteenveto.....	134
6.2 Jatkotutkimusaiheet.....	138
LÄHTEET.....	141
LIITTEET	148
Liite 1: Kyselylomake alakoulun opettajille	148
Liite 2: Kyselylomake yläkoulun opettajille	149

1 JOHDANTO

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää mitä, 5. ja 9. luokan oppilaat haluavat tietää huumeista. Tarkoituksena on selvittää myös mitä luokanopettajat ja aineenopettajat vastaisivat oppilaiden kysymyksiin. Oma mielenkiintoni aihepiiriä kohtaan on herännyt pidemmän ajan kuluessa uutisointia seuratessa. Erilaiset huumeaiheiset uutiset ovat mediassa aika ajoin esiin nousevia teemoja. Tulevana opettajana minua alkoi kiinnostaa suuresti se, millaisia ajatuksia ala- ja yläkouluikäisillä nuorilla on huumeista sekä erityisesti se, mitä he haluavat tietää huumeista. Tulevana opettajana koen aihepiirin todella ajankohtaisena, sillä huumeiden käytön määrä sekä muodot ovat muuttuneet viime vuosikymmenien aikana suuresti (Holopainen 1998, 10; Lusa 2000, 10; Peltoniemi 1998, 14).

Aihepiiriä on aikaisemmin tutkittu kouluterveyskyselyjen ja nuorisobarometriiden muodossa (Luopa, Rimpelä, Jokela 2000, 3; Myllyniemi 2007, 3; Rimpelä, Pohjanpää, Terho, Pienmäki-Jylhä & Poikajärvi 1995, 3–4; Saarela 1999a, 5; Saarela 1999b, 5; Saarela 2000, 5). Vuodesta 1977 lähtien on toteutettu valtakunnallista nuorten terveystapatutkimusta (NTTT). Kyseessä on terveystottumusten ja terveyden seurantatutkimus, jonka kohteena ovat olleet 12–18-vuotiaat. (Rimpelä, Pohjanpää, Terho, Pienmäki-Jylhä & Poikajärvi 1995, 3–4.) Ensimmäinen nuorisobarometri toteutettiin vuonna 1994 (Saarela 1999a, 5). Nuorisobarometrit 1/1999, 2/1999 sekä 2000 kohdistuivat pääsääntöisesti 15–29-vuotiaiden tutkimusjoukkoon. Kevään barometrissä (1/1999) vertailuryhmänä oli 40–45-vuotiaiden henkilöiden joukko. Syksyn barometrissä (2/1999) nuorisojoukon lisäksi mukana oli myös 30–64-vuotiaiden joukko. Vuoden 2002 nuoriso-barometrissä mukana oli vain jo aiemmin mainittu 15–29-vuotiaiden joukko. (Saarela 1999a, 5; Saarela 1999b, 5; Saarela 2000, 5.) Nuorisobarometrissä nuorella tarkoitetaan 15–29-vuotiasta (Myllyniemi 2007, 3).

Nuorisobarometriiden teemat ovat laajentuneet vuosien aikana. Barometriiden teemoina ovat olleet muun muassa nuorisotyöttömyys, yhteiskunnalliset asiat, koulutukseen hakeutuminen sekä suhtautuminen huumeisiin (Saarela 1999a, 5.) Nuorisobarometri

on vakiintunut vuosittaiseksi (Myllyniemi 2007, 3). Uusimmassa nuorisobarometrissä (2007) keskityttiin nuorten hyvinvointiin ja suhteeseen yhteiskuntaan, huumeisiin liittyviä kysymyksiä ei ollut otettu mukaan tähän nuorisobarometriin (Myllyniemi 2007, 3). Kouluterveyskyselyissä on tutkittu vuodesta 1996 alkaen luokkakyselyjä, jotka ovat kohdistuneet peruskoulun yläluokkien 8. ja 9. luokille sekä lukion 2. luokan ja ammattioppilaitosten 2. vuosikurssin oppilaille. Kouluterveyskyselyissä on selvitetty muun muassa oppilaiden huumeokeiluja, suhtautumista huumeisiin, huumeiden saatavuutta sekä koulujen huumeoppitunteja. (Luopa ym. 2000, 3.)

Aihepiiriä on lähestytty monin eri tavoin, mutta käsitykseni mukaan yhdessäkin tutkimuksessa ei ole perehdytty siihen, mitä nuoret haluaisivat tietää huumeista. Tutkimusjoukkona ovat olleet pääsääntöisesti 15–29-vuotiaat nuoret, joten tietoa tätä nuorempien ikäluokkien huumeisiin liittyvistä ajatuksista ei ole juurikaan saatavilla. Nämä seikat puoltavat sitä, että tutkimukseni on erittäin ajankohtainen.

Tutkimuksessani olen käyttänyt laadullisia tutkimusmenetelmiä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152; Tuomi & Sarajärvi 2003, 87). Aineisto on kerätty osittain vapaana kirjoituksena ja osittain kyselylomakkeella. Teoreettisen taustan keskeisimmät osat kuvaavat Suomen huumetilannetta, nuorten asenteita ja suhtautumista huumeisiin, sekä huumeiden käyttöön liittyviä taustatekijöitä. Olen nostanut esiin myös terveyskasvatukseen liittyviä näkemyksiä, erityisenä osa-alueena päihdekasvatuksen. Tulososiossa tuon esiin nuorten esittämät kysymykset sekä opettajien vastaukset kysymyksiin aineistosta esiin nostamieni lainausten muodossa.

2 HUUMEET JA NUORET

2.1 Huumeet yhteiskunnassa

Huumeita ovat kansainvälisin sopimuksin määritellyt aineet, joita voidaan käyttää päihdyttävässä tarkoituksessa (Lusa 2000, 9). Käsitteenä päihde-sanaa käytetään kirjallisuudessa hyvin vaihtelevasti. Yleisesti ottaen päihdeillä tarkoitetaan kaikkia kemiallisia aineita, jotka elimistöön jouduttuaan aiheuttavat päihtymyksen tunteen ja/tai humalatilaa. Päihde voidaan jakaa eri tavoin huumausaineisiin ja muihin päihdeisiin. (Vuori, Kannas & Tynjälä 2004, 183.) Kaikkien päihdeiden yhteinen piirre on keskushermostovaikutus, joka saa aikaan psyykkisen tietoisuuden muuttumisen kokemuksen, päihtymyksen (Soikkeli 2004, 14). Huumeiden katsotaan myös aiheuttavan käyttäjälleen fyysistä ja psyykkistä riippuvuutta. Huumeet voivat olla luontoperäisiä tai laittomissa laboratorioissa valmistettuja. (Lusa 2000, 9.) Kansallinen huumausainelainsäädäntö nojaa kolmeen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimukseen. Sopimuksessa on muun muassa luokiteltu tietyt aineet huumausaineiksi sekä laadittu huumausaineita koskeva yleiskielto (Soikkeli 2004, 15). Huumausainelaisissa määriteltyjen laittomien huumausaineiden lisäksi huumausaineilla voidaan tarkoittaa myös sellaisia päihdyttäviä aineita, joita käytetään laittomien aineiden rinnalla. Tällaisia ovat mm. tietyt lääkkeet, kasvit, sienet sekä uudet laittomien huumausaineiden kaltaiset synteettiset yhdisteet. (Salasuo & Rantala 2002, 38.) Huumausaineet ovat levinneet Suomessa maanlaajuisesti ja erityisesti taajamissa (asutusalueilla) huumeiden hankkiminen on helppoa. Yleisimpiä huumeita Suomessa ovat kannabistuotteet, mutta heroinin ja amfetamiinin markkinaosuudet kasvavat vuosittain eniten. (Lusa 2000, 10.)

Ensimmäisen varsinaisen huumeaallon katsotaan sijoittuvan 1960-luvulle. Tällöin huumeiden käyttö oli osa laajempaa nuorten poliittista ja kulttuurista protestiliikettä, jonka näkyvimmäksi ilmiöksi tuli hippikulttuuri. Huumeaallon taustalla voidaan pitää yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia. Talouden kasvun ja tuotantoteknologian kehityksen seurauksena maatalousväestön määrä supistui ja muuttoliike suuntautui kohti kaupunkia. Myös naiset astuivat suurin joukoin

työmarkkinoille. Taloudelliset ja sosiaaliset muutokset johtivat myös perinteisten arvojen ja tapojen murenemiseen ja kulttuurin muutokseen. Seurauksena tästä olivat mm. avioerojen lisääntyminen, muutokset sukupuolirooleissa sekä kiellettyjen aineiden ja paheksutun seksuaalisen käyttäytymisen muotojen, kuten homoseksuaalisuus, tuleminen sallituksi. Muutokset vaikuttivat erityisen suuresti etenkin nuorisoon. Syntyi täysin aiemmasta poikkeava musiikkiin vahvasti sidoksissa oleva nuorisokulttuuri. Muoti, musiikki, seksi ja huumeet tarjosivat nuorille tavan katkoa siteitä auktoriteetteihin sekä perinteisiin. (Partanen 2002, 13–15; ks. myös Kontula 1988, 66–69.)

Toisen huumeaallon katsotaan sijoittuvan 1990-luvulle. Sen yksi tärkeä edellytys on ollut kansainvälisen huumetuotannon ja -kaupan organisoituminen. Yhteistä sekä 1960-luvun että 1990-luvun huumealloille näyttäisi olevan kansainväliset muotivirtaukset etenkin musiikissa. Kansainvälistymisen seurauksena erilaiset musiikkityylit sekä artistit saavuttavat kasvavassa määrin yhä suuremman ja suuremman kuulijakunnan. Kansainvälisen vuorovaikutuksen ja matkailun seurauksena eri kulttuureiden tavat ja tottumukset tulevat keskenään kosketuksiin ja siirtyvät kulttuurirajojen yli. Tässä yhteydessä tutustutaan myös eri kulttuureiden nautintoaineisiin ja huumeisiin. (Kontula 1988, 88–89; Partanen 2002, 22–25.) Mielestäni nykyään puhutaan myös julkisuudessa entistä avoimemmin huumeista, sekä tunnustetaan huumekekeiluja. Uskoisin tämän vaikuttavan osaltaan siihen, että huumeita ei enää välttämättä mielletä niin salaperäisiksi, vaan ne koetaan hieman aiempaa arkisemmiksi.

Huumausaineiden kokeiluja ja käyttöä kuvaavat väestökyselyt ovat osoittaneet, että kaiken kaikkiaan huumeiden kokeilumäärät kaksinkertaistuivat Suomessa 1990-luvulla (Lusa 2000, 10). Tällöin myös etenkin nuorten aikuisten kannabiksen käyttö yleistyi huomattavasti (Kontula 1997, 50–65.) Huumeiden käytön lisääntyminen näyttää kuitenkin pysähtyneen ja kääntyneen jopa hieman laskuun vuosien 1998 ja 2000 välillä (Partanen 2002, 22–25). Suomessa esiintyy muita Euroopan maita enemmän päihteiden sekakäyttöä, joka aiheuttaa myös suurimmat terveys- ja sosiaaliset haitat (Holopainen 1998, 10; Lusa 2000, 10). Sekakäytön eli alkoholin,

lääkkeiden sekä huumeiden yhteiskäytön lisääntyminen näyttäisi olevan täällä eräänlainen trendi (Peltoniemi 1998, 14).

Huumeiden erilaisista käyttötavoista puhuttaessa on uutena terminä esiin noussut huumeiden viihdekäyttö. Huumeiden viihdekäyttö ei sinänsä ole uusi ilmiö, vaan sillä on etenkin kannabistuotteiden käytön suhteen pitkä historia. (Salasuo & Rantala 2002, 45–48.) Englanninkielisellä määritelmällä ”recreational drug use” tarkoitetaan huumeiden käyttöä vapaa-ajalla virkistystarkoituksessa. Vapaa-aika tässä yhteydessä viittaa siihen, että henkilö käy myös töissä tai opiskelee. (Hakkarainen, Kekki, Mustalampi, Muuri, Nuorvala, Partanen, Virtanen & Virtanen 2000, 32.) Huumeiden viihdekäyttö voidaan nähdä laajempänä nuorisokulttuurisena virtauksena eli tapana viettää vapaa-aikaa, kokea uutta, irrottautua todellisuudesta, laajentaa tajuntaa sekä pyrkiä hetkellisesti äärimmäiseen nautintoon (Salasuo 2005, 82). Viihdekäyttö voi siis liittyä yhtä lailla pelkkään viikonloppujuhlimiseen kuin elämäntapaan, johon kuuluu filosofisia ulottuvuuksia, kuten tietoinen minänmuokkaus ja uusien tajunnantasojen etsiminen. Suomessa huumeiden viihdekäyttö on ollut melko pienen ja näkymättömän ihmisjoukon tapa käyttää laittomia huumeita. Sen on kuitenkin ennustettu leviävän täällä yhtä yleiseksi kuin lähes kaikissa Länsi-Euroopan maissa. Viihdekäytön ennustetaan myös jäävän osaksi suomalaista nuorisokulttuuria. (Hakkarainen ym. 2000, 32; Salasuo & Rantala 2002, 45–48.)

2.2 Nuoruuden kuvaus

Kirjallisuudessa on esitelty erilaisia määritelmiä nuoruudesta. Erään määritelmän mukaan keskilapsuuden katsotaan alkavan kouluunmenoiästä ja päättyvän 11. tai 12. ikävuoteen. Tämän kehitysvaiheen jälkeen seuraa nuoruusikä, joka ulottuu aina varhaisaikuisuuteen eli n. 20. ikävuoteen asti. (Pulkkinen 1996, 29–30.) Nuoruuden vaiheet voidaan jakaa esinuoruuteen, varhaisnuoruuteen ja varsinaiseen nuoruuteen. Esinuoruus sijoittuu tämän määritelmän mukaan ikävuosien 9–13 väliin, varhaisnuoruus yleensä ikävuosien 10–14 väliin ja varsinainen nuoruus yleensä ikävuosien 14–16 väliin. (Renfors, Litmanen & Lähdesmäki 2003, 69–70.) Hieman samansuuntaisen määritelmän mukaan nuoruusikä sijoittuu ikävuosien 12–22 väliin

pitäen sisällään kolme eri vaihetta. Ensimmäinen vaihe on varhaisnuoruus 12–14-vuotiaana. Toinen vaihe on varsinainen nuoruus 15–17-vuotiaana. Kolmas ja viimeinen nuoruusiän vaihe on jälkinuoruus 18–22-vuotiaana. (Aalberg & Siimes 2007, 68.) Lisäksi yhden määritelmän mukaan lapsuus ja nuoruus päättyvät 17 vuoden ikään. Tämän jälkeen seuraa varhaisaikuisuuteen siirtymisen vaihe, joka kestää noin viisi vuotta. Siirtymävaihe saattaa heittää parilla vuodella yksilöllisistä eroista johtuen, mutta pääsääntöisesti sen katsotaan ajoittuvan 17. ikävuodesta 22. ikävuoteen. (Levinson, Darrow, Klein, Levinson & McKee 1979, 56–57; ks. lisäksi Pulkkinen 1996, 18–20.) Yllämainittuja määritelmiä mukailien määrittelen nuoruuden tässä työssäni alkamaan 10. ikävuodesta ja päättyvän 17 vuoden ikään.

Jokaiselle elämän kehitysvaiheelle on yleensä määritelty omat kehitystehtävänsä. Eri kehitysvaiheet sisältävät myös erilaisia haasteita ja tilanteita, joissa opetellaan ikäkaudelle tyypillisiä taitoja ja tapoja. Nuoruusiässä suhteet vastakkaiseen sukupuoleen kehittyvät, emotionaalinen riippuvuus vanhemmista vähenee, valmistautuminen työelämään ja avioliittoa varten alkaa ja yhteiskunnallisesti vastuuta ottava käyttäytyminen muotoutuu. Nuoruuden kehitystehtäviin kuuluu myös ideologian tai maailmankatsomuksen kehittäminen. (Nurmi 1995, 258–260; Pulkkinen 1996, 29–30; Renfors ym. 2003, 115.) Nuoruusiikään sijoittuu myös lapsuuden ja aikuisuuden välillä oleva psyykkinen kehitysvaihe. Nuori ei ole enää lapsi, mutta hän ei kuitenkaan ole vielä aikuinen. (Aalberg & Siimes 2007, 15.) Nuoruus voidaan nähdä myös mahdollisuutena korjata ja ratkaista monet lapsuuden häiriöt, sillä nuori kykenee kohtaamaan ne aikaisempaa kehittyneemmällä tavalla ja henkisiltä ominaisuuksiltaan valmiimpana. (Aalberg & Siimes 2007, 67.) Pulkkinen (1996) mukaan nuoruusiälle ominaista on myös muiden odotuksista piittaamattomuus sekä omien mielihalujen mukaan toimiminen. Siirryttäessä nuoruusiästä aikuisuuteen saattaa elämässä tulla eteen monenlaisia haasteellisia tilanteita kuten esimerkiksi päihteiden käyttö, koulutustien valinta sekä ongelmien kasautuminen elämässä. (Pulkkinen 1996, 26.) Ikätoveriryhmällä ja ikätovereilla on keskeinen merkitys ihmisen elämässä, mutta etenkin nuoruudessa niiden merkitys korostuu. Jokainen hakee hyväksyntää, arvostusta sekä rakkautta ja niiden saaminen kaikissa ikävaiheissa on tärkeää. (Renfors ym. 2003, 69.)

Vielä 100 sitten yhteiskunnassa ei tunnettu nuoruuden käsitettä. Käsite onkin tullut käyttöön vasta 1900-luvulla. Vuosisata sitten siirryttiinkin lapsuudesta suoraan aikuisuuteen ilman mitään välivaiheita. 1950-luvun kontrolloidusta nuorisokasvatusmallista on siirrytty pikku hiljaa kohti vapaampaa nuorisokulttuuria. 1950-luvulla rock-musiikki koettiin kapinointina normeja ja yhteiskuntajärjestelmää vastaan. 1960-luvulla hippiliikkeen maihinnousun myötä koettiin kuitenkin todellinen nuorison ja aikuisuuden välinen kapina. Hipit eivät halunneet aikuistua eivätkä samaistua vanhempiensa edustamaan yhteiskuntamalliin. 1970-luvulla kapinalliset nuorisobändit jatkoivat tien auraamista nuorison omille näkemyksille. 1980-luvulla skeittaajat valtasivat tavaratalojen asfaltoidut pihat ja julkiset aukiot. 1990-luvun nuorisokulttuurit, muun muassa hip hopparit ja tekno-joukot, toivat uudenlaista kapinaa. Näille nuorille tärkeintä oli jatkuva liike kohti tulevaisuutta ilman vaaroja. Tällä hetkellä tilanne näyttäisi siltä, että perinteiset kasvatussystemit eivät enää tehoa nykyajan nuoriin. Nykyään nuorisokulttuurin alakulttuureita on monenlaisia muun muassa hevarit, punkkarit, skinit, teknot, hip hopparit, skeittarit ja anarkistit. Nuorisolla näyttäisi siis olevan suuresti valinnanvaraa. Tänä päivänä moni 12-vuotias onkin nähnyt ja kokenut useimmat niistä asioista, joita perinteisesti aiemmin varjeltiin nuorilta. Nuoruus on siis ikään kuin aikuistunut. (Kemppinen 1997c, 15–18.)

Ihmisen kasvuun ja kehitykseen kuuluu keskeisesti yhteenkuuluvuuden tunne. Erityisen tärkeäksi yhteiset kokemukset muodostuvat murrosiässä ja sitä seuraavassa nuoruusvaiheessa. (Kemppinen 1997b, 75.) Nuoruudessa, murrosiän alkuvaiheista lähtien, nuori alkaa irrottautua vanhemmistaan. Yksinjäämisen uhan nuori ratkaiseekin turvautumalla ikätovereihinsa. Ikätoverit alkavat korvata vanhempia ja ovat apuna nuoren minuuden rakentamisessa. Ryhmä palvelee nuoren kasvua kohti aikuisuutta ja ryhmään kuulumisen katsotaan olevan välttämätön kehityksellinen välivaihe. (Aalberg & Siimes 2007, 70–71.) Nuoren kehityksen kannalta on erityisen tärkeää, että hän kuuluu johonkin, mikä auttaa häntä peilaamaan itseään. Lähikontakteissa nuorella on mahdollisuus verrata itseään muihin ikäisiinsä. Murrosikäisten ystävyiden turvin nuoret voivat kokea lapsuuden taakse jäämisen ja seksuaalivietin aktivoitumisen. (Kemppinen 1997b, 75.)

Ryhmä on välttämätön nuoren identiteetin rakentumisessa. Ryhmän avulla nuori oppii hallitsemaan muun muassa omia impulssejaan. Nuorelle kahdenkeskeisyys voi tuntua liian intiimiltä, joten ryhmässä olo voidaan kokea turvallisempaan. Ryhmä palvelee nuoren yksinäisyyden ja ahdistuksen tunteiden hallintaa. Ryhmässä nuoret voivat myös kokea olevansa vapaita lapsuuden siteistä. Ryhmässä nuoret voivat ilmaista itseään tavalla, johon he yksilöinä eivät uskaltautuisi. Ikätoverien ryhmällä ei tarvitse olla muuta päämäärää kuin ryhmäidentiteetin luominen sekä yksilöllisten identiteettien saavuttaminen sen kautta. Mikäli nuori jää ryhmien ulkopuolelle yksinäisyyteen, häiritsee se nuoren tervettä psyykkistä kehitystä. Kaikki ryhmät eivät kuitenkaan palvele nuoren kasvua. (Aalberg & Siimes 2007, 72–73.)

Jengiytyminen on ympäristön katselemista samankaltaisten näkökulmasta. Pojille jengiytyminen näyttäisi olevan luonnollisempi asia kuin tytöille, sillä tytöt ovat yleensä enemmän riippuvaisia aikuisista kuin pojat. Jengillä on yleensä tapana kokoontua jossain tietyssä tutussa paikassa sillä se tuo jengille yhdenmukaisuutta. Jengissä jokaiselle muodostuu usein oma roolinsa. Jengin sisäisiä rooleja ovat muun muassa jengin kingi, maskotti, pelle / viihdyttäjä, sopeutuja, pohdiskelija, fantasiatyyppejä, kilpailija ja seikkailija. (Kemppinen 1997b, 76–87; ks. myös Aalberg & Siimes 2007, 70–71.) Nuorisojengit ovat yleensä hyvä kasvua tukeva vertaisryhmä, jota nuori tarvitsee itsenäistyäkseen vanhemmistaan. Parhaimmillaan oma vertaisryhmä toimii voimavarana, jonka avulla nuori kykenee ratkaisemaan monia valintatilanteita ja selviytymään ongelmista. Identiteetin löytämisen kannalta jengiin kuuluu myös vertaamista. Vertaamisen avulla nuori samaistuu muihin samanikäisiin. (Kemppinen 1997b, 76–77.)

Jengin käyttäytymismalli voi olla joillekin nuorille elämän selviytymisstrategia. Nuoren itsetunnon kannalta on tärkeää, että hän voi päteä edes yhdellä elämäntilanteella. Usein jengi tarjoaa tämän mahdollisuuden, mikäli sitä ei toteudu kotona, koulussa tai harrastusten parissa. (Kemppinen 1997b, 81–82.) Vääränlainen jengiytyminen palkitsee nuoren ei-toivottua sosiaalista käyttäytymistä, kuten varastamista, päihteiden käyttöä, koulusta lintsuamista sekä aggressiivisia toimintoja. (Kemppinen 1997b, 66–67.) Jengin merkitys korostuu erityisesti silloin kun siteet jengin ulkopuolelle, erityisesti perheeseen, ovat katkenneet. Jos kotoa, koulusta tai

harrastusten parista ei saada riittävän voimakkaita positiivisia ja turvallisia identiteetin rakennusaineiksi, jengin kielteiset käyttäytymismallit voivat alkaa ohjata nuorten elämää ja ajatuksia. (Kemppinen 1997b, 71–78.)

Kielteiseen käyttäytymiskiarteeseen ajautuneen jenginuoren voi olla vaikea luopua jengistä. Useimmiten nuori kuitenkin kokee jengielämän kiehtovana ja kutsuvana, joten hän ei edes halua luopua siitä. Jengistä vierottaminen onnistuu vanhemmilta yleensä joko puhumalla tai siten, että vanhemmat kieltävät nuorta yksinkertaisesti tapaamasta jengin jäseniä. Jengin vaikutuspiiristä irrottautuminen vaatii nuorelta jämäkkyyttä, sosiaalisuutta sekä ymmärtäväisyyttä. Jengistä on kuitenkin mahdollista päästä ulos ja jopa niin, että nuorella säilyy hyvät välit muihin jengiläisten kanssa. (Kemppinen 1997b, 87–88.)

2.3 Nuorten asenteet huumeita kohtaan

Nuorten asenteet ja tunteet huumeita kohtaan ovat usein ristiriitaisia. Huumeet saattavat tuntua kiinnostavilta, mutta samalla jo pelkkä niiden olemassaolo tuntuu monista pelottavalta ja vaaralliselta. Nuorten asenteet huumeita ja niiden käyttäjiä kohtaan heijastuvat vahvoina niissä käsityksissä ja vaatimuksissa, joita yhteiskunnan huume politiikkaan kohdistetaan. Mitä vähemmän nuorilla on lähipiiristä, kuten ystäviltä ja perheenjäseniltä saatua tietoa huumeista, sitä voimakkaampia kontrollitoimenpiteitä he yhteiskunnalta vaativat. Huumeet ja niiden käyttäjät halutaan eliminoida kokonaan pois, jotta ne eivät uhkaisi itseä ja yhteiskuntaa. Myös poliisilta vaaditaan entistä tiukempia otteita. (Kontula 1988, 12–22.) Ihmisen ennakkoluulottomuudella ja positiivisilla asenteilla huumeita kohtaan on havaittu olevan voimakas yhteys huumeiden kokeilemiseen ja käytön aloittamiseen. On myös hyvin todennäköistä, että tupakanpolttajat ajautuvat todennäköisemmin kokeilemaan ja käyttämään huumeita kuin henkilöt, jotka eivät polta tupakkaa. (Bachman, Waasworth, O'Malley & Schulenberg 1997, 155–159.) Nuorten asenteilla ja ennakkoluuloilla päihteitä kohtaan on siis vahva yhteys siihen, ajautuvatko he kokeilemaan ja käyttämään huumeita.

Vaikka suomalaisten 15–16-vuotiaiden nuorten keskuudessa huumeita joskus kokeilleiden osuus kasvoi 1990-luvun lopulla, suhtautuu enemmistö nuorisosta kuitenkin edelleen kielteisesti huumeisiin. Myös valtaosalla huumeista kokeilleista nuorista käyttö jää muutamaan kertaan. (Lönnqvist 2001, 6–12; Saarela 1999a, 37–41.) Keväällä 1999 laaditun nuorisobarometrin (Saarela 1999a) mukaan nuoret eivät ole valmiita hyväksymään sallivampaa huume politiikkaa tai ylipäättään niiden käyttöä tai myyntiä. Barometrin antamien tulosten mukaan nuoret suhtautuvat huumeiden käyttöön varsin kriittisesti. Mielipiteiden tasolla nuoret eivät näytä hyväksyvän kovinkaan yleisesti huumeiden käyttöä. Verrattaessa vuoden 1999 nuorisobarometrin tuloksia vuoden 1997 nuorisobarometrin tuloksiin, oli nuorten suhtautuminen huumeiden käyttöön ja käyttäjiin kahden vuoden aikana muuttunut tiukemmaksi ja kielteisempään suuntaan. Suhtautuminen oli pysynyt samanlaisena myös vuosien 1999 ja 2002 välillä. Ikäryhmittäin tarkasteltuna tutkimuksiin osallistuneista 15–29-vuotiaista kielteisimmän huumeiden käyttöön ovat suhtautuneet 15–19-vuotiaat. (Saarela 1999a, 37–41; Saarela 1999b, 25; Saarela 2002, 55–58.)

Syksyllä 1999 laaditusta nuorisobarometristä (Saarela 1999b) selviää, että 15–19-vuotiaat tytöt suhtautuvat samanikäisiä poikia kriittisemmin ja tiukemmin huumeisiin ja huumeiden käyttäjiin. Barometrin antamien tulosten mukaan nuoret mieltävät kannabiskokeilujen johtavan helposti huumeiden säännölliseen käyttöön. Nuorten mielestä huumeita saa hankittua suhteellisen helposti, asuinpaikalla ei ollut merkitystä huumeiden saatavuuteen. Asuinpaikka vaikutti kuitenkin siten, että maaseudun haja-asutusalueilla suhtauduttiin huumeisiin kielteisemmin kuin kaupunkialueilla, kuten esimerkiksi kaupunkilähiöissä ja esikaupunkialueella. Tulosten mukaan kriittisyyteen ja kielteiseen suhtautumiseen huumeiden käyttöä ja kokeilua kohtaan näyttää vaikuttavan suurelta osin huumevalistus. Myös nuoret itse korostivat huumevalistuksen merkitystä. Asennoitumiseen näyttäisi eniten vaikuttavan huumeiden terveyshaittojen tiedostaminen. Osaltaan kielteiseen suhtautumiseen vaikuttavat myös kaveripiiri, huumeiden kalleus sekä rangaistavuus. (Saarela 1999b, 25–37.)

2.4 Nuorten mielipiteitä huumeista

Nuorten mielipiteitä huumeista on saatu selville mm. kouluterveyskyselyjen, nuorisobarometrien sekä erilaisten tutkimusten avulla (ks. Kontula 1988, 9–11; Kontula 1997, Luopa ym. 2000; Rimpelä ym. 1995; Saarela 1999a, 1999b, 2002).

Vuosina 1995–2000 toteutettujen kouluterveyskyselyjen mukaan 14 % 8. luokkalaisista ja 18–21 % 9. luokalla, lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista oli sitä mieltä, että marihuanan kokeileminen ei ole oluen juomista vaarallisempaa. Nuorten mielipiteet marihuanan vaarallisuudesta ja verrattavuudesta oluen juontiin olivat voimakkaassa yhteydessä nuoren omiin huumekekeiluihin. Mitä enemmän nuorella oli omakohtaisia kokemuksia marihuanasta, sitä todennäköisemmin hän katsoi, ettei kannabistuotteiden kokeileminen ole sen vaarallisempaa kuin muutaman olutpullon juominen. Pojat mielsivät tyttöjä useammin marihuanan ja oluen samanarvoisiksi päihteiksi. Pojat myös suhtautuivat marihuanan käyttöön tyttöjä myönteisemmin. Huumausaineoppituntien määrällä ei ollut yhteyttä siihen, pitivätkö nuoret kannabista muutamaa olutpullollista vaarallisempaan. Myös alueellisia eroja löytyi. Jyväskylässä, Helsingissä ja Keravalla 20 % yläasteiden oppilaista hyväksyi marihuanan satunnaisen käytön, koko peruskoulussa luku oli keskimäärin 12 %. Sosiaalisen huumealtistuksen suuruus, eli arkipäivässä kohdattujen huumeiden käyttäjien ja huumetarjonnan määrä, oli suhteessa siihen, kuinka helpoksi nuoret mielsivät huumeiden hankkimisen. (Luopa ym. 2000, 5–6; Rimpelä, Pohjanpää, Terho, Pienmäki-Jylhä & Poikajärvi 1995, 24–26.)

Vuosien 1997 ja 2002 välillä ei nuorisobarometriin mukaan ollut tapahtunut muutosta huumeiden käytön hyväksymisen suhteen. Huumeiden myyntiin ja niiden käyttöön suhtauduttiin varsin kriittisesti. Verrattaessa tuloksia kouluterveyskyselyistä (Luopa ym. 2000, 5–6; Rimpelä, Pohjanpää, Terho, Pienmäki-Jylhä & Poikajärvi 1995, 24–26) saatuihin tuloksiin, nousee nuorisobarometrin tuloksista esiin enemmän vapaa-ajan näkökulma (Saarela 2002, 55–58). Syksyllä 1996 kerätyn nuorisobarometrin mukaan 18 % kaikista vastanneista nuorista mielsi huumeiden

kuuluvan osaksi nuorten vapaa-aikaa. Naisista tätä mieltä oli 20 % ja miehistä 16 % vastanneista. Ikäryhmittäin tarkasteltuna 20–24-vuotiaat katsoivat muita useammin huumeiden olevan osa nuorten vapaa-ajan viettoa. Pääkaupunkiseudulla huumeiden mieltäminen osaksi nuorten vapaa-ajan viettoa oli hieman yleisempää, 22 %, kuin maaseudulla vastaava luku oli 15 %. (Saarela 2002, 55–58.)

2.5 Huumeiden käytön taustatekijät

2.5.1 Yksilölliset taustatekijät

Joillakin nuorilla on suuri halu kokeilla huumeita, sillä huumeet koetaan kiehtoviksi, jännittäviksi ja salaperäisiksi. Kielletty asia kiinnostaa ja nuoret haluaisivat tietää, miltä tuntuu olla huumeiden vaikutuksen alaisena. Huumeiden kokeilijat ja käyttäjät valikoituvat elämäntilanteensa mukaisesti, ja jokaisella heistä omat syynsä käytölle. (Kontula 1988, 88–92.) Taustalla olevat syyt ovat aina yksilöllisiä ja ainutlaatuisia, eikä ole olemassa mitään yleispäteviä syitä ja selkeitä vastauksia siihen, miksi nuoret ajautuvat huumeiden pariin (Eiseman 1984a, 42–45). Huumeiden käytön syitä voidaan etsiä kuitenkin psykologisista, sosiaalisista sekä yhteiskunnallisista tekijöistä. Psykologisiin tekijöihin kuuluu muun muassa mielihyvän saaminen. Sosiaalisia tekijöitä ovat perheen ja ystävien vaikutus. Yhteiskunnallisia tekijöitä ovat huumeiden käytön yleistymisen ja niiden näkyminen yhteiskunnassa. Näyttäisi vahvasti siltä, että sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät selittävät merkittävästi huumeiden käyttöä huumeita kokeiltaessa, kun taas psykologiset tekijät tulevat tärkeämmiksi selvitettäessä syitä huumeiden pidempiaikaiselle käytölle. (Kontula 1988, 88–92.) Voidaan siis todeta, että päihteiden käytöllä on yhteyksiä niin perinnöllisiin, psykologisiin, sosiaalisiin kuin ympäristötekijöihinkin. (Ahlström 2002, 54–55.)

Jokaisella huumeita kokeilevalla tai käyttävällä on taustalla oma henkilökohtainen motivaatio sekä omanlainen käsitys huumeista ja niiden käytön aiheuttamista psyykkisistä ja fyysisistä seuraamuksista (Eiseman 1984a, 42–43). Yksilöön liittyviä

riskitekijöitä ovat varhainen ja pitkäaikainen ongelmakäyttäytyminen tai käyttäytymishäiriöt, mielialahäiriöt, huono koulu- tai opiskelumenestys, kielteinen suhtautuminen kouluun, kapinointi, päihteiden käyttöä suosiva asenne sekä nuorena alkanut päihteiden käytön kokeilu. Biogeneettisiä riskitekijöitä ovat geneettisistä tekijöistä johtuva alttius päihteiden käyttöön sekä psykofyysinen herkkyys päihteiden vaikutuksille. Kyseiset riskitekijät osoittavat vain kohonneen riskin tilastollisissa analyyseissä, joten kyse ei ole suorasta syy-seuraussuhteesta. Riskitekijät eivät myöskään ole toisiaan poissulkevia. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 9–10.)

Nuoret itse arvioivat huumeita käytettävän siksi, että ne vaikuttavat paremmin kuin alkoholi ja niiden avulla voidaan paeta tai unohtaa omia ongelmia ja hakea lohtua. Nuorison keskuudessa on valloillaan käsitys, jonka mukaan huumeiden käyttäjät elävät tyypillisesti vaikeissa sosiaalisissa olosuhteissa, esimerkiksi perheongelmat, eivätkä voi niiden vuoksi käytölleen juuri mitään. Lähes yhtä usein nuoret kuitenkin arvioivat käytön johtuvan myös huumeiden aiheuttamasta hyvänolon tunteesta tai piristyksestä, jonka koetaan olevan humalaa voimakkaampi. Muita nuorten itse esittämiä syitä huumeiden käyttöön ovat kokeilunhalu, kavereiden vaikutus, halu päästä tiettyihin jengeihin tai halu näyttää muille. (Kontula 1988, 92–93.) Kokeilunhalu on huumeekokeiluiden taustalla noin puolessa tapauksista (Aalberg & Siimes 2007, 270–271). Kysyttäessä nuorilta itseltään he eivät välttämättä osaa antaa kovinkaan selviä selityksiä kokeiluilleen. Käytön syiksi nuoret voivat esittää ahdistuneisuutta, perhesuhteita ja asian tuntumista jännältä. Osa nuorisosta on sitä mieltä, että huumeen (hasiksen) vaikutus on ollut odotettua vähäisempää, jonka vuoksi suuri enemmistö kokeilijoista onkin lopettanut kokeilunsa yhteen tai korkeintaan muutamaan kertaan. (Kontula 1988, 92–93.)

Huumeekokeilujen taustalla voidaan nähdä myös puhdasta kapinointia vanhempia vastaan. Nuorilla on suuri tarve saavuttaa autonomia. Näin ollen kokeilut ovat kiellettyinä asioina protesti vanhempia vastaan, toisaalta ne merkitsevät myös samaistumista aikuisena koettuun käyttäytymiseen. (Eiseman 1984a, 42–45; Johnson 1984, 24–26; Korhonen 1987, 27–28; Salakari 2002, 25.)

2.5.2 Yhteisölliset taustatekijät

Yhteisöllisiä riskitekijöitä ovat vanhempien ja perheenjäsenten päihteiden ongelmakäyttö, perheen päihteiden käyttöä suosivat asenteet, huonot perheolosuhteet sekä päihteitä käyttävä ja niihin myönteisesti suhtautuva ystäväpiiri. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 9–10.) Perheellä ja kaveripiirillä on suuri vaikutus nuoreen ja hänen taipumuksiinsa sekä valintoihin huumeiden kokeilemisen ja käytön suhteen. Epävakaat perhe ja kaveripiirin turmiollinen vaikutus vaikuttavat huumeiden käyttäjien sosiaaliseen kehitykseen siten, että heillä ei ole keinoja rakentaa ja säilyttää rakentavia ihmissuhteita, joissa arvot, tavoitteet ja päämäärät kehittyvät. Heillä ei täten ole myöskään mahdollisuutta käsitellä negatiivisia tunteitaan, jotka aiheutuvat heidän etäännyttämisestänsä sekä yleisestä stressistä elämässä. (Johnson 1984, 24–26.)

Nuoruus on kokeilujen ja testaamisen aikaa, jolloin halutaan tietää, miltä mikäkin asia tuntuu. Huumeekokeilussa voi kuitenkin olla kyse myös sattumasta, nuori on ollut väärässä paikassa ja väärässä porukassa väärään aikaan. (Mauriala 2000, 19.) Kaveripiirillä voi olla todella suuri vaikutus nuoren valintoihin. Jos kaveripiirissä juodaan alkoholia, poltetaan tupakkaa tai käytetään huumeita, voi olla mahdollista, että nuori itsekkin ajautuu kokeilemaan päihteitä. Syynä voi olla rentoutumisen halu, uteliaisuus olla muun ryhmän mukana tai häpeän välttäminen. (Heinälä 1994, 4; Johnson 1984, 24–26; Renfors ym. 2003, 69; Salakari 2002, 25.) Monet nuoret aloittavatkin päihteiden käytön kaveriporukan mukana. Kaveriporukan vanhempia huumeidenkäyttäjiä ihannoidaan ja pidetään arvossa, he ovat ikään kuin esikuvia. (Koski-Jännes 1998, 39–41.) Kaveripiirin ohella myös sisarusten vaikutus on suuri. Sisarusten päihteidenkäytön onkin huomattu lisäävän todennäköisyyttä käyttää päihteitä. (Ahlström 2002, 59–60.)

Lapsen elämä alkaa perheessä, jonka parissa hän viettää myös suuren osan myöhempää nuoruuttaan. Perhe-elämä on nuoren käyttäytymistä säätelevistä alueista tärkeimpiä. (Ahlström 2002, 54–55.) Perhe ja ystävät nähdään usein vastakkaisiin suuntiin vaikuttavina, ne voivat kuitenkin olla myös toistensa vaikutusta vahvistavia. Perhe vaikuttaa kuitenkin pääsääntöisesti nuoren elämään pidemmän aikaa sekä

yleensä hieman syvällisemmin. (Ahlström 2002, 60.) Perheen voi kuitenkin nähdä edistävän nuoren alttiutta huumekokeiluille kahdella eri tapaa. Perhe voidaan nähdä stressin aiheuttajana, jonka seurauksena nuori kääntyy huumeiden puoleen lievittääkseen stressiä. Tämä tarkoittaa muun muassa epävakaita perheolosuhteita tai perheongelmia. Toisaalta perheen antama salliva huumeiden käytön malli kotona saattaa toimia nuorelle mallina, jota hän lähtee itsekin toteuttamaan. (Stephens 1980, 70–71.) On kuitenkin muistettava, että perhe-elämä on vain yksi tekijä, joka on yhteydessä siihen, aloittaako nuori päihteiden käytön, kuinka runsaaksi hänen käyttönsä muodostuu sekä siihen, mitä riskejä siihen tulee sisällyttämään. (Ahlström 2002, 60.) Sekä kaveripiirin että vanhempien huumemyönteinen suhtautuminen ja käyttäytyminen saattaa rohkaista nuorta kokeilemaan ja käyttämään huumeita. Myös nuoren omilla aiemmilla päihdekokemuksilla kuten tupakoinnilla, nuuskaamisella ja humalajuomisella on selvä yhteys huumaavien aineiden kokeiluihin (Luopa ym. 2000, 5–6).

2.5.3 Yhteiskunnalliset taustatekijät

Kulttuurisia ja yhteiskunnallisia riskitekijöitä ovat käyttöä edistävä lainsäädäntö eli alhaiset ikärajat ja vähäiset sanktiot luvattomasta käytöstä, käyttöä suosivat sosiaaliset normit, helppo saatavuus sekä poikkeuksellisen huono taloudellinen tilanne. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisyoimikunta 2000, 9–10.) Nyky-yhteiskunnassamme yhteisöllisyys on vähentynyt verrattuna aikaisempaan. Yhteisöllisyyden vähenemisen myötä myös nuorten asema on muuttunut. Nykyisin eletään kaukana lähisukulaisista eikä naapureidenkaan kesken vietetä samalla lailla aikaa kuin aikaisemmin. Aikaisemmin perinteisellä yhteisöllisellä perhekeskeisellä vuorovaikutuksella oli suuri merkitys lasten ja nuorten kasvulle. Vanhempien jatkuva läsnäolo loi nuorille turvallisuuden tunteen. Myös perhekoko ja -muoto ovat muuttuneet huomattavasti viime vuosikymmenien aikana. Monet vanhemmat elävät myös niin sanotussa uraputkessa, joten aikaa perheelle ei välttämättä ole. Tällöin ajan tilalle tarjotaan rahaa ja hyödykkeitä, jotka paikkaavat kotoa pois olevaa aikuista. (Kemppinen 1997b, 145–147.)

Nuorten huumeiden käytön määrään ja muotoihin vaikuttavat myös yhteiskunnallinen ilmapiiri ja toiminta sekä nuorten konkreettiset elinolosuhteet ja nuorisokulttuurin suuntaukset. Perheisiin ja instituutioihin, kuten koulu, liittyvät eettis-moraaliset arvot ovat edelleen tärkeitä, mutta silti nuorten voidaan nähdä olevan arvovalinnoissaan yhä enenevässä määrin irrallaan perinteisistä arvoista tehdä elämänsä valintoja. Nuoret päättävät yhä enemmän itse siitä, mikä on hyvä tai huono tapa elää. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 77.)

Yhteiskunnallisten muutosten myötä nuorten sosiaalinen altistuminen huumeille on lisääntynyt 1980-luvulta alkaen. Suurissa kaupungeissa asuvat nuoret näkevät yhä enemmän huumeiden kokeilua. Huumeita tarjotaan nuorille arkiympäristössä jo 14–18-vuotiaina. Suuri osa nuorista pitää huumeiden hankkimista omalla paikkakunnallaan helppona. Huumekokeilutilanteissa on havaittavissa kuitenkin eroja paikkakuntien ja koulujen välillä. (Karekivi 1999, 47–48.) Nuorten terveys-tapatutkimuksen tulosten mukaan huumeiden tarjonta lisääntyi 1990-luvulla kaikissa ikä- ja sukupuoliryhmissä, 12–18-vuotiaat tytöt ja pojat, mutta kääntyi laskuun 2000-luvun alkupuolella. Vuonna 2003 huumeita oli tarjottu noin viidennekselle 18-vuotiaista pojista ja tytöistä. 14-vuotiailla vastaavat luvut olivat 4 % ja 8 %. Myös yksittäisille 12-vuotiaille oli tarjottu huumeita. 1990-luvulla huumeiden tarjoajat olivat olleet pääosin vieraita henkilöitä, 2000-luvulla valtaosa tarjonnasta oli tullut ystäviltä ja tuttavilta. (Rimpelä, Lintonen, Pere, Rainio & Rimpelä 2003, 32–35.)

2.6 Huumeiden käyttö nuoruudessa

2.6.1 Huumekokeilut

Huumeet ovat levinneet kaikkialle Suomessa, myös syrjäkylille ja laitakaupungeille. Huumausaineita liikkuu ja näkyy enemmän suurilla paikkakunnilla ja kaupunkien keskustoissa. Samat aineita käyttävät nuoret kulkevat kuitenkin myös muissa osissa kaupunkia kuten esimerkiksi kotibileissä. (Leinonen & Kokko 1997, 7.) Nuorten

asenteet mietoja huumausaineita kohtaan ovat lieventyneet samalla kun huumemarkkinat ovat kasvaneet. Huumeiden käyttökulttuurit, käyttötavat sekä käytöstä aiheutuvien ongelmien laatu ja suuruus vaihtelevat. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 76.) Huumeita kokeilleiden ja käyttävien määrä on ollut nousussa Suomessa viime vuosina myös nuorison keskuudessa (Poikolainen 1998, 8). On arvioitu, että jo puolet 15–16-vuotiaista suomalaisnuorista tuntee jonkun, joka käyttää huumeita. Lähes yhtä moni nuori arvioi huumeiden hankkimisen olevan helppoa. Vaikka huumeiden tarjonta Suomessa on lisääntynyt viime vuosina, ei tilanne ole kuitenkaan aivan yhtä vakava kuin monissa muissa Euroopan maissa. Esimerkiksi Englannissa 15–16-vuotiaista nuorista lähes 40 prosenttia on kokeillut kannabistuotteita, kun taas Suomessa sama luku on reilut 11 prosenttia. (Kolari 2003, 8–9; ks. myös Hurme 2003, 3–4.)

Vuonna 2000 valmistuneen kouluterveyskyselyn mukaan vuosina 1998 ja 1999 kerätyn aineistoon kuuluvista oppilaista laittomia huumeita oli kokeillut 8 % yläasteella, 14 % lukiossa sekä 20 % ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista oppilaista. Kannabistuotteiden ja muiden laittomien huumeiden kokeilut olivat yleisimpiä tupakoivien ja toistuvasti alkoholia humalaan saakka käyttävien keskuudessa. Tulosten mukaan huumeekokeilujen mahdollisuus kasvoi, mikäli vanhemmat eivät tunne lastensa ystäviä eivätkä tiedä heidän viikonvaihdemenoistaan. Muita laittomia huumeita kokeilleet olivat lähes poikkeuksetta kokeilleet myös kannabistuotteita. Eniten huumaavia aineita kokeilleita löytyi Rovaniemeltä (28 %) ja vähiten Mikkelistä ja Nokialta (16 %). Kannabistuotteita kokeilleita oli eniten Vantaalla (15 %) ja vähiten Kajaanissa ja Kokkolassa (4 %). (Luopa ym. 2000, 3.)

Vuonna 2003 peruskoulun 8. ja 9. luokkalaisille ja lukion 1. ja 2. luokkien opiskelijoille toteutetun kouluterveyskyselyn mukaan keskimäärin 7 % 8. ja 9. luokkalaisista oli joskus kokeillut laittomia huumeita. Keskimääräistä enemmän (10 %) huumeita kokeilleita oli Pirkanmaalla. Vähiten huumeekokeiluja (4 %) oli tämän kyselyn mukaan Kainuussa. Lukiolaisista keskimäärin 12 % oli ilmoittanut kokeilleensa joskus laittomia huumeita. Lukiolaisilla huumeekokeilut olivat yleisimpiä Pirkanmaalla (16 %) ja Keski-Suomessa (15 %). Vähiten huumeita oli

kyselyn mukaan kokeiltu Keski-Pohjanmaalla ja Kainuussa (7 %). (Luopa, Räsänen, Jokela & Rimpelä 2005, 22–23.) Vuodesta 2000 vuoteen 2002 huumekeoilut vähenivät hieman kahden vuoden aikana sekä yläkoulun oppilailla että lukion oppilailla. (Luopa ym. 2005, 39.)

On perusteltua puhua erikseen huumeiden kokeilijoista ja käyttäjistä, sillä tutkimukset osoittavat, että korkeintaan yksi kokeilija viidestä jatkaa huumeiden käyttöä (Soikkeli 2004, 21). Nuorten päihteidenkäyttö on kuitenkin varhaistunut sekä lisääntynyt (Lusa 2002, 54). Useimmiten huumeista kiinnostuneet nuoret kokeilevat huumeiden käyttöä ulkona tai jonkun kaverin kotona silloin, kun vanhemmat ovat poissa. Huumeita saatetaan kokeilla jengin kokoontumispaikassa, joka voi olla esimerkiksi autiotalo tai nuorten itse rakentama maja. Kokeilu saattaa tapahtua myös kotibileissä tai rockfestareilla. (Kemppinen 1997a, 105–106.)

Huumeiden käyttöä ja huumeongelmaa arvioitaessa on oleellisen tärkeää erottaa toisistaan huumeiden käytön eri muodot. Huumeiden kokeilu on osaltaan hyvin erilainen ongelma kuin huumeiden käyttö ja siihen liittyvä huumeriippuvuus. Yksi huumeiden käytön muoto on myös ajoittainen huumeiden käyttö. Huumekeoiluja on nuorison keskuudessa suhteellisen paljon, vaikka huumekeoilut ovatkin harvinaisempia kuin alkoholi- ja tupakkakokeilut. (Korhonen 1987, 27.) Nuorten huumekeoiluihin tai huumeiden käyttöön ei tarvitse olla erityistä syytä. Nuori voi joskus ajautua käyttämään huumeita myös sattumalta, ilman että hän ajattelee tai tiedostaa huumeiden vaaroja. Oleellista tällöin on se, minkälainen kuva nuorella on huumeista. Huumausaine- ja imppauskokeiluihin on puututtava välittömästi ja riittävän jämakästi. Riskinuurille on osattava ja uskallettava kertoa huumausaineisiin liittyvät vaarat avoimesti ja riittävän seikkaperäisesti. Ennen kaikkea näille nuorille on voitava osoittaa, että heidän huumekeoiluihinsa puututaan. (Kemppinen 1997a, 72.)

Erityistä huomiota tulisi kiinnittää murrosikään ja sitä edeltäviin ikävuosiin, jolloin nuoren identiteetti on vielä keskeneräinen. Kokeileva, epävarma ja utelias varhaisnuori on helppo ja otollinen kohde huumausaineiden välittäjille. Nuoret, jotka ovat kokeilleet huumeita, ovat olleet myös humalassa ja polttavat tupakkaa tai

käyttävät nuuskaa. Näiden nuorten asennoitumisessa on kysymys useimmiten myönteisestä suhtautumisesta huumeisiin, ilmapiiristä, jossa tutustuminen huumeisiin tapahtuu matalan kynnyksen kautta. Varhaisnuorilta puuttuvat monet kokemukset ja vastakokemukset, joita vanhemmilla ihmisillä on. Päihteiden kautta eletyt voimakkaat kokemukset antaa vääränlaisen keinotekoisien todellisuusmaailman. (Kemppinen 1997a, 72–74.)

Huumekokeilut liittyvät usein nuorisoryhmien alakulttuuriin ja auktoriteetteja uhmaavaan toimintaan. Riippuvuus vanhemmista korvataan usein syvällä riippuvuudella kavereista ja nuorisokulttuurista. (Kemppinen 1997a, 75–76.) Joissain tapauksissa on nähtävissä, että huumeiden käytöllä on myös toissijaisia hyötytarkoituksia, jotka saattavat olla tiedostamattomia. Jotkut nuoret saattavat kokea tyydyttäväksi sen, että heidän vanhempansa reagoivat voimakkaasti edes johonkin. Huumekokeilut voivat liittyä nuoren normaaliin murrosiän käyttäytymiseen, ne ovat eräänlainen vaihe nuoren elämässä. Huumeiden kokeilun ei sinänsä tarvitse vielä merkitä poikkeavuutta, sillä useimmat kokeilut jäävät pelkiksi kokeiluiksi. Osa kokeilijoista jatkaa kuitenkin käyttöä ja tällöin on syytä hänen mukaansa miettiä niitä tekijöitä, jotka johtavat pidempiaikaiseen käyttöön. Ongelmakäytön taustalla on aina tekijöitä, jotka saavat ihmisen kokemaan huumeet itselleen tarpeellisina. (Eiseman 1984a, 42–45; Johnson 1984, 24–26; Korhonen 1987, 27–28; Salakari 2002, 25.)

2.6.2 Huumeiden käyttö

Vuonna 2003 valmistuneen nuorten terveystapatutkimuksen mukaan huumeekokeilijan tuttavapiirissään tietävien osuus lisääntyi vuodesta 1987 vuoteen 2001 asti. Vuonna 2003 osuus hieman tosin laski. Suunta oli sama sekä tytöillä että pojilla, joskin tytöt tiesivät enemmän huumeiden käyttäjiä kuin pojat. Vuonna 2003 yli puolet 16–18-vuotiaista tiesi vähintään yhden tuttavansa, joka oli käyttänyt huumaavia aineita. Myös nuoremmissa ikäryhmissä tytöt tunsivat poikia useammin huumeiden käyttäjiä. 14-vuotiaista tytöistä 37 % tunsi jonkin huumeita käyttäneen,

pojista 20 %. Muutama prosentti 12-vuotiaista tiesi huumaavia aineita käyttäneitä. (Rimpelä ym. 2003, 32–35.)

Eurooppalaisen 15–16-vuotiaille suunnatun koululaiskyselyn (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, ESPAD) vuonna 2004 valmistuneen raportin mukaan suomalaiset nuoret ovat kansainvälisellä tasolla huumeiden käytössä. Tutkimuksen mukaan huumeiden käyttö yleistyi Suomessa vuosina 1995–1999, mutta 2000-luvun alussa tilanne näyttäisi tasoittuneen. Vuosina 1999 ja 2003 kymmenesosa 15-vuotiaista nuorista oli kokeillut jotain laitonta huumetta. Nuoria, joille oli tarjottu laittomia huumeita, oli lähes kolminkertainen määrä eli miltei kolmasosa. Tutkimuksen mukaan yleisin huume suomalaisen nuorison joukossa on kannabis. Muut laittomat huumeet ovat erittäin harvinaisia tutkimukseen osallistuneen ikäluokan keskuudessa. (Ahlström, Metso & Tuovinen 2004, 4–8.)

Huumeiden käyttäjäksi voidaan määritellä henkilö, joka käyttää huumausainesäädöksissä mainittuja aineita omatoimisesti muussa kuin lääkinnällisessä tarkoituksessa, yleensä tavoitteenaan virkistäytyä, rentoutua, päihtyä ja lievittää vieroitusoireita (Poikolainen 1998, 4). Osa nuoristakin huumeiden kokeilijoista päätyy ongelmakäyttäjiksi. Huumeiden ongelmakäyttäjät yrittävät huumeiden avulla ratkaista psyykkisiä sekä sosiaalisia pulmiaan. Huumeiden käyttäjät ja välittäjät antavat aineista muille liiankin ihannoidun kuvan. He vakuuttavat sekä itselleen että muille, että huumeet tuovat hyvänolontunteen ja niiden avulla saavutetaan hyvä elämä. (Aalberg & Siimes 2007, 270–271.) Käyttäjät itse korostavat käytön hallintaa ja aineista saatuja elämyksiä (Salasuo 2005, 80–82).

Olennaisin huumeiden käytön taustalla oleva syy lienee huumeiden tuottaman mielihyvän saaminen. Tärkeimpiä päihteidenkäyttöön johtavia syitä kuin itse huume, ovat persoonallisuus sekä ympäristötekijät. (Eiseman 1984a, 42–45; Heinälä 1994, 4.) Päihteiden käytölle esitetyt motiivit voidaan jakaa erään näkemyksen mukaan kahteen ryhmään. Ensimmäisenä motiivina on myönteisten kokemusten lisääminen. Päihteitä käytetään iloon, juhlaan, makunautinnoksi, muuttamaan hyvän, positiivisen tai normaalin olotilan kokemukset vielä paremmiksi sekä antamaan tyydytystä ja mielihyvää. Toisena motiivina nähdään kielteisten kokemusten vähentäminen.

(Mäkelä 1999, 13.) Pienelle osalle nuorista huumeet ovatkin yritys ratkaista ongelmia. (Mauriala 2000, 19.) Päihteitä käytetään suruun, henkiseen pahoinvointiin tai epätasapainoon, muuttamaan negatiivisen olotilan kokemukset paremmiksi, siedettävämmäksi tai lähemmiksi ”normaalia” olotilaa. (Mäkelä 1999, 13.) Nuori voi käyttää huumeita esimerkiksi saadakseen hetkellistä mielihyvää, selviytyäkseen liian ankarina kokemistaan arkielämän vaatimuksista tai vaikkapa välttääkseen jatkuvaa psyykkistä kärsimystä (Aalberg & Siimes 2007, 270–271). Osalle huumeet tarjoavat pakokeinon pois kotona ja koulussa ilmenevistä ongelmista. (Koski-Jännes 1998, 39–41.) Huumeiden käyttö voi siis merkitä nuorelle ahdistavasta arjesta pakenemista tai voimakasta elämyksellistä tavoittelua osana vapaa-ajan viettoa (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 77).

Nuorten eniten käyttämiä huumeita ovat imppausaineina käytettävät tekniset liuottimet ja butaani, kannabistuotteet, rauhoittavat eli keskushermostoa lamauttavat lääkkeet kuten unilääkkeet ja särkylääkkeet, keskushermostoa kiihottavat aineet kuten amfetamiini ja sen johdannaiset, aistiharhoja aiheuttavat aineet kuten LSD, opiaatit ja niiden kaltaiset klassiset huumeet kuten heroini, morfiini ja niiden kaltaiset kemialliset valmisteet sekä kokaiini. Suomalaisille päihdenuorille ominaista on päihteiden sekakäyttö. Tavallisesti tämä ilmenee alkoholin ja lääkeaineiden samanaikaisena käyttönä sekä vaihtelevana eri aineiden käyttönä. (Aalberg & Siimes 2007, 274.)

Alkuvaiheessa nuoren huumeiden käyttöä on vaikea tunnistaa, sillä useimmiten nuori käyttäytyy ja toimii kuten tavallinen nuori. Huumenuoressa silmiinpistävin muutos on se, että hän muuttuu entistä salaperäisemmäksi. Usein juuri tämä nuoressa tapahtuva äkillinen muutos saa vanhemmat epäilemään, käyttääkö heidän lapsensa huumeita. Salaperäisyys ja kapinallisuus kuuluvat osana nuorten itsenäistymisvaiheeseen, joka on omiaan vaikeuttamaan vanhempien mahdollista tietämystä omien lasten huumeekokeilusta. Kaveripiirin vaihto ja kasvava rahankäyttö antavat aihetta epäillä nuoren huumausaineiden käyttöä. Huumeita käyttäville nuorille on tyypillistä myös suorituskyvyn lasku sekä koulussa, kotona että harrastustoiminnassa. Hajamielisen nuoren taskusta saattaa löytyä myös huumausaineiden käyttöväline, kuten hasispiippu tai huumeruisku. Alituinen

väsymys, silmien punotus ja erittäin voimakkaat tunnevaihtelut hilpeydestä masennukseen saattavat viitata huumeiden käyttöön. (Kemppinen 1997a, 109–110.)

2.7 Huumeiden käytön riskitekijät, ongelmakäyttö ja seuraukset

Huumeiden käyttöön ja kokeiluun liittyy aina jonkinasteisia riskejä. Osa riskeistä liittyy käytettäviin aineisiin, osa on erilaisia seurannaisvaikutuksia, jotka eivät rajoitu pelkästään yksilökohtaisiin terveyshaittoihin. Ainekohtaisia yksilötason riskejä ovat aineiden laatuun ja puhtauteen liittyvät terveyshaitat. Huumeikauppa on kriminalisoitua puuhaa, joten laadunvalvontaa ei ole olemassa. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 16.) Huhtikuussa 2008 uutisoitiin laajasti eri tiedotusvälineissä, että liikkeellä oli normaalia vahvempi huumausaine-erä, joka vei tiettävästi ainakin kahden huono-onnisen huumeidenkäyttäjän hengen.

Lyhytaikaisten vaikutusten lisäksi huumeiden käytöllä on havaittu olevan myös pitkän aikavälin terveysriskejä. Voimakkaasti sekä mielentilaa että aivojen kemiallista tasapainoa muuttavien aineiden säännöllinen käyttö ei voi olla vaikuttamatta sekä aivotoimintaan että psyyken toimintaan. Osa pitkäaikaisen käytön aiheuttamista muutoksista on kaiken lisäksi pysyviä. Muita huumeiden käytöstä seuraavia haittoja on mahdollinen leimautuminen rikolliseksi. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 16–17.)

Huumeiden käytön riskit riippuvat siitä, mitä ainetta käytetään, kuinka usein ja kuinka pitkään sitä käytetään. Myös annosten suuruudella ja annostelumenetelmällä, huumeiden käyttäjällä, käyttäjän tiedoilla ja odotuksilla, käyttöympäristöllä sekä yhteisön suhtautumiselle huumeiden käyttöön on merkitystä. Yksilön psyykkiset tekijät sekä sosiaalinen tilanne määräävät sitä, kuinka hän suhtautuu huumeisiin ja kuinka hän kokee huumeiden käytön. Myös yksilölliset fyysiset erot säätelevät terveys- ja muiden haittojen todennäköisyyttä. Sama annos huumausainetta voi aiheuttaa yhdelle käyttäjälle hyvänolon tunnetta ja toiselle vaikeaa ahdistusta. Kolmas voi olla kokematta juuri minkäänlaisia vaikutuksia. Suuria eroja ihmisten välillä siis on havaittavissa. Välittömät terveyshaitat liittyvät yleensä ensisijaisesti

annokseen, käyttötapaan sekä käyttöympäristöön. Yleensä välittömät terveystaitat ovat suhteellisen pieniä, mikäli käytetty annos on pieni ja se on otettu nuuskaamalla tai suun kautta. Suonensisäisen huumeiden käytön riskit ovat moninkertaiset pienilläkin annoksilla. Kuolemantapaukset liittyvät usein juuri huumausaineen suoneen pistämiseen. Osa huumausaineiden aiheuttamista psyykkisistä vaikutuksista voi johtaa pysyviin käyttäytymis- ja toimintahäiriöihin. Osa vaikutuksista puolestaan ei sellaisenaan ole terveyttä uhkaavia, mutta niillä on kuitenkin huomattava merkitys henkilön kyvyille selviytyä ja toimia erilaisissa tilanteissa. (Korhonen 1987, 28–29.)

Varhaisia merkkejä tuen tarpeesta ovat muun muassa poissaolot koulusta, koulumenestyksen heikkous sekä pikkurikoksiin syylistyminen. Ympäristöön liittyviä huumeiden käytölle altistavia tekijöitä ovat muun muassa perheolojen hajoaminen ja vanhempien päihdeongelmat. (Soikkeli 2004, 24.) Osalla väestöstä on todettu olevan geneettistä alttiutta päihteiden käyttöön. Myös ihmisten herkkyys päihteiden vaikutuksille vaihtelee. (Lusa 2002, 17.) Ihmiset reagoivat huumeisiin hyvin yksilöllisesti. Siihen minkälainen huumeiden vaikutus on vaikuttaa monta eri taustatekijää, muun muassa käyttötapa, annostus, käyttötilanne, käyttäjän mieliala, odotukset sekä käyttöhistoria. (Mauriala 2000, 8–22.) Huumeongelman kehittymisen taustalla vaikuttavat geneettisen alttiuden lisäksi lähipiirin asenteet, sosiaaliset ja taloudelliset ongelmat, työelämän ja yhteiskunnan koventuneet vaatimukset sekä elämishakuinen kulttuuri. Mikään edellä mainituista ei johda ongelmakäyttöön, mutta ne ovat tekijöitä, jotka lisäävät nuoren haavoittuvuutta ja alttiutta huumeiden käyttöön. (Lusa 2002, 17; Mauriala 2000, 8–22.)

Kokeilujen johtaminen ongelmakäyttöön ja riippuvuuteen on aina monen tekijän summa. Nuorilla koukuun jäämisen riskiä lisää se, että kodin säännöt eivät toimi, koulu ei suju sekä se, että itsetunto ja sosiaaliset taidot ovat huonoja. Riskiä lisää myös se, että nuorella ei ole suunnitelmia tai toiveita tulevaisuuden varalle eli kuva omasta tulevaisuudesta on pessimistinen. (Mauriala 2000, 8–22.) Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta tärkeää on se, voivatko he kokea vapaa-aikansa mielekkäänä ja tarjoaako se purkautumisteitä ja haasteita kehittyville kyvyilleen sekä elämänsuunnan etsinnälleen. Yksinäisyydellä ja ikävystymisellä on selkeästi kielteisiä vaikutuksia nuoren elämässä. Nämä ovatkin yleensä yhtenä osatekijänä

päihteiden ongelmakäytön taustalla. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisyoimikunta 2000, 25–26.)

Ongelmakäytön syntyyn saattaa vaikuttaa myös käytön aloittamisen syy. Huumeiden käyttö kaveripiirissä hauskanpidon merkeissä johtaa ongelmakäyttöön pienemmällä todennäköisyydellä kuin aineen käyttö oman olon parantamiseksi tai jonkin sellaisen tunteen saavuttamiseksi, josta tuntee, ettei sitä pysty muuten saavuttamaan. Jos kokeilija todella uskoo aineen auttavan pahaan oloon, on hän altis joutumaan psyykkiseen koukkuun. (Mauriala 2000, 8–22.) Huumeiden ongelmakäytössä onkin kyse pohjimmiltaan psyykkisestä häiriöstä, sillä todelliset syyt löytyvät ihmisten persoonallisuuden rakennevajeista ja sisäisistä konflikteista (Salakari 2002, 8–9). Riippuvuuden syntymistä edesauttaa se, että nuorella on myönteinen asenne huumeita kohtaan ja että hän uskoo voivansa käyttää huumeita hallitusti. Biologiset perintötekijät selittävät osaltaan alttiutta riippuvuuden kehittymiseen. Usein puhutaan porttiteoriasta mikä tarkoittaa sitä, että lievemmistä päihteistä siirrytään helposti yhä kovempiin ja vaarallisempiin aineisiin. Jotkut saattavat uskoa teoriaan, mutta yleensä riippuvuus ei etene teorian mukaisesti. (Mauriala 2000, 8–22.)

Riippuvuudella ei tarkoiteta normaalia ihmisten käyttäytymisen vaihtelua, vaan mielenterveyden häiriötä. Riippuvuudelle tyypillistä on kyvyttömyys säädellä aineen käyttöä. Riippuvuuteen kuuluvat myös elimistön kyky sietää ainetta kasvaa ja aineiden käytön loputtua tulevat vieroitusoireet. Riippuvuutta voi olla sekä fyysistä että psyykkistä. Päihteiden käyttöön liittyvät yleensä sekä fyysinen että psyykkinen riippuvuus ja erisuuruisten terveys- ja sosiaalisten haittojen sekä riippuvuuden riski. (Soikkeli 2004, 14–20.)

Yksittäisen nuoren huumeriippuvuuden kehitysvaiheet voidaan yleispätevästi jakaa kolmeen eri vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe on huumeekokeilu. Huumeisiin tutustuminen on ikään kuin ihastumista huumausaineiden näennäisvapautta luovaan maailmaan. Huumeita nuoret kokeilevat yleensä muiden nuorten yllyttäminä. Yleisimmin kokeiltuja huumeita ovat kannabistuotteet, kuten hasis tai marihuana. Kokeilu voi tapahtua esimerkiksi kotibileiden yhteydessä tai pienessä kaveripiirissä. Tällaisissa tilanteissa nuoren on usein vaikea kieltäytyä kiusauksesta. Toisena

vaiheena on seurustelu ja kuhertelu. Nuoren huume tietous on kasvanut. Hän on hankkinut tietoa huumeista, hän tietää mistä niitä saa, mitä ne maksavat ja miten niitä käytetään. Nuori alkaa myös itse levittää tietoisesti ja valikoidusti käyttämäänsä huumetta muille nuorille. Kuherteluvaiheessa nuori ei tiedosta huumeiden haittavaikutuksia. Nuoren asenne huumeita kohtaan on muuttunut myönteiseksi. Nuorten joukossa huumeista puhutaan avoimesti mutta aikuisten läsnä ollessa peitellysti. Kolmantena vaiheena on huumeiden käyttö. Huumeita käytetään monella tavalla, joten niin sanottua huumeiden käyttäjän perustyyppiä ei ole olemassa. Satunnaisesti huumeita käyttävän ja vaikean huumeriippuvuuden välillä on kuitenkin suuri ero. (Kemppinen 1997a, 60–61.)

Riippuvuutta ilmenee kansainvälisen tautiluokituksen DSM IV:n mukaan silloin kun riippuvuuteen liitetyistä seitsemästä kriteeristä vähintään kolme täyttyy 12 kuukauden aikana. Kyseisen määritelmän mukaan riippuvuus ilmenee seuraavilla tavoilla: 1) sietokyvyn kasvuna, joka näkyy joko aineen vaikutuksen vähenemisenä tai tarpeena lisätä annosta saman vaikutuksen aikaansaamiseksi, 2) käytön vähentämistä tai lopettamista seuraavana vieroitus tilana tai käytön jatkamisena vieroitusoireiden välttämiseksi, 3) aiottujen käyttömäärien ja -aikojen ylittymisenä, 4) jatkuvana haluna lopettaa tai epäonnistuneina lopettamisyrityksinä, 5) aineen hankintaan, käyttöön ja vaikutuksista toipumiseen omistettavana runsaana ajankäyttönä, 6) tärkeiden sosiaalisten, ammatillisten ja virkistystoimintojen lopettamisena tai vähentämisenä aineen käytön takia ja 7) käytön jatkamisena sen aiheuttamista fyysisistä ja psykologisista haitoista huolimatta. (Koski-Jännes 1998, 29.) Addiktioksi muodostuva asia tuottaa yleensä aluksi välitöntä mielihyvää. Riippuvuuden varsinainen kohde ei ole jokin aine tai toiminta vaan psyykkinen tila, jota näillä aineilla tai toimilla tavoitellaan. Onkin kuvaavaa, että monille huumeille on annettu psyykkiseen tilaan viittaavia nimityksiä kuten ekstaasi, pilvi, piri ja niin edelleen. Huumeriippuvuuden ytimenä voidaan nähdä se, kuinka nopeasti addiktiivisen käyttäytymisen avulla päästään kulloinkin toivottuun tilaan. Erään näkemyksen mukaan huumeidenkäyttäjät ei jää sinänsä koukkuun huumeista saatuihin elämyksiin vaan siihen helpotukseen, jota hän tuntee viiden tai kymmenen minuutin kuluttua piikin ottamisesta. (Koski-Jännes 1998, 31–32.)

Fyysinen riippuvuus tulee esiin kun elimistö mukautuu käytettyyn aineeseen. Olo tuntuu ”normaalilta” vain aineen ollessa aineen vaikutuksen alaisena. Käytön lopettamisesta aiheutuu vieroitusoireina, jotka koetaan niin pahoiksi, että samaan toimintaan ryhdytään aina uudelleen ja uudelleen. Tämä tuo huumeidenkäyttäjälle helpotusta ainakin hetkeksi. Psykkistä riippuvuutta ylläpitävät monenlaiset psyykkiset tekijät. Tällaisia ovat muun muassa aineen tai toiminnan vaikutuksia koskevat odotukset, erilaiset psyykkiset tarpeet ja motiivit, heikko turhautumien sietokyky, kyseistä toimintaa oikeuttavat sekä toimijan minuutta suojelevat uskomukset. (Koski-Jännes 1998, 33–34.) Muutamille käyttäjille kehittyy haittoja hyvin nopeasti, jotkut puolestaan näyttävät selviytyvän huumeiden kanssa pitkään ilman mitään näkyviä haittoja (Korhonen 1987, 28).

Yleisesti voidaan sanoa, että huumeiden käytöstä on haittaa sekä yksilölle itselleen että koko sille yhteisölle jossa hän elää. Huumeiden käytön aiheuttamat haitat riippuvat muun muassa käytetystä aineesta, käyttötavasta, käyttäjästä sekä ympäristöstä. (Korhonen 1987, 28.) Yhteiskunnallisesti huumeiden käyttö aiheuttaa yhteiskuntarauhan häiriintymistä, pelon lisääntymistä, omaisuusrikoksia kuten näpistyksen ja varkaudet, kiristyksiä ja ryöstöjä, pahoinpitelyjä ja tappoja, vankilatuomioita, onnettomuusriskin lisääntymistä liikenteessä sekä ennen kaikkea korvaamatonta vahinkoa käyttäjälle itselleen. Huumeiden käyttöön liittyviä sosiaalisia muutoksia käyttäjässä itsessään voivat olla muun muassa heikentynyt selviytyminen työssä tai opiskelussa, poissaolot työpaikalta, kotoa tai opiskelusta, ystäväpiirin muuttuminen, perheongelmat, rahankäytön muuttuminen, kalliiden tavaroiden ilmestyminen tai häviäminen, elämänarvojen ja -tapojen muuttuminen. (Lusa 2002, 10–12.)

Vaikeasti huumeriippuvuuteen sairastunut nuori käy jatkuvaa taistelua elämän ja kuoleman välillä. Hän on vakavasti sairas, hänen persoonallisuutensa on muuttunut ja hän on syrjäytynyt yhteiskunnasta. Pitkään jatkunut voimakas huumeiden käyttö jättää jälkensä käyttäjään. Käyttäjälle on muodostunut sekä psyykkinen että fyysinen riippuvuus huumeisiin. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että huumeiden käytön lopettaminen saa aikaan sekä psyykkistä että fyysistä oireilua, joka ilmenee muun muassa vilunväreinä, vapinana, oksenteluna sekä uskona siihen, että ilman huumeita

ei voi elää. Huumeiden käyttäjän onkin saatava ajoittain tai jatkuvasti lisää huumausainetta. Pitkäaikaiseen ja rajuun käyttöön liittyy yleensä aina muutoksia myös käyttäjän persoonallisuudessa. Pitkäaikaisesta huumeiden ja muiden päihteiden käytöstä muodostuu elämäntapa. Todellisuus kohdataan päihteiden huumaamana. Huumeista irti pääseminen vaatii nuorelta henkilökohtaista panosta ja todellista halua päästä huumeista lopullisesti. (Kemppinen 1997a, 65–66, 120.)

Kokeilusta jatkuva ja lisääntyvä päihteenkäyttövaihe on se, jolloin aikuisen olisi kiireesti tartuttava nuoren tilanteeseen. Nuoret ovat vasta kehittymässä aikuisiksi, joten he tarvitsevat enemmän opastusta kuin aikuiset. Tieto ja motivointi kuuluvat myös nuoren auttamiskeinoihin. Lisäksi tarvitaan voimakasta tukea, jopa tukiverkosto. Samalla on sovittava sopivien rajojen asettamisesta nuoren käyttäytymiselle. Nuorten kohdalla on tärkeää huomata varhaisvaihe, sillä ei ole olemassa vain huumeiden kokeilijoita ja totaalaisesti koukkuun jääneitä. (Inkinen 1998, 32.)

3 NUORTEN TERVEYSOSAAMINEN JA PÄIHDEKASVATUS

3.1 Terveyskasvatuksen olemus

Teoreettisesti tarkasteltuna terveystieteillä nähdään olevan neljä tehtävää. Ne ovat sivistävä tehtävä, virittävä tehtävä, mielenterveystehtävä sekä muutosta avustava tehtävä. Sivistävän tehtävän osalta terveystieto-oppiaineen kannalta on tärkeää pohtia, mitkä ovat keskeisimmät yleissivistävät tiedot ja taidot, jotka kouluaikana tulisi oppia terveydestä ja sairauksista. Terveystieteen yleissivistävän tehtävän merkitys on kasvanut entisestään kun ainereformi uudistus käynnistyi keväällä 2007. Silloin terveystieto tuli yhdeksi valittavissa olevista reaaliala-aineista, jonka oppilas voi kirjoittaa ylioppilaskirjoituksissa. Virittävän tehtävän tavoitteena ei ole käyttäytymisen suora ohjaaminen vaan ajattelemisen auttaminen ja tiedostamisen virittäminen. Mielenterveystehtävä pitää sisällään ehkäisevää mielenterveystyötä. Myös mielenterveyden edistäminen on tärkeä osa-alue. Kouluopetuksessa ja -kasvatuksessa tulisi pyrkiä vähentämään ahdistusta ja pelkoja, joita lapsilla ja nuorilla usein on. Pelot liittyvät yleisesti lukuihin terveyteen ja sairauksiin kuuluviin ilmiöihin sekä erityisesti omaan kasvuun, kehitykseen ja seksuaalisuuteen. Muutosta avustavalla tehtävällä tarkoitetaan sekä terveystieteen käyttämisen että erilaisten terveystaitojen ja -valmiuksien muutoksia. (Kannas 2006, 26–31.)

Terveystieteen tärkein tehtävä on lisätä ihmisten tietoa heidän terveytensä ja terveyden edistämiseen liittyvistä asioista. (Kiiskinen 2003, 42.) Terveystieteen tehtävänä voidaan pitää myös sellaisten selviytymismallien syntymisen edistämistä, jotka eivät ole vaaraksi terveydelle. Erilaiset riskikäyttäytymistä edustavat toiminnot edustavat tällöin kielteisiä keinoja hallita asioita, toisin sanoen selviytyä tilanteista. Elämisen hallintakeinojen kehittymiselle on välttämätöntä saada seurata riittävästi erilaisista tilanteista tai ongelmista selviytyviä ihmisiä sekä löytää konkreettisia samaistumiskohteita. Yksilön tulisi oppia näkemään mahdollisuus vaikuttaa asioihin

itse ennaltaehkäisevästi. Selviytyvä nuori hahmottaa syyn ja seurauksen välistä yhteyttä paremmin kuin huonosti selviytyvä nuori. (Holopainen 1990, 26–27.)

Terveyden edistäminen on yleisesti liitetty terveystieteeseen. Jossain määrin käsitteitä on käytetty myös toistensa synonyymeinä. Terveyden edistäminen on kuitenkin nähty laajempänä käsitteenä ja siitä on tullut yläkäsite erilaisille terveyttä kehittäviin ja terveyteen liittyviin menetelmiin. (Kiiskinen 2003, 16.) Terveyden edistäminen on toimintaa, jonka tarkoituksena on parantaa ihmisen mahdollisuuksia oman ja ympäristönsä terveydestä huolehtimisessa. Terveyden edistäminen on myös terveyden edellytysten parantamista yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan kannalta. Terveyden edistäminen on myös mahdollisuuksien parantamista eikä sen välittömänä tarkoituksena ole esimerkiksi muuttaa ihmisten käyttäytymistä. On kyse yksilön terveydestä, mutta myös ihmisten mahdollisuuksista vaikuttaa ympäristöönsä. Ympäristö on tässä ymmärrettävä sosiaalisesti ympäristöksi fyysisen ohella. (Vertio 2003, 29.) Terveyden edistämisen kannalta koulu on tärkeä elämän areena, jolla kohdataan kaikki ulottuvuudet yhteisössä, jossa tapahtuu kasvua ja kehitystä kaiken aikaa sekä yksilön että yhteisön näkökulmasta. (Vertio 2003, 97.)

Terveystieto -termin käyttöön liittyy ongelmia, mikäli se käsitetään suppeasti eli pelkästään terveystieteen kognitiivisena eli tiedollisena alueena. Kun terveystieto määritellään olennaisena osana kaikille kansalaisille tarkoitettua yleissivistävää koulutusta, se kattaa ”tieteenalan” ja oppiaineen yhteisen ja oman tietorakenteen lisäksi myös tietojen käyttöön liittyvät taidot ja muut valmiudet sekä sisäisen motivaation. (Korhonen 1998, 6.) Vuonna 2001 kouluihin tuli opetusministeri Maija Raskin aloitteesta terveystieto-niminen oppiaine (Vertio 2003, 106). Samalla poistettiin kansalaistaito oppiaineluettelosta. Terveystiedon opetus jakautui kolmeen eri osa-alueeseen. Ensimmäiseksi osa-alueeksi muodostui varsinainen terveystieto ja terveyden edistäminen, toiseksi osa-alueeksi sosiaalisten taitojen ja yleisten elämänhallintataitojen kehittäminen ja kolmanneksi osa-alueeksi turvallisuustaitojen ja -valmiuksien saavuttaminen. (Peltonen 2006, 38–39.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellään terveystiedon opetuksen tarkoituksiksi edistää oppilaiden terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta

tukevaa osaamista. Opetuksen tehtäväksi määritellään oppilaiden tiedollisten, sosiaalisten, tunteita säätelyä ohjaavien, toiminnallisten ja eettisten valmiuksien kehittäminen. Opetuksen lähtökohtana nähdään terveyden ymmärtäminen fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena toimintakyknä. Opetuksen tarkoitus on kehittää tietoja ja taitoja terveydestä, elämäntavasta, terveystottumuksista ja sairauksista sekä kehittää valmiuksia ottaa vastuuta ja toimia oman sekä toisten terveyden edistämiseksi. (http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 200.)

Terveystieto oppiaineena nähdään oppilaslähtöisenä, toiminnallisuutta ja osallistuvuutta tukevana. Opetuksen lähtökohtana tulee opetussuunnitelman mukaan olla lapsen ja nuoren arki, kasvu ja kehitys sekä ihmisen elämäntapa. Opetussuunnitelmaan on myös kirjattu se, että opetuksessa tulisi huomioida myös yleiset koulu- ja paikkakuntakohtaiset ajankohtaiseen terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät kysymykset. Opetuksessa tulee kehittää tärkeitä tiedonhallintaan ja sen soveltamiseen liittyviä taitoja sekä edistää terveyden ja hyvinvoinnin kriittistä arvopohdintaa. (http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 200.)

Terveystiedon tavoitteisiin on perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritelty, että oppilas oppii tuntemaan ihmisen kasvun, kehityksen ja elämäntavan tunnuspiirteitä. Hän oppii myös ymmärtämään nuoruuden fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystä. Oppilas oppii myös ymmärtämään yhteisöllisyyden, ihmissuhteiden sekä keskinäisen huolenpidon merkityksen ihmisten hyvinvoinnissa. Hän oppii ymmärtämään itseään ja ihmisten erilaisuutta sekä terveyteen, vammaisuuteen että sairauksiin liittyviä arvoja ja näkemyksiä. Oppilas oppii myös kuvaamaan ja arvioimaan terveyttä edistäviä ja sairauksia aiheuttavia keskeisiä tekijöitä sekä tunnistamaan ja pohtimaan terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä valintoja. Hän oppii tunnistamaan, ymmärtämään ja kehittämään terveydelle ja hyvinvoinnille tärkeitä selviytymisen taitoja. Oppilas oppii myös arvioimaan ympäristön, elämäntavan ja kulttuurin sekä median merkitystä turvallisuuden ja terveyden näkökulmasta. Hän oppii käyttämään terveyteen ja sairauteen liittyviä käsitteitä ja tiedonhankintamenetelmiä sekä hyödyntämään niitä terveyden

edistämiseksi. Tavoitteena on myös, että oppilas oppii ymmärtämään sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkityksen yhteisöjen kuten perheen, koulun, vertaisryhmän sekä yhteiskunnan hyvinvoinnin edellytyksenä. (http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 200–201.)

Koulun terveysopetusta voi lähestyä erään määritelmän mukaan neljällä eri tavalla. Terveysteen vaikuttavia tekijöitä voidaan käsitellä elämäntilanteen, voimaantumisen (englanniksi empowerment), toimintakyvyn sekä sosiaalisen ja emotionaalisen strategian avulla. Elämäntilanteeseen liittyy muun muassa tuntemus siitä, että yksilö itse hallitsee tilanteensa ja elämänsä. Elämäntilanteeseen kuuluvat myös kyky ymmärtää omaa elämäänsä ja elämää yleensä, kyky kokea mielekkyyttä sekä kyky tuntea luottamusta. Voimaantuminen puolestaan voidaan ymmärtää prosessiksi, joka antaa ihmisille sekä yksilönä että ryhmänä tahdonvoimaa sekä mahdollisuuden vaikuttaa terveystensa kannalta tärkeisiin asioihin. Koulussa voimaantuminen merkitsee sitä, että oppilasta autetaan kehittämään tätä kykyä sekä hankkimaan itselleen tarpeellisia välineitä. Toimintavalmius merkitsee sitä, että koulu tarjoaa oppilailleen tietoa, jonka kautta he muodostavat asenteitaan ja ohjailevat käyttäytymistään. Opetuksen tehtävänä on tehdä oppilaille helpommaksi valita terveelliset käyttäytymistavat ennemmin kuin epäterveelliset. Sosiaalisessa ja emotionaalisisessa oppimisessä kaikkein keskeisintä on kyky ymmärtää. Olennaista on myös omien ajatusten ja tunteiden sanoiksi pukeminen ja jakaminen toisten kanssa. Sosiaalisessa ja emotionaalisisessa oppimisessä käsitellään kykyä pohtia erilaisia tunteita, päätöksen tekemistä, ongelmien ratkaisua, seurausten ymmärtämistä sekä konfliktitilanteiden käsittelemistä. Eräs tärkeä osa-alue on myös sosiaalisten taitojen oppiminen. (Svedbom 2006, 68–73.)

Vaikka terveystietoa opetetaan erillisenä oppiaineena vain yläkoulussa, on siihen saatavilla myös alakouluun suunnattua materiaalia. Peruskoulun 1.–2. vuosiluokille tarkoitettu ”Apsu-tontun terveystietopaketti” on ottanut huomioon perusopetuksen opetussuunnitelman mukaisia terveystiedolle asetettuja teemoja ja keskeisiä sisältöjä. ”Apsu-tontun terveystietopaketti” käsitellään ensimmäisellä luokalla seuraavia teemoja: Koulu alkaa, Liikenneturvallisuus, Ympäristön terveys ja turvallisuus,

Olemme erilaisia, Hyvä ja turvallinen olo, Huolehdiin terveydestäni, Liikun, leikin ja ulkoilen, Syön terveellisesti ja voin hyvin, Huolehdiin puhtaudesta ja siisteydestä sekä Ihmisen kasvu ja kehitys. Toisen luokan aihepiirit ovat ensimmäisen vuoden aiheita kertaavia, täydentäviä sekä syventäviä. Toisen vuoden aiheet ovat: Koulu jatkuu, Liikenneturvallisuus, Ympäristön terveys ja turvallisuus, Olemme erilaisia – emme kiusaa toisiamme, En ole yksin – tästä selvitään, Huolehdiin terveydestäni, Liikunta ja terveys, Ravinnon merkitys terveyteen, Syön terveellisesti ja voin hyvin sekä Ihmisen kasvu ja kehitys. (Ryhänen, Karjalainen, Väinämö & Suonio 2003, 4–5.) Peruskoulun 3.–6. vuosiluokille suunnattu ”Terve elämä!” -oppimateriaali käsittelee seuraavia aihepiirejä: Ihminen ja terveys, Terveiden uhkat: turvallisuus, päihteet ja sairaudet. Aihepiirit sisältävät yksityiskohtaisia alatavoitteita. Opas on tarkoitettu opettajille tueksi terveystiedon opettamiseen alakoulun 3.–6. luokille. (Kemppainen 2004, 3–6.) Yläkoululle suunnattua terveystiedon opetusmateriaalia on saatavilla muun muassa ”Terveiden portaat” -materiaali, joka on suunnattu vuosiluokkien 7.–9. opetukseen (Eloranta, Kalaja, Korhonen, Nykänen & Välimaa 2003, 3–5).

3.2 Terveysosaaminen

Terveiden edistämiseen ja terveystietoon liittyvän tiedon ydin on tieto ja ymmärrys terveydestä sekä yleisimmistä sairauksista (Kannas 2006, 18–19.) Terveystietoon sekä terveystiedon opetuksen tavoitteena on terveystietämisen lisääminen ja sairauksien ehkäiseminen sekä niitä tukevan terveystietämisen omaksuminen. Konkreettisenä opetuksen tavoitteena on terveystietäminen, jolla luodaan edellytyksiä saavuttaa kyseiset tavoitteet. Terveystietäminen antaa mahdollisuuden oppia tärkeitä terveystietoja ja -taitoja. Ne auttavat ihmisiä muun muassa lopettamaan tupakoinnin, muuttamaan ruokailutottumuksiaan sekä oppimaan tärkeitä sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja. Kyseisillä tiedoilla ja taidoilla voi olla ehkäisevä vaikutus tiettyihin sairauksiin, ne myös osaltaan tukevat mielenterveyttä. Koulun terveystiedon opetuksen arviointi kohdistuu opetuksen tavoitteeseen eli terveystietämiseen. Terveystietäminen

arvioidaan aiemmin mainittujen kolmen osa-alueen mukaisesti eli terveystiedot, terveystaidot sekä terveysarvot ja -asenteet. (Kannas 2006, 32–33.)

Terveysosaamisen katsotaan koostuvan valmiuksista ja taidoista hankkia, ymmärtää, tulkita ja omaksua terveystietoja ja -taitoja sekä kykyä arvioida kriittisesti terveyskulttuurin erilaisia ilmiöitä. Terveysosaamisella tarkoitetaan myös sellaisia valmiuksia ja taitoja, joiden avulla kyetään tunnistamaan ja tulkitsemaan tavallisimpia elimistön oireita. Myös psyykkisten voimavarojen sekä psyyken tilaa kuvaavien viestien tunnistaminen ja tulkitseminen on osa terveysosaamista. (Kannas 2006, 35.) Terveyskäsityksissä voi olla paljon erilaista, ristiriitaisuuksia ja jopa väärinymmärrystä ja virheellisiä käsityksiä. Koulusta saadun tiedon lisäksi oman sävynsä terveyden ymmärtämiseen tuovat ihmisen juuret, kulttuuriperintö, kodin tavat ja perinteet sekä henkilökohtaiset kokemukset ja pohdinnat. (Välimaa 2005, 37.)

Oppilaiden terveystymmärrystä ja -osaamista purettaessa liikkeelle voikin lähteä hyvin konkreettisista ja arkipäiväisistä asioista ja rakentaa niistä kunkin oppilaan omaa terveyden ymmärrystä. Keskeisiä kysymyksiä terveyden käsitteen avaamisessa ovat muun muassa: Miten ymmärrät terveyden? Mitä terveys sinulle merkitsee? Miten terveys näkyy arkipäivän elämässäsi? Miten hoidat terveyttäsi? Miten terveyden puute näkyy arkipäivän elämässäsi? Miten hoidat itseäsi sairastuttuasi? Nuorten pohdintoja terveydestä on hyvä tarkastella sekä yksilön että yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmasta. Nuori peilaa omaan elämäänsä ja terveyteensä liittyviä asioita muun muassa erilaisten minäkuvaan ja identiteettiin liittyvien kysymysten kautta. Nuori suhteuttaa kokemuksiaan omaan itseymmärrykseensä sekä läheistensä ja kulttuurimme hänelle tarjoamiin malleihin. Terveystiedon opetuksessa tiedon, tunteen ja toiminnan sopiva annostelu tuo parhaat oppimistulokset sekä mieleenpainuvimmat kokemukset. (Välimaa 2005, 44–45.)

Terveysopetuksen keskeistä antia on nuoren tunne siitä, että hän on tärkeä ihminen. Terveysopetuksen antia ovat myös nuoren tiedot ja taidot pitää itsestä ja muista huolta. Opetettavaa aineista voidaan tarkastella sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Yksilöllisessä näkökulmassa keskitytään minäkuvaan ja itsetuntoon,

omiin tunteisiin sekä sosiaalisiin suhteisiin ja taitoihin. Kognitiiviset ja emotionaaliset taidot, vastuut, velvoitteet ja arvot sekä yksilön sukupuoli- ja seksuaalinen identiteetti kuuluvat myös yksilöllisen näkökulman alla tarkasteltaviin aihepiireihin. Yhteiskunnallisia, kulttuurisia sekä lähiympäristöä laajempia sosiaalisia näkökulmia voidaan tarkastella muun muassa lehtien, elokuvien, musiikin ja internetin kautta. Tärkeää on, että nuorilla on taito perustella omia ratkaisujaan sekä suhtautua kriittisesti asioihin. (Välimaa 2005, 45–47.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on terveystiedon osalta määritetty tietyt päättöarvioinnin kriteerit. Kriteereissä on nostettu esiin neljä osa-aluetta, joka oppilaalla tulisi olla hallussa. Arvioinnissa huomioitavat osa-alueet ovat Kasvu ja kehitys, Terveys arkielämän valintatilanteissa, Voimavarat ja selviytymisen taidot sekä Terveys, yhteiskunta ja kulttuuri. Kasvu ja kehitys osa-alueeseen kuuluvat muun muassa unen ja levon vaikutukset vireyteen ja hyvinvointiin, hyvän ystävyysuhteen kuvaaminen, itsensä ja terveytensä hoitaminen sekä ongelmatilanteiden syiden, seurausten ja ratkaisumallien pohtiminen ja eritteleminen. Terveys arkielämän valintatilanteissa osa-alueeseen kuuluu muun muassa seksuaaliterveyden perusteet, kiusaamisen ja väkivallan tunnuspiirteiden tunnistaminen sekä väkivallan ehkäisy, yleisimpien tartuntatauti- ja sairauksien nimeäminen ja ehkäiseminen sekä liikenneturvallisuuden pääperiaatteet. Kyseisen osa-alueen tavoitteisiin kuuluvat myös päihde- ja vaikuteaineiden käyttöön liittyvän riippuvuuden, käytön syiden ja seurausten sekä terveystieteiden kuvaaminen. Lisäksi oppilaan tulisi osata antaa perusteltuja esimerkkejä keinoista, joilla päihdeiden käyttöä voidaan välttää. Voimavarat ja selviytymisen taidot osa-alueen tavoitteisiin kuuluvat muun muassa tunteiden nimeäminen, tunnistaminen ja kuvaaminen, omien tunteiden tunnistaminen ja havainnoiminen sekä elämäntapavalintojen pohtiminen terveyden kannalta. Terveys, yhteiskunta ja kulttuuri osa-alueeseen sisältyvät muun muassa tietämys tavallisimmista kansantaudeista ja niiden riskitekijöistä sekä tietämys oman koulun ja kunnan keskeisistä terveys- ja hyvinvointipalveluista. Oppilaan tulee osata kuvata ympäristön terveyttä ja turvallisuutta, keskeisiä lasten ja nuorten oikeuksia sekä toiminnan rajoituksia ja seuraamuksia koskevaa lainsäädäntöä. (http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 201–202.)

3.3 Huumetietoisuus

Suomessa nuoret saavat pääsääntöisesti tietoa päihteistä kavereiltaan ja huumeita välittäviltä tahoiltaan, eivät vanhemmiltaan. Olisikin tärkeää, että päihteiden hyvistä ja huonoista puolista saataisiin tietoa riittävän varhain, jopa 12-vuotiaana, jotta päihteiden aloittaminen siirtyisi myöhempään ikään. (Aalberg & Siimes 2007, 274.)

Nuorten käsitykset omasta elämästään, ikätovereistaan ja mahdollisesta huumeiden käytöstä ovat yleensä hyvin erilaisia kuin heitä sivusta seuraavien aikuisten käsitykset. Huumeiden kanssa tekemisissä olevat nuoret tarkastelevat huumeasioita täysin eri tavoin kuin heitä opettavat opettajat. (Jaatinen 1998, 74.) Huumeet herättävät nuorissa hyvinkin ristiriitaisia tunteita. Toisaalta huumeiden arvellaan tai tiedetään olevan vaarallisia, mutta samalla ne tuntuvat kiinnostavan ja houkuttelevan monia. (Kontula 1988, 19.) 15–19-vuotiaiden nuorten huumetietoisuutta on tutkittu muun muassa haastatteluin ja kyselyin (Kontula 1988, 10.)

Tutkimusten mukaan suuri osa nuorista on sitä mieltä, että huumeita ei saisi edes olla olemassa. Jollakin nuorilla käsitys on saattanut muodostua joukkotiedotuksen kautta sensaatiomaiseksi. He ovat omaksuneet epärealistisia pelkoja ja kuvitelmia huumeiden uhkaavuudesta. Jotkut saattavat jopa uskoa, että narkomaaniksi voi tulla vastoin omaa tahtoaan. Mitä vähemmän nuorilla on omasta lähiympäristöstä hankittuja tietoja ja kokemuksia huumeista, sitä voimakkaampaa kontrollia he yhteiskunnalta vaativat. Tutkimukseen osallistuneista nuorista kolmasosa pojista ja noin kaksi viidesosaa tytöistä ei osannut sanoa, mikä huume on vaarallisin. Huumeita kokeilleet osasivat nimetä vaarallisimman huumeen muita useammin. Nuorten käsitykset huumeiden vaarallisuudesta olivat tutkimuksen mukaan hyvin virheellisiä. Kannabiksen vaarallisuutta liioiteltiin ja impattavien aineiden vaarallisuutta vähäteltiin. Nuorilla oli siis virheellisiä käsityksiä sekä riippuvuuteen että huumeiden vaarallisuuteen liittyen. (Kontula 1988, 19–25.) On myös havaittu, että luottamus huumeiden positiivisiin vaikutuksiin varsinkin vaikeassa elämäntilanteessa on melko yleinen (Kontula 1988, 92).

Päihdetietoisuuden tavoitteita on eritelty muun muassa Jyväskylän normaalikoulun opetussuunnitelmaan Päihde- ja vaikuteaineet -aiheisällön alle. Aihepiirin tavoitteena on, että oppilas pohtii päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syitä ja seurauksia, etsii keinoja vastustaa sosiaalista painetta päihdyttävien aineiden kokeiluun ja käyttöön liittyvissä tilanteissa, tietää tupakoinnin, passiivisen tupakoinnin ja nuuskan käytön välittömät ja pitkäaikaisen käytön vaikutukset elimistöön ja terveyteen. Oppilaan tulee tietää myös alkoholin sekä huumaavien aineiden käytön vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen sekä mielihyvän tunteen merkityksen riippuvuuden syntymiseen. Oppilaan tulee pohtia päihdyttävien ja riippuvuutta aiheuttavien aineiden tai muun riippuvuuden vaikutusta yksilön, lähiympäristön ja yhteiskunnan näkökulmasta sekä median merkitystä päihdyttävien aineiden käyttöön. Oppilaan tulee tuntea myös tupakka-, alkoholi- ja huumelaki. (<http://www.norssi.jyu.fi/opetus-ja-opiskelu/opetussuunnitelma> Jyväskylän normaalikoulun perusopetuksen terveystiedon opetussuunnitelma 2004.)

3.4 Päihdekasvatus ja ennaltaehkäisevä päihdetyö

3.4.1 Huumevalistus

Huumevalistus voidaan määritellä siksi osaksi huumeiden käytön ja siitä aiheutuneiden haittojen ehkäisyä, joka tehdään viestinnällisin keinoin. Valistus voitaisiin määritellä joskus myös tilanteen perusteella ja täten erottaa se kahdenkeskeisestä neuvonnasta, opetuksesta ja niin edelleen. Valistusta ei kuitenkaan pitäisi enää määritellä pelkästään yksisuuntaiseksi viestinnäksi valistajalta kohderyhmälle, vaikka sitä aikaisemmin paljon harjoitettiin. Yhden määritelmän mukaan valistuksen voidaan määritellä olevan tietoista pyrkimystä käydä keskustelukumppanin kannalta hyödyllistä keskustelua. Valistus- termiä on käytetty kahdella eri tavalla. Ensimmäiseen tulkintaan liitetään yhdensuuntaisuus, auktoriteettiasema sekä holhousmentaliteetti eli ajatus siitä, että minä tiedän mikä on sinulle hyväksi vaikka itse et sitä tiedäkään. Toiseen tulkintaan mukaan valistajiksi

nimetään kaikki tietystä aiheesta käytävään yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuvat, jos he vain tuovat keskusteluun olennaisia ja hyvin perusteltuja näkökulmia. Tällaisessa keskustelussa ei voida erottaa valistajia ja valistuksen kohteita eri ryhmikseen, sillä sellaisessa prosessissa kaikki voivat osallistua. (Soikkeli 2004, 27–29.)

Valistuksella voidaan tarkoittaa tietoista pyrkimystä synnyttää ajatuksia ja keskustelua tai tuoda käynnissä oleviin keskusteluihin oleellisia aineksia. Keskusteluun perustuvan työtavan valinnut valistaja toimii ratkaisevasti eri tavoin kuin ylhäältä alas -opettaja. Keskustelun kautta työtään tekevä valistaja ei ole kiinnostunut jakamaan valmiiksi pureksittua sanomaansa kohdeyleisölle vaan hän etsii luontevia tapoja virittää keskustelua ja osallistua siihen. (Soikkeli 2004, 27–29.) Huumeuskulttuuria ei pidä tehdä liian houkuttelevaksi taitamattomalla valistuksella. Valistusta ei ole näyttävä esitys, jossa entisen käyttäjän hyvinvoiva olemus puhuu muuta kuin oppilaiden silmien edessä avautuva konkreettinen mielikuva käyttäjästä. Myöskään pelkkä faktalista huumausaineista ei riitä. (Leinonen & Kokko 1997, 37.)

Päihdevalistus ei saisi leimata jotakin yksittäistä nuorisoryhmää tai nuorisokulttuuria. Päihteiden käyttöä koskevan keskustelun tulisi olla mahdollisimman luontevaa, arkipäiväistä, rehellistä ja suoraa. Terveiden vaihtoehtojen kehittäminen on erityisen tärkeää, sillä tyhjät hetket ja mielekkään tekemisen puute voivat ajaa nuoren epätoivottaviin kokeiluihin. (Leinonen & Kokko 1997, 7–8.)

3.4.2 Ehkäisevä päihdetyö

Usein ehkäisevää päihdetyötä ja valistusta käsitellään ikään kuin samana asiana. Ehkäisevä päihdetyö on kuitenkin aivan muuta kuin valistus. Ehkäisevä päihdetyö on ennen kaikkea konkreettista tukemista ja auttamista. Valistuksella on tässä ehkäisevässä työssä oma paikkansa. Pelkän valistuksen avulla ei tosin uskota tuloksia edes saavutettavan. (Soikkeli 2004, 23–24.) Ehkäisevä päihdetyö voidaan määritellä toiminnaksi, jonka tavoitteena on edistää terveellisyyttä, turvallisuutta sekä hyvinvointia edistämällä päihteettömiä elintapoja, ehkäisemällä ja vähentämällä

päihdehaittoja sekä lisäämällä päihdeilmiön ymmärrystä ja hallintaa. Ehkäisevällä päihdetyöllä vaikutetaan päihteitä koskeviin tietoihin, asenteisiin sekä oikeuksiin, päihdehaitoilta suojaaviin tekijöihin ja niiden riskitekijöihin sekä päihteiden käyttöön ja käyttötapoihin. (<http://neuvoa-antavat.stakes.fi/FI/kehittaminen/kasitteet>)

Suomessa nuorten huumeiden käytön ehkäisyssä on erotettavissa vain vähän suoranaista huumeisiin liittyvää toimintaa. Ehkäisevää päihdetyötä tehdään käytännössä kokonaisvaltaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että eri päihteitä ei pääsääntöisesti käsitellä toisistaan erillisissä ohjelmissa tai hankkeissa. Poikkeuksena ovat muutamit toteutetut tupakka- ja huumeihankkeet. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 44–45.) Nuorten kohdalla yleistavoitteena on päihteiden käytön aloittamisen ehkäiseminen ja aloitusiän lykkääminen. Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on lapsen ja nuoren terveen kasvun ja kehityksen turvaaminen. Riskiryhmiin kohdistuvassa toiminnassa on kuitenkin nähtävissä eriytyneitä toimintaa, jonka osa-alueena ovat erityisesti huumeet. (Murto 1997, 15; Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 44–45; Rimpelä ym. 2003, 42–43; Soikkeli 2004, 23–24.)

Suomessa on järjestöjä, jotka ovat koko toiminnassaan tai osassa toimintaansa keskittyneet erityisesti huumetyöhön. Eriytyneestä huumetyöstä esimerkkejä ovat muun muassa puhelin- sekä muut neuvonta- ja tukipalvelut, tukihenkilötoiminta, esitteiden ynnä muiden tuotanto, muutamit paikalliset varhaisen puuttumisen mallit sekä suomensisäisesti huumeita käyttäville suunnattu terveysneuvonta. Viime vuosina Suomessa on syntynyt entistä enemmän huumehoitoon erikoistuneita päihdehuollon yksiköitä. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 44–45.) Pohjimmiltaan ehkäisevä päihdetyö on laaja-alaista yhteistyötä, jonka sisältö saattaa vaihdella ainekeskeisestä tiedottamisesta laajoihin sosiaali- ja terveystoimintoihin. (Huoponen, Peltonen, Mustalampi & Koskinen-Ollonqvist 2001, 8.)

Ehkäisevän päihdetyön yhteydessä voidaan puhua tason ja kohderyhmän mukaan primaari-, sekundaari- ja tertiari-preventiosta. Preventioiden eri tasoja pidetään tosiaan tukevana kokonaisuutena, vaikka erilaisten kohderyhmien tarpeet ja käytetyt toimintatavat synnyttävätkin niissä niille kullekin ominaisia painotuksia. (Huoponen

ym. 2001, 9; Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 76; Inkinen 1998, 6.) Primaaripreventiolla tarkoitetaan koko väestöön tai joihinkin yleisryhmiin kohdistuvaa toimintaa. Päihdevalistuksen ja kasvatuksen avulla pyritään lisäämään päihteisiin sekä niiden käyttöön ja haittoihin liittyvää tietoutta sekä edistämään yksilön omaa elämänhallintaa. Koulussa tehtävä ehkäisevä päihdetyö liittyy suurelta osin juuri primaaripreventiona pidettäviin toimenpiteisiin. Koulun päihteiden käyttöä ehkäisevä rooli toteutuu myös koulun terveystiedon opetuksen kautta. Sekundaaripreventioon liittyvä toimenpiteet kohdistuvat riskiryhmiin sekä päihteiden käyttöä jo kokeilleisiin. Tavoitteena sekundaaripreventiolla on riskeistä tiedottaminen, päihteiden käytön varhainen toteaminen, käyttöön puuttuminen sekä asianmukainen hoitoonohjaus. Koulussa sekundaaripreventio tulee käytännössä esiin päihteiden käytön varhaisena havaitsemisena, käyttöön puuttumisena ja hoitoon ohjaamisena yhteistyössä kotien ja koulun oman oppilashuollon kanssa. Tertiaaripreventiolla tarkoitetaan päihteiden käytöstä johtuvien haittojen hoitamista ja vähentämistä. Tertiaaripreventio kohdistuu päihteiden ongelmakäyttäjiiin, joka käytännössä merkitsee jo vakavan riippuvuuden hoitamista. Se edellyttää fyysistä, psyykkistä, henkistä ja sosiaalista kuntoutusta. (Huoponen ym. 2001, 9.)

Huumeetilanne on niin monimuotoinen, että yleisiä ja kaikille kohderyhmille sopivia ratkaisuja ei ole mahdollista kehittää. Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta esittääkin toivomuksen, että huume-ehkäisyä toteutettaisiin mahdollisimman monipuolisesti. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 77.) Päihteitä kokevia valistusohjelmia, -menetelmiä sekä -aineistoja on lukemattomia. Opettajan tulisikin pystyä valitsemaan monipuolisesta tarjonnasta oppilaiden kannalta sopivimmat ja tarkoituksenmukaisimmat. Kaikkiin kohderyhmiin tepsivää ohjelmaa ei kuitenkaan ole olemassa. Tuloksekkaimmalta näyttäisi olevan laaja-alaiset erilaisia menetelmiä yhdistävät menettelytavat. Yksittäisten valistusohjelmien vaikutukset ovat kuitenkin hyvin lyhytaikaisia. Päihteidenkäyttöä ei tule käsitellä irrallaan nuorten elämästä. Huumevalistusta ei myöskään pitäisi irrottaa muista päihteistä. Huumeongelmaa ei myöskään pitäisi korostaa liiaksi, sillä alkoholi on kuitenkin yleisin päihde Suomessa. (Leinonen & Kokko 1997, 18.)

Lapsille ja nuorille suunnattu päihteiden käytön ehkäisevä työ tulisi suunnitella vahvistamaan suojaavia tekijöitä ja vähentämään riskitekijöitä. Ehkäisevän päihdetyön tulisi koskea kaikkia päihteitä ja käyttömuotoja, tupakkaa unohtamatta. Ehkäisevän työn tulisi harjaannuttaa taitoja vastustaa päihteitä niitä tarjottaessa, vahvistaa henkilökohtaista päihteiden vastaista sitoutumista sekä vahvistaa sosiaalisia taitoja yhdessä päihdevastaisten asenteiden vahvistamisen kanssa. Vahvistettavia sosiaalisia taitoja ovat muun muassa vuorovaikutus, toverisuhteet, itsetunto sekä käyttäytymistaidot. Nuorille suunnatun ehkäisevän työn tulisi sisältää vuorovaikutteisia menetelmiä kuten esimerkiksi pienryhmäkeskusteluja. Ehkäisevään työhön tulisi sisällyttää myös vanhempien tai huoltajien osuus ja osallistuminen. Ehkäisevän päihdetyön tulisi olla myös pitkäjänteistä, koko kouluajan kestävää ja sen tulisi sisältää toistuvia interventioita, joissa alkuperäisiä tavoitteita vahvistetaan. Työn tulisi siis jatkua aina esiopetuksesta yläkoulun jälkeisiin opiskelupaikkoihin asti. Mielessä tulee pitää myös se, että mitä suuremmiksi kohderyhmän riskit arvioidaan, sitä intensiivisempää ja aiemmin aloitettua tulisi myös ehkäisevän työn olla. (Mustalampi & Koskinen-Ollonqvist 2001, 43.)

Koulun osalta on syytä pitää mielessä, että sen tärkein tehtävä huume-ehkäisyssä on sama kuin sen perustehtävä eli yleissivistävä ja kasvattava. Kolmantena tärkeysjärjestyksessä tulee huumespesifi ehkäisevä työ valistusohjelmien kautta. Ennen uutta opetussuunnitelmauudistusta ja terveystieto-oppiaineen olemassaoloa päihdekasvatus toteutettiin osana terveystietokasvatusta ja terveystiedon sekä laillisuuskasvatuksen kokonaisuutta. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 78–79.) Koulun mahdollisuudet huumeiden käytön ehkäisyssä liittyvät lähinnä kasvatuksellisiin tavoitteisiin. Peruskoulun tehtävä on huolehtia kunkin ikäluokan opetuksen saatavuudesta sekä opetuksen laadun kehittamisestä. Huumeisiin liittyvä tietouden tarjoaminen on osa terveys- ja laillisuuskasvatusta sekä koulun kokonaistoimintaa. Koulun päihdeopetuksen tavoitteena on asiallinen ja riittävä tieto päihteistä, omien arvojen ja käsitysten selkiyttäminen sekä päihdeettömyyttä tekevien valintojen ja käyttäytymisen vahvistaminen. Toinen päihdeopetuksen tärkeä tehtävä on huolehtia riskiryhmiin kuuluvien nuorten tukemisesta ja estää heidän syrjäytyminen koulutuksesta. Koulun henkilökunnan osalta haasteena on ongelmien

varhainen tunnistaminen sekä niihin puuttuminen. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000,48–50.)

3.4.3 Päihdekasvatus

Nuorten kohdalla tulee huomioida heidän kehitysvaiheen erityispiirteet. Nuorille on erityisen tärkeää antaa riittävästi asiallista tietoa päihteiden käytön erilaisista riskeistä. (Inkinen 1998, 32.) Erään näkökulman mukaan päihdekasvatuksen lähtökohtiin kuuluvat muun muassa aikuisen toimiminen esimerkkinä lapsille ja nuorille sekä se, että asioita ei esitetä moralisoiden vaan ennemminkin mahdollisimman neutraalisti. Päihteiden riskit tulisi oppia tuntemaan koulussa, joten tiedon tulee olla oikeaa, riittävää sekä monipuolista. Käytön yksityiskohtiin ei koulun päihdeopetuksessa ole syytä mennä. Asiat tulisi esittää myönteisessä vuorovaikutuksessa ja oppilaita aktivoiden. Valistusmenetelmien tulee olla selkeitä ja annettavan tiedon konkreettista sekä toimintaan sidottua. (Leinonen & Kokko 1997, 15.)

Vuonna 1999 valmistuneen ala- ja yläkouluille suunnatussa Nuorten ja koulujen terveystieteiden kehittämishankkeen loppuraportissa kävi ilmi, että pääsääntöisenä opetusmenetelmänä yläkoulussa käytettiin opettajajohtoista opetusta. Opettajat kokivat menetelmän turvallisena, selkeänä ja ”varmana”. Opettajat pitivät faktatietoja niin tärkeinä perusasioina, että he halusivat opettaa ne itse oppilaille. Opetus oli heidän mukaansa enemmän terveystieteen seurauksista lähtevää kuin syitä pohtivaa. Opettajajohtoinen opetus koettiin kuitenkin riittämättömäksi, kaavamaiseksi sekä urautuneeksi. Terveystieteiden opetus koettiin kuitenkin hyväksi oppiaineeksi siksi, että siihen oli saatavilla paljon eri alojen asiantuntijavieraita tunteja pitämään. Opettajajohtoisen opetuksen ja vieraiden lisäksi kouluissa tehtiin paljon ryhmitöitä sekä opiskeltiin opetuskeskustelujen ja kyselevän opetuksen keinoin. Oppimateriaaleista eniten käytettyjä olivat videot sekä piirrosohjelmat oppilaiden ylöskirjoitettavia muistiinpanoja varten. (Väisänen & Tyrväinen 1999, 16–19.) Opetusta suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon myös se, että nuoret itse osaavat myös ehdottaa, miten asioita voisi käsitellä. Todellinen tiedonsaanti koetaan

tärkeäksi ja nuorten mielestä parhaiten tietoa saa henkilökohtaisessa tai pienryhmätyöskentelyssä. Luentotyypinen opiskelu sopii nuorten mielestä yleisten ongelma-alueiden käsittelyyn. (Leinonen & Kokko 1997, 13.) Lisäksi opettajille tulisi tarjota riittävästi koulutuksellista tukea aihepiirin käsittelyn tueksi (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 52).

Koulujen järjestämässä huumeita käsittelevässä opetuksessa on suuria eroja. Opetus ei välttämättä ole aina yhteydessä oppilaiden keskuudessa olevaan huumeetilanteeseen. (Karekivi 1999, 47–48.) On tärkeää, että terveystieteistä annetaan monella tavalla, monen kanavan kautta. Joillekin nuorille riittää pelkkä tieto, mutta jotkut tarvitsevat ihan konkreettista apua pystyäkseen ratkaisemaan esiin tulevat ongelmatilanteet. Eri opetusmallit poikkeavat toisistaan, mutta niillä on kuitenkin myös yhteisiä tekijöitä. Yksikään malli ei sulje pois toista. Kaikki mallit ovat tärkeitä, eikä mitään saisi unohtaa. Mallit täydentävät toinen toistaan ja oikein käytettynä ne antavat opetukseen vaihtelevuutta. (Karekivi 1999, 160–161.)

Koulussa käytetään omien opettajien ohella erillisiä ulkopuolisten tuottamia päihdekasvatusohjelmia (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 50–52). Usein kuulee puhuttavan, että päihdevalistus saattaisi vaikuttaa käyttöön rohkaisevasti asiaa ikään kuin mainostaen. Huoli on kuitenkin pieni, mikäli valistuksen laatuun kiinnitetään tarpeeksi paljon huomiota. Mikäli erilaisia päihdeohjelmia toteutetaan, tulisi niillä olla myös teorettinen ja tutkimuksellinen perusta. Päihdekasvatuskokonaisuudet tulisi suunnitella myös pitkäkestoisiksi sen sijaan, että ne olisivat vain lyhyitä interventioita. Päihdekasvatuksessa tulee ottaa huomioon myös kohderyhmän kehitysvaihe, omaksumiskyky sekä elinolosuhteet. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 52.) Terveystieteiden liittyvien opetusohjelmien tulisi olla kytköksissä myös muihin terveyden osa-alueisiin, ei pelkästään päihdeasiin. Oppilaita tulisi opettaa tehokkaasti ensimmäistä luokasta lähtien ennen kuin tupakoinnin ja huumeiden kokeilut tulevat ajankohtaisiksi. Oppilaille tulisi opettaa kommunikointia toisten ihmisten kanssa, itsetuntemusta sekä terveellisiä elämäntapoja. (Goranskaya & Ivanova 1999, 175–176.) Tärkeää hyvien tulosten saamiseksi on moniammatillinen yhteistyö, johon kuuluu koulun lisäksi vanhemmat, koulupsykologit sekä tarvittaessa päihdetyöntekijät. Tärkeimmät

opetuksen osa-alueet ovat tupakoinnin ja huumeiden käytön vaikutukset terveyteen sekä tupakoinnin ja huumeiden aiheuttamat vaikutukset ja seuraukset lapsuuteen ja myöhempään kehitykseen. (Goranskaya & Ivanova 1999, 175–176; Peltonen 2001, 18.)

Vuonna 1998 valmistuneessa alakouluille ja yläkouluille suunnatussa päihdeohjelmien käyttöä koskevassa tutkimuksessa kävi ilmi, että ulkopuolisten kouluille tarjoamat päihdeohjelmat koettiin hyödyllisiksi ja tarpeellisiksi. Päihdeohjelma antoi parhaillaan opettajille välineitä ja innostusta kehittää päihteisiin liittyvää opetusta. Koulun tasolla valittu ohjelma saattoi tarjota ratkaisun koulun päihdeopetukseen ja kokemuksen karttuessa sitä muokattiin kullekin koululle sopivaksi. Koulun ja päihdeohjelman järjestäjän yhteistyössä toteutetut ohjelmat koettiin kaikkein hyödyllisimmiksi, sillä niissä opettajat pääsivät myös itse osallistumaan ja saivat enemmän tietoa sisällöistä ja menetelmistä. Tutkimukseen osallistuneiden 16 koulun opettajat eivät kokeneet tietävänsä päihdekysymyksistä riittävästi. Kouluissa ei useinkaan ollut valmista mallia päihdeasioiden käsittelyyn. (Huoponen, Peltonen, Mustalampi & Koskinen-Ollonqvist 1998, 1–3.) Tutkimukseen osallistuneet opettajat näkivät päihdekasvatuksessa tehokkaimpina keinoina etenkin alakoulun oppilailla tunteisiin vetoamisen sekä asenteisiin vaikuttamisen. Myös dramaattisten uhkakuvien uskottiin tehoavan. Nuorten päihdeiden käytön ehkäisy koettiin yhteiskuntaa laajemmin koskevaksi kysymykseksi, joka kuitenkin liitettiin kuuluvaksi koulun tehtäviin. Päihdekasvatus-ohjelmat nähtiin hyvänä yrityksenä ja tavanomaisen koulutyön tukena nuorten tupakoinnin ja huumeiden käytön ehkäisemiseksi. (Huoponen ym. 1998, 40–41.)

Valtakunnallisia terveyskasvatuksen projekteja ovat 1990-luvulla olleet muun muassa Eväitä elämään -projekti, Lapselle selvä elämä -projekti, Camera Obscura -projekti sekä Lions-Quest -opetusohjelma. Eväitä elämään projekti sai alkunsa Omaiset mielenterveystyön tukena, Uudenmaan yhdistys ry:n, opiskelijoiden ennaltaehkäisevän mielenterveystyön järjestö Nyyti ry:n, Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen ja opetusviraston yhteistyöstä. Lapselle selvä elämä -projektin taustalla on toiminut Mannerheimin lastensuojeluliitto. Camera Obscura -projekti toimi aktiivisesti kahden ja puolen vuoden aikana, jolloin se vieraili noin

sadalla paikkakunnalla tavoittaen yli 30 000 nuorta. Projektin toteuttajina olivat Sininauhaliitto, Nuorten keskus, Suomen Tyttöjen ja Poikien Keskus sekä Suomen Lähetysseura. Taustatukijana rahoittajan ominaisuudessa projektissa oli mukana myös Raha-automaattiyhdistys. Lions-Quest järjestö on laatinut omaa materiaaliaan, jonka käyttöön he järjestävät koulutuksia muun muassa kouluissa työskenteleville. (Karekivi 1999, 163–177.)

Vuonna 2005 valmistui raportti, jossa esitettiin tulokset Kouluterveyskyselyjen hyödyntämistä, terveystietoa ja kouluterveydenhuoltoa koskevista kyselyistä peruskoulujen yläkouluille ja terveystieteiden keskuksille. Raportin mukaan suuri enemmistö eli 93 % yläkouluista ilmoitti opetussuunnitelmaan kuuluvien oppituntien lisäksi muita päihdekasvatustapahtumia. Useimmiten ne olivat yksittäisiä koulutustilaisuuksia tai oppitunteja. Runsas neljännes kouluista teki päihdekasvatuksessa jatkuvaa yhteistyötä jonkin ulkopuolisen tahon kanssa. Kyselyssä oli myös kysytty erikseen tiettyyn toiminta-ajatuksen ja omaan aineistoon perustuvasta päihdekasvatuksesta. Kysymyksessä annettiin vastausvaihtoehdoiksi 8 eri ohjelmaa. Suosituin päihdekasvatus ohjelma kyselyn mukaan oli ”Smokefree Class”, jota toteutettiin 64 % tutkimukseen osallistuneissa kouluissa. Lähes joka toisessa koulussa toteutettiin koulun tai kunnan oma erityistä päihdekasvatusohjelmaa (48 %). Joka neljäs koulu teki yhteistyötä ”Lions Quest”-ohjelman kanssa. Samoin suunnilleen joka neljännessä koulussa oli vierailut huumebussi ”HuBu”. Vähiten yhteistyötä oli tehty seuraavien ohjelmien kanssa: ”Selvä pää” (8 %), ”Onko reitti selvä?” (3 %) sekä ”Nuorilta nuorille” (2 %). (Rimpelä, Ojajärvi, Luopa & Kivimäki 2005, 38.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävät

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä perusopetuksen 5. ja 9. luokan oppilaat haluavat tietää huumeista, ja mitä luokanopettajat ja aineenopettajat vastaisivat oppilaiden esittämiin kysymyksiin. Aihepiiriä on tarkoitus tarkastella seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Mitä perusopetuksen 5. ja 9. luokan oppilaat haluavat tietää huumeista?
2. Eroavatko perusopetuksen 5. ja 9. luokan oppilaiden kysymykset toisistaan?
3. Mitä luokanopettajat ja aineenopettajat vastaisivat oppilaiden kysymyksiin?
4. Eroavatko luokanopettajien ja aineenopettajien vastaukset toisistaan?

4.2 Tutkimusmenetelmät

Lähtökohdiltaan tutkimukseni noudattaa laadullisen tutkimuksen kaavaa. Kvalitatiiviselle eli laadulliselle tutkimukselle ominaista on, että se pyrkii kuvaamaan kohdettaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti todellisen elämän lähtökohdista. (Hirsjärvi ym. 2004, 152.) Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87). Tutkimuksessani pyrinkin käsittelemään ja kuvaamaan aineistoa mahdollisimman yksityiskohtaisesti mutta myös kokonaisvaltaisesti. Keskeistä tieteelliselle tiedolle on se, että se rakentuu vanhalle perustalle. Se, mitä asiasta jo tiedetään, toimii tieteissä uuden hankitun tiedon lähtömateriaalina. Tieteelliselle tiedolle ominaista on, että se on hankittu objektiivisesti, puolueettomasti. Tieteellinen tieto harvoin sisältää subjektiivisia kannanottoja. (Metsämuuronen 2006a, 23.) Tutkimusta varten olen perehtynyt aihepiiriin liittyvään teoreettiseen kirjallisuuteen. Tutkimustuloksia pyrin käsittelemään mahdollisimman subjektiivisesti peilaten niitä

lopuksi aihepiiriin liittyvään kirjallisuuteen. Tutkimukseni voidaan nähdä ihmistieteellisenä tutkimuksena, sillä se kohdistuu itse toimijaan, tässä tapauksessa oppilaisiin ja opettajiin (Metsämuuronen 2006a, 24).

Tutkimukseni lähestymistapa on fenomenografinen. Fenomenografia tarkoittaa ilmiön kuvaamista tai ilmiöstä kirjoittamista (Ahonen 1995, 114–115). Erityisesti fenomenografia keskittyy tutkimaan ihmisten käsityksiä asioista. Ihmisten käsitykset voivat olla hyvinkin erilaisia riippuen muun muassa iästä, koulutustaustasta ja sukupuolesta, riippuen pääsääntöisesti kuitenkin eniten kokemustaustasta. (Ahonen 1995, 114–115; Metsämuuronen 2006b, 228–229.) Käsitys on dynaaminen ilmiö, joten ne saattavat muuttua ajan kuluessa ja eri tilanteiden vaihtuessa. Fenomenografian näkökulmasta on olemassa vain yksi maailma, josta eri ihmiset muodostavat erilaisia näkemyksiä. (Metsämuuronen 2006b, 228–229.) Parhaimmillaan fenomenografinen tutkimus herkistää opettajaa oppilaidensa ajattelulle ja tekee mahdolliseksi opettajan ja oppilaan käsitysten vuorovaikutuksen. (Ahonen 1995, 114–115.) Tutkimuksessani pyrin selvittämään sitä, mitä perusopetuksen 5. ja 9. luokkalaiset haluaisivat tietää huumeista. Fenomenografisen lähestymistavan mukaan oppilaille voisi olettaa olevan erilaisia käsityksiä, sillä he ovat eri-ikäisiä ja heillä on erilaiset kokemustaustat. Toivoisin, että tutkimuksestani olisi jatkossa hyötyä opettajille siinä suhteessa, että he pääsisivät aineistoni kautta käsiksi oppilaiden ajatuksiin huumeista.

Fenomenografisen tutkimuksen kohteena onkin usein koulussa tapahtuvan oppimisen tutkiminen. Tutkimus etenee siten että ensin kiinnitetään huomio johonkin kiinnostavaan asiaan ja lähestytään sitä teoreettisesti. Seuraavaksi kerätään aineistoa esimerkiksi haastatteleamalla henkilöitä, jotka ilmaisevat erilaisia käsityksiään asiasta. Fenomenografisen tutkimuksen viimeisessä vaiheessa tutkija luokittelee aineistostaan käsitykset niiden merkitysten perusteella. Erilaiset merkitykset pyritään selittämään kokoamalla niistä ylemmän tason merkitysluokkia. (Ahonen 1995, 115.) Tutkimuksen on tarkoitus edetä pääpiirteittäin edellä mainitulla tavalla.

4.3 Tutkimusjoukko ja aineiston keruu

Tutkimukseni on ei-satunnaisille otoksille perustuva, sillä tutkimukseen osallistuneet henkilöt olen valinnut oman mielenkiinnon mukaan, lähinnä oman harkinnan, mutta pitkälti myös saatavuuden mukaan. Laadullisen tutkimuksen aineistoa koottaessa tämän katsotaan kuitenkin olevan tieteellisten menetelmien kannalta sovinnaista. (Metsämuuronen 2006a, 45.) Tutkimukseni toteutus oli kaksivaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa keräsin tutkimusaineiston oppilailta ja toisessa vaiheessa opettajilta. Oppilasaineiston keräsin Jyväskylässä, opettaja-aineisto puolestaan koostuu opettajista ympäri Suomen.

Aloitin tutkimusryhmän etsimisen lähettämällä sähköpostia kolmelle Jyväskylän normaalikoulun 5. vuosiluokan opettajalle. Sain myönteisen vastauksen kaikilta kolmelta opettajalta. Heidän kanssaan sovimme sähköpostitse ajan, jolloin voisin saapua keräämään aineistoa. Lähetin sähköpostia myös Jyväskylän normaalikoulun yläluokkien liikunnan ja terveystiedon opettajille. Tarkoituksena oli selvittää, kenellä heistä oli meneillään 9. luokan liikunnan tai terveystiedon kurssi ja olisiko mahdollista tulla keräämään aineistoa jonkin oppitunnin alussa. Kahdella opettajalla oli meneillään terveystiedon kurssi 9. luokkalaisille. Toisella opettajalla oli samanaikaisesti kahden 9. luokan terveystiedon kurssit, joten sain sovittua aineiston keräämisen kolmelta 9. luokalta.

Oppilasaineiston keräsin kolmen päivän aikana maaliskuun lopussa 2007. Tutkimukseen osallistui 62 oppilasta 5. luokalta ($n=62$) ja 49 oppilasta 9. luokalta ($n=49$). Kaiken kaikkiaan tutkimukseen osallistui 111 oppilasta ($n=111$). 5. luokan oppilaista tyttöjä oli 40 ja poikia 22 oppilasta. 9. luokan oppilaista tyttöjä oli 27 ja poikia 22 oppilasta. Sähköpostitse etukäteen sovittuna ajankohtana saavuini kuhunkin luokkaan keräämään aineistoa. Esittelin aluksi itseni oppilaille, sekä kerroin muutamalla sanalla tutkimuksestani. Kerroin oppilaille, että aikuiset ovat huolissaan nuorten päihteiden, etenkin huumeiden, käytöstä. Selvitin heille, että kerään aineistoa omaa tutkimustani varten ja haluan selvittää: Mitä nuoret haluavat tietää huumeista? Mikä huumeissa kiinnostaa tai mietityttää? Mitä tarvitsee tietää lisää? Ylipäätään, mitä nuoret haluavat kysyä huumeista? Kerroin oppilaille, että vastauksia heidän

kysymyksiinsä ei ole mahdollista antaa tässä yhteydessä. Painotin heille, että jokainen kysymys on kuitenkin todella tärkeä, jotta saadaan selville, mitä nuoret todella haluavat tietää huumeista.

Oppilaat saivat lyhyen ohjeistuksen jälkeen kirjoittaa vapaamuotoisesti kysymyksiä huumeista. Kysyä sai mitä vain liittyen huumeisiin, huumeiden kokeiluun ja käyttöön. Vastata sai nimettömänä. Aikaa vastaamiseen oli noin 15 minuuttia. Ensimmäinen aineistonkeruu 5. ja 9. luokalla toimi esitestauksena. Aineistonkeruun jälkeen pyysin oppilailta suullista palautetta ohjeistuksesta. Oppilaiden mielestä ohjeet olivat selkeitä ja niiden pohjalta he olivat mielestään ymmärtäneet hyvin, mitä heidän tulee tehdä. En kokenut tarvetta muuttaa ohjeistusta, joten ohjeistin loput luokat samalla tavalla kuin ensimmäisetkin. Koska ohjeistus oli ollut oppilaiden mielestä selkeä, otin myös esitestauksessa keräämäni aineiston mukaan osaksi varsinaista aineistoa.

Opettajiin otin yhteyttä sähköpostitse huhtikuussa 2007. Opettajat tutkimukseen valitsin sekä omia että työni ohjaajan opettajakontakteja hyödyntäen. Lähetin opettajille sähköpostia, jossa kerroin hieman taustatietoja tutkimuksestani. Kysyin myös etukäteen, ovatko he kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseeni vastaamalla myöhemmin heille lähetettävään kyselyyn. Tavoitteena oli saada tutkimukseen kolme 5. tai 6. luokan opettajaa alakoulun puolelta ja kolme opettajaa yläkoulun puolelta. Mukaan pyydetyt yläkoulun opettajat ovat joko liikunnan ja terveystiedonopettajia tai Turun avoimessa yliopistossa terveystiedon aineopintoja opiskelevia aineenopettajia. Osa opettajista vetosi kevätkiireisiin, mutta tarvittava määrä, kuusi opettajaa, lupautui osallistumaan tutkimukseeni. Tutkimukseen osallistuneista yläkoulunopettajista yksi toimii liikunnan ja terveystiedon opettajana. Kaksi muuta ovat terveystiedon aineopintoja suorittavia aineenopettajia. Toinen heistä toimii tällä hetkellä liikunnanopettajana ja toinen biologian ja maantiedon opettajana.

Aineistonkeruumenetelmänä käytin tutkimuksessani opettajien kohdalla kyselylomaketta. Kysymysten laatimisessa tulee olla huolellinen, sillä ne luovat perustan tutkimuksen onnistumiselle. Kysymysten muoto aiheuttaa eniten virheitä

tutkimustuloksiin, mikäli vastaaja ei ajattele samalla tavalla kuin tutkija tarkoittaa, tulokset vääristyvät. Lomakkeen rakenteen laadinnassa tulee kiinnittää huomiota muun muassa sen pituuteen ja kysymysten lukumäärään. Lisäksi tulee kiinnittää huomiota lomakkeen ulkoasuun, selkeyteen, kysymysten loogiseen etenemiseen sekä vastausohjeiden tarpeellisuuteen eli selkeään instruktioon. Kyselylomakkeella suoritettussa tutkimuksessa tutkija ei vaikuta olemuksellaan eikä läsnäolollaan vastauksiin. Luotettavuutta parantava tekijä on se, että kysymys esitetään jokaiselle koehenkilölle täysin samassa muodossa. (Valli 2001, 100.) Opettajia varten laadin kyselylomakkeen, mutta kuten jo aiemmin mainitsin, oppilasaineiston ohjeistuksen annoin suullisesti.

Opettajille lähetettiin sähköpostissa kysely Word-liitetiedostona toukokuussa 2007. Aluksi halusin opettajien vastaavan muutamaan yleiseen kysymykseen liittyen terveystietoon ja nuorten hyvinvointiin. Nämä kysymykset olivat yhteisiä sekä alakoulun että yläkoulun opettajille. Alakoulun opettajille lähetin kyselylomakkeen, jossa oli yleisten kysymysten lisäksi alakoulun oppilaiden kysymysten joukosta valitut viisi kysymystä (liite 1). Yläkoulun opettajille lähetin kyselylomakkeen, jossa oli yleisten kysymysten lisäksi yläkoulun oppilaiden kysymysten joukosta valitut viisi kysymystä (liite 2). Aikaa vastaamiseen opettajilla oli puolitoista viikkoa.

Kaksi opettajista, toinen alakoulun opettaja ja toinen yläkoulun opettaja, ei vastannut kyselyyn lupauksestaan huolimatta. Lähetin heille kolme sähköpostia, joissa pyysin heitä vastaamaan mahdollisimman pian, vaikka alun perin ehdottamani vastausaika olikin jo mennyt umpeen. Heidän tilalleen onnistuin kuitenkin henkilökohtaisen kontaktieni kautta saamaan opettajat, jotka olivat valmiita vastaamaan kyselyyn kesälomansa aikana. Opettaja-aineiston sain kasaan kesäkuussa 2007.

4.4 Aineiston analyysi

Opettajille esitetyt kysymykset olivat avoimia kysymyksiä. Avoimiin kysymyksiin saatuja vastauksia voidaan analysoida joko kvalitatiivisin (määrällisin) tai kvantitatiivisin (laadullisin) keinoin. Avoimia kysymyksiä analysoitaessa

laadullisesti turvaututaan usein teemoitteluun. (Valli 2001, 110.) Teemoittamisessa on kyse aineiston pelkistämisestä etsimällä tekstistä olennaisimmat asiat. Teemojen avulla pyritään tavoittamaan tekstin ydin. Teemat liittyvät siis tekstin sisältöön eivätkä yksittäisiin tekstin kohtiin. Mikäli tekstiä lähestytään kokonaisuutena pyrkimyksenä rakentaa sen oma sisällöllinen logiikka, kutsutaan lähestymistapaa aineistolähtöiseksi. Aineistolähtöisessä lähestymistavassa aineistosta etsitään teemoja, joista tutkittavat puhuvat. Aineistoa voi lähteä teemoittamaan myös tutkijan omien kysymysten kautta. Tällöin keskeiseksi nousee se, mitä tutkittavat kunkin teeman kohdalla puhuvat. Näin ollen tutkijan tehtäväksi ei tule teemojen etsiminen aineistosta vaan tutkittavien antamien merkitysten löytäminen. (Moilanen & Rähkä 2001, 53–55.)

Tutkimuksessani käytin molempia teemoittelun lähestymistapoja. Oppilasaineiston kohdalla luokittelin kysymykset ensin opetussuunnitelman pohjalta laatimieni kategorioiden mukaisesti. Tein kuitenkin kunkin kategorian sisällä yksityiskohtaista teemoittelua etsien oppilaiden kysymyksistä yhtäläisyyksiä. Sama menetelmä toistui myös kysymystyyppien luokittelun kohdalla. Opettajien vastaukset teemoittelin siten, että pyrin löytämään vastauksia yhteneviä sisältöjä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii nousemaan aineistosta teorian tasolle eli liittämään aineistonsa aihepiiriin teoriaan. (Moilanen & Rähkä 2001, 61.) Aineiston yhdistämistä kokoamaan teoriaan käsittelen tarkemmin pohdinnan yhteydessä.

Aineistosta voi nostaa esiin tutkimusongelmaa avaavia teemoja. Teemoittelun avulla tekstiaineistosta saadaan selville erilaisia vastausryhmiä. (Eskola & Suoranta 1998, 175–181.) Teemoittelun ohella toinen vaihtoehto aineistonkäsittelyksi on aineiston ryhmittely tyypeiksi etsimällä samankaltaisuuksia eli tyypitellen. Tyypittelyssä aineisto esitetään yhdistettyjen tyyppien, eräänlaisten mallien avulla. Tyypittely edellyttää kuitenkin aina jonkinlaista aineiston jäsentämistä, toisin sanoen teemoittelua. Tyypittelyssä kyse on aineiston ryhmittelystä tyypeiksi, selviksi ryhmiksi samankaltaisuuksia. Laadullinen aineisto on usein esitetty teemoittain. Analyysiä voi jatkaa pidemmälle rakentamalla vastauksista yleisempiä tyyppisiä, aivan kuten itse tein. Aineistoa voi tyypitellä kolmella eri tapaa. Itse käytin tyypittelyssä yhdistettyä, mahdollisimman yleisen tyyppin etsimistä. (Eskola &

Suoranta 1998, 182–183.) Mukaan tyypittelyyn otin vain sellaisia asioita, jotka esiintyivät suurella osalla tai kaikissa vastauksissa.

Sisällön erittely tapahtuu tilastollisesti analysoiden sitä, mitä tai miten jostakin asiasta on kirjoitettu tai puhuttu. Tekstin sisältöä voidaan tällöin kuvata kvantitatiivisesti eli määrällisesti. Sisällön erittelyn jälkeen lasketaan kuinka monta kertaa jostakin asiasta on kirjoitettu tai kuinka usein jotain termiä on käytetty. Sisällön erittely sopii mainiosti esimerkiksi tutkimukseen, jossa selvitetään mistä mediassa keskustellaan ja mistä ei. (Eskola & Suoranta 1998, 186.) Sisällönanalyysi on esitetty menettelytapana, jonka avulla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa etsitään tekstin merkityksiä. Se eroaa tekstianalyysin toisesta muodosta diskurssianalyysista siten, että diskurssianalyysissa analysoidaan sitä, miten merkityksiä tekstissä tuotetaan. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 105–108.) Tutkimukseni analysoin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä käyttäen. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä yhdistellään käsitteitä ja näin saadaan vastaus tutkimustehtävään. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–115.)

Kerättyäni oppilasaineiston kirjoitin kaikki oppilaiden kysymykset tietokoneelle. Keräsin 5. luokan oppilaiden kysymykset omaan tiedostoonsa ja 9. luokan oppilaiden kysymykset omaansa. Seuraavaksi luokittelin sekä 5. että 9. luokan oppilaiden vastaukset Jyväskylän normaalikoulun terveystiedon opetussuunnitelmaan kuuluvan Päihde- ja vaikutteaineet -aiheisällön tavoitteista (<http://www.norssi.jyu.fi/opetus-ja-opiskelu/opetussuunnitelma>) muokkaamaani yhdeksään eri kategoriaan. Kategoriat olivat 1) Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset, 2) Keinot vastustaa sosiaalista painetta päihdyttävien aineiden kokeiluun ja käyttöön liittyvissä tilanteissa, 3) Tupakoinnin, passiivisen tupakoinnin ja nuuskan käytön välittömät ja pitkäaikaisen käytön vaikutukset elimistöön ja terveyteen, 4) Alkoholin käytön vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen, 5) Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen, 6) Mielihyvän tunteen merkitys riippuvuuden

syntymiseen, 7) Päihdyttävien ja riippuvuutta aiheuttavien aineiden tai muun riippuvuuden vaikutus yksilön, lähiympäristön ja yhteiskunnan näkökulmasta, 8) Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki ja 9) Median merkitys päihdyttävien aineiden käyttöön. Luokittelun yhteydessä huomasin, että opetussuunnitelman mukainen luokittelu on liian suppea, joten lisäsin kolme uutta kategoriaa. Ne olivat 10) Kysymyksiä huumeista, 11) Kysymyksiä muista päihteistä ja 12) Muita kysymyksiä ja kommentteja.

Oppilaiden kysymysten luokittelun jälkeen valitsin 5. luokan oppilaiden aineistosta viisi kysymystä alakoulun opettajille ja 9. luokan oppilaiden aineistosta viisi kysymystä yläkoulun opettajille. Opettajille esitetyt kysymykset on siis valittu oppilaslähtöisesti. Kysymykset valitsin molemmista oppilasaineistosta ensimmäisestä kategoriasta eli Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset. En kokenut mielekkääksi valita kysymyksiä, joihin löytyy vastaus oppikirjoista. Kysymykset esimerkiksi huumeiden vaikutuksista jäivät valinnan ulkopuolelle. Sen sijaan halusin valita kysymykset, joihin opettajat joutuvat pohtimaan omaa kantaansa sekä perustelemaan valintaansa. Uskoisin kyseisen osa-alueen olevan opettajille myös yksi huumeopetuksen vaikeimmin käsiteltävä aihepiiri, sillä siihen ei ole saatavilla yksiselitteistä kirjallista tietoa. Mielestäni päihteiden kokeilun ja käytön syiden ja seurausten pohtiminen on tärkeää. Aihepiiri kiinnostaa kovasti myös nuoria. Asian puolesta puhuu myös se, että kyseiseen kategoriaan liittyviä kysymyksiä olivat 5. luokkalaiset kirjoittaneet yhteensä 90 ja 9. luokkalaiset 43 kappaletta.

Opettaja-aineiston analysoinnin aloitin lukemalla kaikki vastaukset läpi. Tämän jälkeen keräsin opettajien taustatiedot yhteen taulukkoon (taulukko 1).

TAULUKKO 1. Opettajien taustatiedot.

	LO1	LO2	LO3	AO1	AO2	AO3
Sukupuoli	mies	mies	mies	nainen	mies	mies
Toiminut opettajana (vuosina)	23	18	27	5	3	13

LO = luokanopettaja

AO = aineenopettaja

Opettajilta saadun aineiston käsittelin siten, että ensin kävin erikseen läpi alakoulun ja yläkoulun opettajien vastaukset terveystieteistä koskeviin yleisiin kysymyksiin. Kävin vastaukset läpi ja luokitellen niitä pyrin löytämään vastauksista yhteneväisyyksiä. Vastausten sisällöllisen analysoinnin jälkeen vertailin alakoulun ja yläkoulun opettajien vastauksia keskenään.

Seuraavassa vaiheessa kävin läpi alakoulun opettajien vastaukset 5.lk oppilaiden laatimiin kysymyksiin. Jälleen kerran pyrin löytämään vastauksista keskenään samankaltaisia asioita. Saman tein myös yläkoulun opettajien vastauksille 9.lk oppilaiden laatimiin kysymyksiin. Sisällönanalyysin jälkeen vertailin alakoulun ja yläkoulun opettajien vastauksia keskenään niiltä osin kuin se oli mahdollista. Osa alakoulun ja yläkoulun opettajille suunnatuista olivat samankaltaisia, joten pientä vertailua heidän välillään pystyi tekemään. Vertailun ulkopuolelle jäivät sellaiset kysymykset, joille ei ollut samankaltaista vastinetta toisen luokkatason kyselylomakkeessa.

Opettaja-aineiston luokittelussa käytin sisällönanalyysiä, samoin kuin oppilasaineistossa. Käsittelin alakoulun opettajien vastaukset omana tiedostonaan ja yläkoulun opettajien vastaukset omaan. Opettajien vastaukset kävin läpi kysymyskohtaisesti vastauksia eritellen ja analysoiden. Jokaisen kysymyksen kohdalla ryhmittelin opettajien vastaukset pyrkien etsimään niistä yhtäläisyyksiä ja

eroavuuksia. Myöhemmin vertailin alakoulun ja yläkoulun opettajien vastauksia keskenään niiltä osin, kun se oli mahdollista.

Opettajien vastausten analysoinnin jälkeen perehdyin vielä kerran oppilaiden kysymyksiin. Opetussuunnitelmaan pohjautuvan kysymysten sisältöön perustuvan luokittelun lisäksi luokittelin oppilaiden laatimat kysymykset myös kysymyksenasettelun sekä -muotoilun perusteella. Luokittelu perustui osittain kysymysten ulkoisiin ominaisuuksiin, osittain sisällöllisiin ominaisuuksiin. Kysymykset luokittelin itse laatimaani yhdeksään eri kategoriaan. Kategoriat syntyivät tyypittelemällä samantyylliset kysymykset omaksi ryhmäkseen. Sen jälkeen etsin ja nimesin kysymyksille yhteiset ominaisuudet muodostaen näin yläkäsitteen jokaiselle kategorialle. Luomani yhdeksän kategoriaa olivat 1) Asiasisältöiset kysymykset, 2) Leväperäiset kysymykset, 3) Kinkkiset kysymykset, 4) Provosoivat kysymykset, 5) Pinnalliset ja lapselliset kysymykset, 6) Konkreettiselle henkilölle osoitetut kysymykset, 7) Kommentit ja ehdotukset, 8) Toiseen aihepiiriin kuuluvat kysymykset sekä 9) Tyhjät. Tällaisen luokittelun tarkoituksena oli havainnoida sitä, millaisia eri kysymystyyppejä oppilaat olivat käyttäneet ja millaisin eri tavoin he olivat aihepiiriä lähestyneet. Luokittelu antoi myös mahdollisuuden selvittää eroja sukupuolten sekä luokkatasojen välillä.

4.5 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen aineiston ja siitä tulkinnan avulla löydettyjen merkitysten ja merkityskategorioiden luotettavuus riippuu kahdesta asiasta. Ensimmäinen täytyy pohtia sitä, miten ne vastaavat tutkimushenkilöiden ilmaisuissaan tarkoittamia merkityksiä. Toiseksi täytyy pohtia sitä, missä määrin ne vastaavat teoreettisia lähtökohtia. Ennen kaikkea laadullisen tutkimustiedon luotettavuudessa on kyse tulkintojen validiteetista eli aitoudesta. Aineiston tulee olla myös relevanttia ongelmanasettelun taustalla olevan teoreettisen tiedon suhteen. (Ahonen 195, 129.)

Tutkimuksessani oppilaat saivat vapaasti keksiä aihepiiriin liittyviä kysymyksiä. Uskoisin kysymysten olevan aitoja eli valideja, sillä kysymysten suhteen en asettanut

rajoitteita. Oppilaat saivat vastata myös nimettöminä merkiten pelkästään sukupuolensa vastauspaperiin. Tämän uskon myös nostavan aineiston luotettavuutta, sillä kirjoittajaa on mahdoton jäljittää jälkikäteen.

Opettajien vastaukset sain nimellä varustettuina, vaikka se ei ollutkaan tutkimuksen kannalta relevanttia. Kysely toteutettiin sähköpostitse, joten lähettäjän tiedot luonnollisesti näkyivät sähköpostissa. Itse aineiston käsittelyssä ei opettajien koodauksen jälkeen ollut mahdollista selvittää nimen perusteella, mitä kukin opettaja oli vastannut. Opettajien aineisto kerättiin aivan loppukeväästä, juuri ennen kesälomaa. Opettajat eivät välttämättä ole jaksaneet paneutua miettimään kysymyksiä, mikäli heillä on ollut kevätkiireitä tai kesäloma mielessä. Tätä on kuitenkin vaikea saada selville.

Opettajien vastaukset olivat mielestäni selkeitä ja ymmärrettäviä. Mikäli vastaukset olisivat olleet pidempiä, olisivat ne olleet myös kattavampia. Tämä olisi osaltaan lisännyt tutkimuksen luotettavuutta. Mikäli opettajien vastaukset esitettäisiin kysymykset kysyneille oppilaille, luulen että he ymmärtäisivät vastaukset aivan hyvin. Vastaukset oli kirjoitettu mielestäni konkreettisesti, joka osaltaan lisää ymmärrettävyyttä.

Laadullinen tutkimus perustuu pitkälti tutkijan omaan intuitioon, tulkintaan, järjestykykyyn, yhdistämis- ja luokittamisvalmiuksiin perustuvaa. Tutkijalla on monta tapaa tehdä päätelmiä ja ne voivat olla jopa tosiinsa nähden ristiriitaisia, vaikka olisivatkin samasta aineistosta. (Metsämuuronen 2006a, 202.) Oppilaiden vastauksia luokitellessani pyrin toimimaan subjektiivisesti ja mahdollisimman johdonmukaisesti. On kuitenkin mahdollista, että luokittelussani on muutamia puutteita. Mikäli luokittelu on puutteellinen, on siihen osaltaan luultavasti vaikuttanut kysymysten suuri määrä. Kategorioita oli useita ja jokainen niistä tyypiteltiin vielä erikseen. Uskoisin luokitteluni kuitenkin olevan suhteellisen pätevä, sillä kysymyksiä on tarkasteltu eri näkökulmista ja luokiteltu pienemmiksi ryhmiksi pääkategorioiden sisällä. Aineistoa pyrin käsittelemään mahdollisimman monesta eri näkökulmasta ja monin eri tavoin. Tämä lisää puolestani tulosten uskottavuutta.

Fenomenografia on saanut osakseen kritiikkiä siitä, että tulosten yleistettävyyttä voi olla hieman kyseenalaista, sillä käsitykset ovat kontekstisidonnaisia ja ne muuttuvat ajan kuluessa. (Metsämuuronen 2006b, 229–230.) Aineiston pohjalta voidaan kuitenkin esittää muutamia yleistyksiä. Tutkimuksen tuloksista yleistettävissä on se, että 5. luokkalaisille päihteet eivät ole yhtä selkeä asia kuin 9. luokkalaisille. 5. luokkalaisten kysymykset olivat myös lapsellisempia kuin 9. luokkalaisten, mikä on varsin luonnollista heidän kehitysvaiheensa huomioiden. Koko oppilasaineistosta saa selville sen, mikä nuoria todella kiinnostaa. Uskoisin, että päihteiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset ovat suurinta osaa nuorisoa kiinnostavia. Luulen myös, että nuoret ovat kiinnostuneita tietämään mitä huumeet ovat. Aihepiiri varmasti kiinnostaa nuoria sillä se on heille tavalla tai toisella ajankohtainen, joko tällä hetkellä tai hetken päästä.

5 TULOKSET

5.1 Opettajien näkemykset terveystieteistä

5.1.1 Nuorten terveystietoisuus

Opettajille osoitetussa kyselylomakkeessa kysyttiin ensimmäisenä heidän näkemyksiään terveystietoisuudesta nuoresta. Ensimmäiseen kysymykseen ”Millainen on mielestäsi terveystietoinen nykynuori?” oli jokainen alakoulun opettaja kirjoittanut jollain tapaa pöytäkirjoista.

Ymmärtää tupakan, alkoholin ja huumeiden haitat terveydelle. (LO1)
Hän ei voi perustella esim. päihdekokeilujaan tai epäterveellistä ruokailua toteamalla, ”etten tiennyt.” (LO2)

Hän tietää [...] erilaisten nautintoaineiden vaikutukset terveyteensä. (LO3)

Kaksi opettajista kirjoitti nimenomaan pöytäkirjojen haitoista ja vaikutuksista terveydelle. Kolmas opettaja kirjoitti puolestaan siitä, että hänen mielestään terveystietoinen nykynuori ei voi perustella päihdekokeilujaan tai epäterveellistä ruokailua sillä, että hänellä ei olisi tietämystä aiheesta.

Kahden opettajan vastauksessa korostui myös se, että heidän mielestään terveystietoisuudella nykynuorella on tietoa terveyden perusasioista, elämäntavoista ja normeista. Terveystietoinen nykynuori osaa heidän mielestään pitää huolta itsestään sekä välittää myös muista ihmisistä.

Tietää ihmisen terveyden perusasiat ja osaa huolehtia itsestään. (LO1)

Hän on tietoinen erilaisten elämäntapojen vaikutuksista. Hän yrittää elää normien mukaisesti ja auttaa myös läheisiään siinä. (LO2)

Itsestä huolehtimisen yhteydessä oli yksi opettajista maininnut myös pukeutumisen osana nuoren terveyssivistystä.

Osaa pukeutua Suomen ilmaston mukaan. (LO1)

Kaksi opettajaa oli kirjoittanut ravinnon, levon ja liikunnan merkityksistä.

Ymmärtää terveellisen ravinnon merkityksen. Ymmärtää levon ja liikunnan merkityksen. (LO1)

Hän tietää ravinnon, liikunnan, levon [...] vaikutukset terveyteensä. (LO3)

Opettajat kirjoittivat nimenomaan siitä, että terveyssivistynyt nuori ymmärtää ja tietää ravinnon, levon ja liikunnan merkityksen.

Yksi opettajista oli kirjoittanut myös siitä, miten osa nuorista menee liian pitkälle terveellisyden tavoittelussaan.

Osa nuorista on ns. terveyssivistyneitä, jotka luulevat tietävänsä ”terveelliset elämäntavat”, mutta lipsauttavat joissakin em. asioissa ”överiksi”. (= intoilijat: ravinnossa, liikunnassa...) (LO3)

Opettajan vastauksessa tuli esiin se, että on olemassa nuoria, jotka luulevat elävänsä terveellistä elämää, mutta menevät terveellisiä elämäntapoja noudattaessaan liiallisuuksiin. Kyseessä ei olekaan sitten enää terveelliset vaan epäterveelliset elämäntavat.

Edellisessä esimerkissä mainittu opettaja oli ainut, joka oli maininnut vastauksessaan seksuaalisuuden osana terveyssivistystä.

Lisäksi hän tiedostaa seksuaalisuuteen / seksiin liittyvät positiiviset / negatiiviset asiat. No, mitä ne nyt sitten onkaan.. (LO3)

Opettajan vastauksessa nostettiin esiin myös seksuaalisuuteen ja seksiin liittyvät, positiiviset ja negatiiviset, asiat osaksi terveyssivistystä. Kyseinen opettaja ei kuitenkaan ollut lähtenyt erittelemään asiaa sen tarkemmin.

Ensimmäiseen kysymykseen oli jokainen yläkoulun opettaja vastannut, että heidän mielestään terveystietoisuudella nuorella on tietoa terveyden perusasioista. Terveystietoinen nuori pyrkii heidän mielestään myös elämään terveellistä elämää ja näyttää muille nuorille esimerkkiä terveellisistä elämäntavoista.

Terveystietoinen nuori TIETÄÄ pääasiat, ydintietämyksen perusasioista, mm. kuinka tulisi toimia erilaisissa terveysvalintoja sisältävissä tilanteissa ja tekee valinnat tämän tietämyksen ja omien intressiensä pohjalta. (AO2)

Sellainen nuori, joka ymmärtää mitä terveellinen elämäntapa on. Osaa ja haluaa näyttää muille nuorille esimerkkiä terveellisistä elämäntavoista käytännössä. Ymmärtää mitä terveellinen elämäntapa pitää sisällään ja mihin se vaikuttaa. Samalla tällainen nuori pyrkii myös omilla valinnoillaan elämään nuoresta iästään huolimatta terveellisesti. (AO3)

Aineenopettajien vastauksissa tuli esiin se, että nuori itse tekee omat terveyttä koskevat valintansa. Yhden opettajan vastauksessa tuli ilmi myös se, että terveellisiä elämäntapoja ei saisi noudattaa liian kurinalaisesti.

Hänen vuorokausi- ja ateriarytminsä on kunnossa ja hän pitää niiden noudattamista itsestään selvyytenä, vaikka tietysti välillä voi irrotellakin. (AO1)

Jokainen aineenopettaja oli kirjoittanut myös tiedon määrästä ja laadusta sekä sen soveltamisesta käytäntöön.

Hän on kiinnostunut terveydestä ja tietää, miten terveyttä pidetään yllä. Hän tietää myös, mistä haetaan apua, jos on terveysongelmia. (AO1)
Ymmärtää, miten terveelliset elämäntavat vaikuttavat hänen elämäänsä, kun nuori vanhenee. (AO3)

Osa on erittäin valveutunut, mutta suurin osa luulee edelleen tietävän enemmän kuin todellisuudessa tietää. [--] Kokonaistietämys ei ole hyvä. Yksi selitys tähän on että informaatioita on nykyään niin paljon. Sieltä jää sitten aina jotain mieleen. (AO2)

Yläkoulun opettajien mielestä, terveystietoinen oppilas osaa toimia ongelmatilanteissa sekä nähdä elämässä eteenpäin, miten hänen nykyisillä valinnoillaan on vaikutukset myös pitkälle tulevaisuuteen. Yksi opettajista oli sitä

mieltä, että nykyaikana nuorille tulee niin paljon informaatiota, että heillä voi olla vaikeaa suodattaa sitä.

Yksi yläkoulun opettaja oli maininnut myös kodin merkityksen osana terveyssivistyksen kehittymistä.

Hän on saanut kotoaan terveen elämän mallin. (AO1)

Opettajan vastauksesta käy ilmi, että osa terveyssivistystä saadaan kotoa. Koti antaa hänen mukaansa mallin siitä, millaista on terveellinen elämä.

Sekä luokanopettajien että aineenopettajien vastauksissa ensimmäiseen kysymykseen tuli esiin se, että terveyssivistyneellä nuorella on tieto terveellisen elämän perusasioista sekä erilaisten elämäntapojen ja vaikutusten merkityksestä myös tulevaisuudessa. Yläkoulun opettajien vastauksissa korostui nuoren oma aktiivinen rooli hänen omaa elämäänsä koskevien päätösten tekijänä. Alakoulun opettajien vastauksissa puolestaan nousi esiin se, että nuori ymmärtää ravinnon, levon ja liikunnan merkityksen terveyteensä. Alakoulun opettajat olivat kirjoittaneet myös siitä, että nuoren tulee ymmärtää päihteiden vaikutukset ja haitat terveydelle.

5.1.2 Nuorten hyvinvoinnin ja terveyskäyttäytymisen huolenaiheet

Opettajien vastauksissa toiseen kysymykseen ”Mikä sinua opettajana huolestuttaa nykynuorten hyvinvoinnissa ja terveyskäyttäytymisessä? Miksi?”, oli jokainen alakoulun opettaja kirjoittanut jollain tapaa mallioppimisesta.

Elämäntapamalli näyttää nyt jo periytyvän. (LO1)

Pienellä paikkakunnalla tietää vanhempien ongelmat ja näkee, ei onneksi aina, että ne vaikuttavat myös lapsiin. Tietoa on, mutta asennekasvatukselle on todella haastetta! (LO2)

Mallioppiminen, jossa käyttäytymismallit ”imetään” ympäristöstä. Mennään ns. halpaan, koska ”pitää näyttää, olla, toimia etc.” kulloisenkin vallalla olevan trendin mukaisesti. (LO3)

Mallioppimisesta oli kirjoitettu niin yleisellä kuin yksilöllisemmälläkin tasolla. Ongelmalliseksi opettajat näkivät erityisesti vanhempien antaman mallin periytyminen kuin myös kunkin ajankuvan käyttäytymismallin omaksumisen.

Kaksi opettajaa oli huolissaan välinpitämättömyydestä. Molemmat olivat huolissaan siitä, että nuorista ei pidetä tarpeeksi hyvää huolta.

Nuorten määrä, joista ei huolehdita, kasvaa. (LO1)

Vanhempien piittaamattomuus ja omien nautintojen saaminen; annetaan lapsille rahaa, jotta he lähtevät pois häiritsemästä. (LO2)

Molemmat opettajista esittivät myös huolensa nykyisestä alkoholikäyttäytymisestä.

Tulevaisuudessa syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden määrä kasvaa huomattavasti nykykehityksellä. (LO1)

Lisäksi huolettua nyky-yhteiskunnan piittaamattomuus. Enää eivät ihmiset välitä, hyväksytään esim. alaikäisten kävely julkisella paikalla ”mäyräkoiran” kanssa. (LO2)

Opettajia huolestutti syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden kasvava määrä sekä nyky-yhteiskunnan piittaamattomuus. Toisen opettajan mielestä oli huolestuttavaa, että nuoret voivat kävellä julkisesti alkoholia kanniskellen ilman, että sivulliset puuttuvat siihen. Muita alakoulun opettajien kirjoituksissa esiin nousseita huolenaiheita olivat varhainen alkoholinkäytön aloitus, nuorison kapinointi sekä ylilyönnit terveellisyden tavoittelussa.

Yläkoulun opettajien vastauksissa nousi esiin aikuisten merkitys. Aiheesta oli kirjoittanut kaksi opettajaa.

Eniten huolestuttaa aikuisten vähenevä aika nuorille. Mikäli lasten vanhemmilla olisi enemmän aikaa lapsilleen, ei heillä olisi tarvetta lähteä hakemaan ”äärimmäisiä” kokemuksia muualta. Tunne että on rajoja ja rakkautta antaa nuorille turvaa. (AO2)

Huolestuttavaa on se, että vanhempien esimerkki ei useinkaan ole kovin hyvä ja elämäntavat kuitenkin omaksutaan kotoa. (AO1)

Aikuisilla tulisi heidän mielestään olla aikaa lapsilleen. Aikuisten tulisi myös asettaa rajoja ja antaa rakkautta. Tärkeää olisi pitää mielessä myös kodin antaman mallin vaikutukset nuoren elämään.

Opettajista kaksi oli kirjoittanut olevansa huolissaan nuorison erilaisista kokeiluista liittyen tupakkaan, alkoholiin ja huumeisiin.

Nuoret ovat kokeilunhaluisia ja useimmat heistä kokeilevat joka tapauksessa erilaisia asioita. On aikuisten tehtävä antaa nuorille tietoa ja turvaa, ettei ”harhapolut” ja virheet käy liian rankoiksi, pitkiksi ja korjaamattomiksi. (AO2)

Suurin huolenaihe on se, että ei tajuta nykyisten valintojen vaikuttavan myös heidän elämäänsä aikuisena. Esimerkiksi ajatellaan, että tupakoinnilla ei ole mitään vaikutusta, koska sen voi lopettaa myöhemmin. Ei tajuta miten helposti, jo sadan tupakan jälkeen, jäädään tupakkaan koukkuun. (AO3)

Jälleen kerran aikuisten rooli nuoren opastajana korostui. Aikuisten tulisi myös korostaa terveysvalintojen kauaskantoisuutta nuorille, jotta he osaisivat tehdä oikeita valintoja elämässään.

Kahden opettajan vastauksessa nousi esiin myös ihmisen kokonaisvaltaisuus.

Elämän epäsäännöllisyys heijastuu negatiivisesti muuhunkin toimintaan kuten koulunkäyntiin ja esim. (olemattomaan) yhdistystoimintaan nuorten keskuudessa. (AO1)

Henkinen pahoinvointi johtaa myös fyysisen terveyden heikkenemiseen. (AO2)

Yhden osa-alueen ongelmat vaikuttavat heidän näkemystensä mukaan myös muihin elämän osa-alueisiin. Elämän epäsäännöllisyys ja henkinen pahoinvointi huolestuttivat heitä eniten.

Yksi opettaja mainitsi olevansa huolissaan myös rapistuneista elämäntavoista ja yleisestä laiskistumisesta.

Arkipäivän fyysinen aktiivisuus on vähäistä ja liikunta on asia, joka merkitään erikseen kalenteriin jonkun harrastuksen yhteydessä tapahtuvaksi. Ruokailu on usein napostelua ja karkki ja limsa ovat

jokapäiväistä. Rapakuntoiset kansalaiset ovat kallis kansanterveysongelma. (AO1)

Kyseisen opettajan mukaan parantamisen varaa olisi useallakin eri terveelliseen elämään liittyvällä osa-alueella. Eniten hän oli huolissaan liikunnan vähyydestä sekä huonoista ruokailutottumuksista.

Sekä alakoulun että yläkoulun opettajien vastauksissa toiseen kysymykseen korostui aikuisten merkitys ja vaikutus nuorten hyvinvointiin ja terveyskäyttäytymiseen. Molempien opettajaryhmien vastauksissa nousi esiin se, että aikuisten tehtävä on pitää huolta nuorista, antaa heille neuvoja ja omalla esimerkillään tukea heitä heidän terveyteen liittyvissä valinnoissaan. Yläkoulun opettajia huolestuttivat myös nuorten päihdekokeilut sekä se, että valintojen vaikutuksia tulevaisuuteen ei välttämättä nähdä. Alakoulun opettajien vastaukset puolestaan keskittyivät juuri vanhempien välinpitämättömyyteen sekä kotoa periytyvään mallioppimiseen.

5.2 Oppilaiden kiinnostus huumeita kohtaan

5.2.1 5.lk oppilaiden kysymysten esittely

5. luokkalaiset olivat laatineet yhteensä 274 kysymystä. Kysymyksistä 198 oli tyttöjen laatimia ja 76 poikien laatimia. Summaan on laskettu myös oppilaiden kirjoittamat kommentit sekä tyhjät paperit. Oppilaiden laatimien kysymysten määrän hajonta eri kategorioiden välillä oli suurta. Suuria eroja esiintyi myös tyttöjen ja poikien laatimien kysymysten määrässä.

Ensimmäiseen kategoriaan eli Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset kuului 5. luokkalaisten laatimista kysymyksistä 89 (n=89). Tytöt olivat laatineet tähän kategoriaan kuuluvia kysymyksiä huomattavasti poikia enemmän. Kysymyksistä 65 oli tyttöjen laatimia ja 24 poikien laatimia.

Toiseen kategoriaan, Keinot vastustaa sosiaalista painetta päihdyttävien aineiden kokeiluun ja käyttöön liittyvissä tilanteissa, kuului seitsemän 5. luokkalaisten laatimaa kysymystä (n=7). Viisi kysymystä oli tyttöjen laatimia, poikien laatimia oli kaksi.

Kolmanteen kategoriaan, Tupakoinnin, passiivisen tupakoinnin ja nuuskan käytön välittömät seuraukset ja pitkäaikaisen käytön vaikutukset elimistöön ja terveyteen, kuului 7 kysymystä (n=7). Niistä yhden oli laatinut poika, loput kuusi olivat tyttöjen laatimia.

Neljänteen kategoriaan, Alkoholin käytön vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen, kuului vain kuusi kysymystä (n=6). Kysymyksistä viisi oli tyttöjen laatimia, poikien laatimia kysymyksiä oli vain yksi.

Viidenteen kategoriaan, Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen, kuului 5. luokkalaisten laatimista kysymyksistä 35 (n=35). Niistä tyttöjen laatimia oli 27 kysymystä ja poikien laatimia 8.

Kategoriaan kuusi, Mielihyvän tunteen merkitys riippuvuuden syntymiseen, ei kuulunut yksikään 5. luokkalaisten laatimista kysymyksistä (n=0). Kategoriaan seitsemän, Päihdyttävien ja riippuvuutta aiheuttavien aineiden tai muun riippuvuuden merkitys yksilön, lähiympäristön ja yhteiskunnan näkökulmasta, kuului sen sijaan 22 kysymystä (n=22). Kysymyksistä suurin osa oli tyttöjen laatimia. Tähän kategoriaan kuuluvia tyttöjen laatimia kysymyksiä oli 19, poikien laatimia vain 3.

Kahdeksanteen kategoriaan, Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki, kuului 8 kysymystä (n=8). Tytöt olivat laatineet kuusi kysymystä, pojat kaksi. Yhdeksänteen kategoriaan, Median merkitys päihdyttävien aineiden käyttöön, ei puolestaan kuulunut yksikään 5. luokkalaisten laatimista kysymyksistä (n=0).

Kategoriaan kymmenen, Kysymyksiä huumeista, kuului yhteensä 75 kysymystä (n=75). Tähän kategoriaan kuuluvia kysymyksiä olivat tytöt laatineet noin kaksi kertaa poikia enemmän. Tyttöjen laatimia kysymyksiä oli 51, poikien laatimia 24.

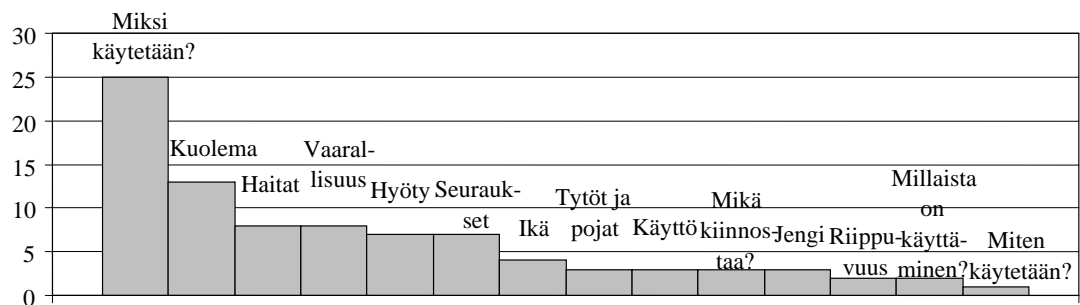
Kategoriaan yksitoista, Kysymyksiä muista päihteistä, kuului 16 kysymystä (n=16). Tyttöjen laatimia kysymyksistä oli 13, poikien laatimia 3.

Kahdenteentoista kategoriaan, Muita kysymyksiä ja kommentteja, kuului kolme tyttöjen laatimaa kysymystä. Kategoriaan sisältyvät myös viisi kommenttia, jotka olivat kaikki poikien kirjoittamia. Myös yhden pojan jättämä tyhjä vastaus sisältyi tähän kategoriaan.

5.2.2 5.lk oppilaiden huumeekysymykset

5.2.2.1 Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset

Opetussuunnitelman Päihde- ja vaikuteaineet -aiheisältöjen tavoitteiden pohjalta tehdyn luokittelun mukaan 5. luokkalaisten kysymyksistä 89 kuului ensimmäiseen kategoriaan eli Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset. Kysymyksistä 65 oli tyttöjen laatimia ja 24 poikien laatimia. Kysymykset voidaan jakaa 14 eri ryhmään: Miksi käytetään?, Kuolema, Haitat, Vaarallisuus, Hyöty, Seuraukset, Tytöt ja pojat, Käyttö, Mikä kiinnostaa?, Jengi, Riippuvuus, Millaista on käyttäminen? ja Miten käytetään? (kuvio 1).

KUVIO 1. 5.lk oppilaiden kysymykset: Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset (n=89)

Eniten oppilaat olivat laatineet kysymyksiä siitä, miksi huumeita käytetään. Tähän ryhmään kuului yhteensä 25 kysymystä. Kysymykset käsittelivät lähinnä sitä, miksi huumeita kokeillaan tai käytetään. Kysymyksistä 14 oli tyttöjen laatimia ja 11 poikien laatimia. Suurta sukupuolten välistä eroa ei siis tämän ryhmän kysymysten osalta ilmennyt. Osa kysymyksistä oli neutraaleja, kuten:

Miksi ihmiset käyttää huumeita? (t2)

Osa puolestaan oli hieman enemmän kantaaottavia:

Miksi ihmiset kokeilevat niitä, kun tietävät, että siitä seuraa huonoja asioita?!? (t6)

Miksi ihmiset edes käyttävät huumeita? (p12)

Kuka tyhmä ostaa huumeita? (t20)

Kannanottavissa kysymyksissä tuli esiin oppilaiden oma asenne huumeita kohtaan. Kysymyksissä oli pohdittu muun muassa sitä, miksi kokeillaan huumeita, vaikka tiedetään niiden huonot seuraukset. Oma mielipide tuli esiin myös siinä, kun tiedusteltiin kuka tyhmä ostaa huumeita.

Toiseksi eniten kysymykset käsittelivät kuolemaa ja kaikki 13 kysymystä olivat tyttöjen keksimiä. Kysymyksissä tiedusteltiin muun muassa sitä, voiko huumeisiin

kuolla ja kuinka monta kertaa huumeita täytyy käyttää, että niihin kuolee. Kahdeksassa kysymyksessä käsiteltiin huumeiden haittoja. Kaikki kysymykset olivat tyttöjen laatimia. Kysymysten laatijat olivat halukkaita saamaan selville, mitä haittoja huumeista on.

Kysymyksistä 8 käsitteli huumeiden vaarallisuutta. Oppilaat halusivat tietää kuinka vaarallisia huumeet ovat tai mikä on vaarallisin huume.

Onko huumeet vaarallisia?! (p12)

Mikä on vaarallisin huume ja mitä siitä seuraa? (t6)

Puolet huumeiden vaarallisuuteen liittyvistä kysymyksistä oli tyttöjen laatimia ja puolet poikien laatimia. Seitsemän kysymystä käsitteli puolestaan huumeiden hyötyjä. Näistä 6 oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan laatima. Kysymykset koskivat sitä, onko huumeiden käytöstä jotain hyötyä.

Mitä hyötyä huumeista on kun niitä käytetään? (t8)

Oppilaat olivat kiinnostuneita tietämään, onko huumeista mahdollisesti jotain hyötyä, mikäli niitä käyttää.

Seitsemän kysymystä käsitteli huumeiden käytön seurauksia ja vaikutuksia elämään. Kysymyksistä viisi oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien laatimia.

Mitä tapahtuu jos vahingossa käyttää huumeita vähän? (t4)

Kuinka nopeasti huumeiden käyttö vaikuttaa elämään? (t29)

Edellisiä suppeampia ryhmiä olivat ikää, tyttöjä ja poikia, huumeiden käyttöä, huumeiden kiinnostavuutta, jengiä, riippuvuutta, huumeiden käyttöä ja käyttötappaa koskevat kysymykset. Ikää koskevia kysymyksiä oli yhteensä neljä. Ne olivat kaikki tyttöjen laatimia. Tyttöjä kiinnosti muun muassa tietää, minkä ikäiset käyttävät eniten ja mikä on käyttäjien keski-ikä. Myös kaikki kolme tyttöjä ja poikia koskevaa kysymystä oli tyttöjen laatimia. Kysymykset koskivat tyttöjen ja poikien huumeiden käytön määrää.

Kummat käyttävät niitä enemmän tytöt vai pojat? (t9)

Kuinka monta prosenttia tytöistä ja pojista on jäänyt kiinni huumeiden käytöstä? (t2)

Oppilaita kiinnosti tietää muun muassa se, kummat käyttävät enemmän huumeita, tytöt vai pojat. Heitä kiinnosti myös tietää, ovatko tytöt vai pojat jääneet useammin kiinni huumeiden käytöstä.

Huumeiden käyttöä koskevia kysymyksiä oli kolme, joista kaksi oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan laatima. Oppilaita kiinnosti tietää, kuinka paljon suomalaiset käyttävät huumeita sekä minä vuoden aikana huumeita käytetään eniten. Huumeiden kiinnostavuutta oli pohtinut yksi tyttö ja kaksi poikaa. Kysymyksiä huumeiden kiinnostavuudesta oli siis yhteensä kolme.

Mikä huumeissa on niin jännää? (p18)

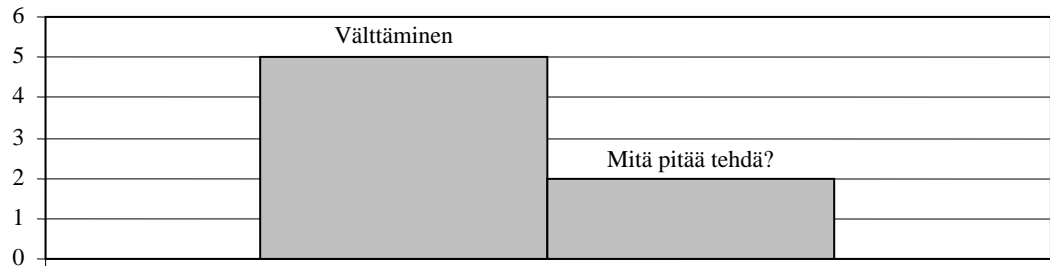
Eniten oppilaat olivat pohtineet sitä, mikä huumeissa kiinnostaa.

Kolme kysymystä käsitteli jengiä. Kysymyksistä yksi oli tytön laatima ja kaksi poikien laatimia. Oppilaat olivat pohtineet sitä, käyttävätkö ihmiset huumeita sen takia, että pääsisivät johonkin jengiin. Riippuvuutta käsitteli kaksi kysymystä, molemmat tyttöjen laatimia. Tytöt halusivat tietää, kuinka nopeasti huumeisiin jää riippuvaiseksi. Huumeiden käytöstä oli kysymyksen laatinut yksi tyttö ja yksi poika. He halusivat tietää, millaista on käyttää huumeita. Yksi tyttö oli laatinut myös kysymyksen siitä, miten ihmiset ottavat huumeita.

5.2.2.2 Keinot vastustaa sosiaalista painetta

Toiseen kategoriaan, Keinot vastustaa sosiaalista painetta päihdyttävien aineiden kokeiluun ja käyttöön liittyvissä tilanteissa, kuului 5. luokkalaisten kysymyksistä seitsemän. Kysymyksistä viisi oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien. Kysymykset jakautuivat kahteen ryhmään: Välttäminen ja Mitä pitää tehdä? (kuvio 2).

KUVIO 2. 5.lk oppilaiden kysymykset: Keinot vastustaa sosiaalista painetta päihdyttävien aineiden kokeiluun ja käyttöön liittyvissä tilanteissa (n=7)

Huumeiden välttämistä koskevia kysymyksiä oli viisi. Niistä kolme oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien.

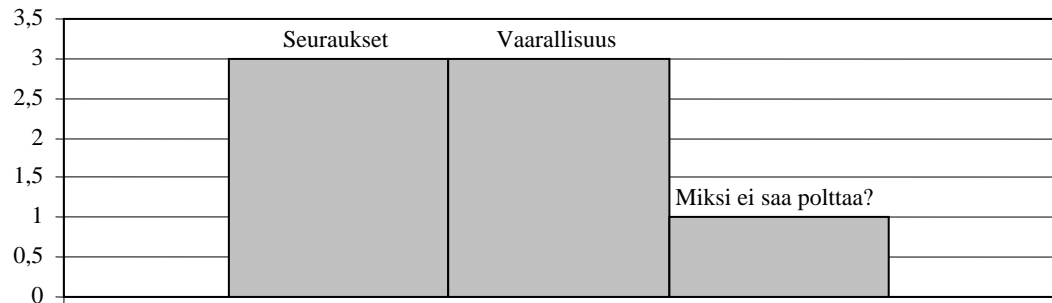
Huumeet eivät kiinnosta, enkä halua tietää niistä mitään, paitsi että miten niitä vältetään? (t23)

Oppilaat halusivat tietää, miten huumeita voi välttää. Yhtä oppilasta kiinnosti tietää, millaisia paikkoja kannattaa välttää, että ei törmäisi huumeisiin.

Mitä pitää tehdä? -kysymykset olivat molemmat saman tytön laatimia. Hän halusi tietää mitä pitää tehdä, jos näkee tai törmää huumeisiin tai huumekauppiaisiin. Häntä kiinnosti tietää myös, mitä pitää tehdä, jos kaveri tarjoaa jotain huumausainetta.

5.2.2.3 Tupakoinnin vaikutukset elimistöön ja terveyteen

Seitsemän viidesluokkalaisten kysymystä kuului kolmanteen kategoriaan eli Tupakoinnin, passiivisen tupakoinnin ja nuuskan käytön välittömät seuraukset ja pitkäaikaisen käytön vaikutukset elimistöön ja terveyteen. Kysymyksistä kuusi oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan laatima. Kysymykset jakautuivat kolmeen eri ryhmään: Seuraukset, Vaarallisuus ja Miksi ei saa polttaa? (kuvio 3).

KUVIO 3. 5.lk oppilaiden kysymykset: Tupakoinnin, passiivisen tupakoinnin ja nuuskan käytön välittömät seuraukset ja pitkäaikaisen käytön vaikutukset elimistöön ja terveyteen (n=7)

Kolme kysymystä käsitteli seurauksia. Niistä kaksi oli laatinut tyttö ja yhden poika. Kysymyksissä käsiteltiin tupakan seurauksia.

Mikä into on polttaa tupakkaa jos siitä voi tulla keuhkosityöpä? (p2)

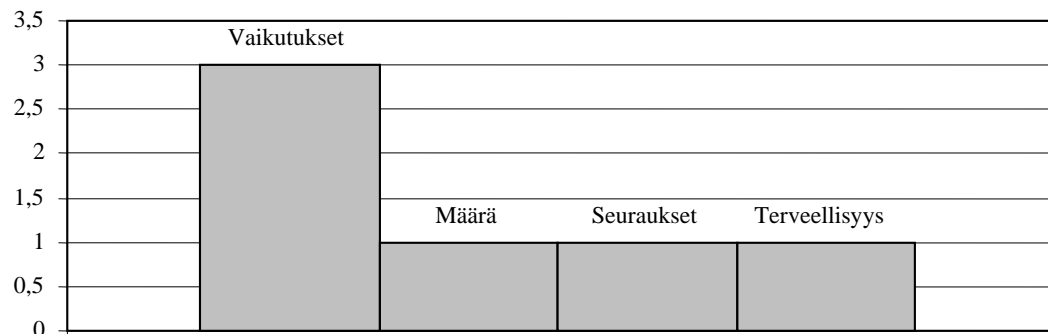
Oletko ajatellut, että tupakka, huumeet ja nuuska on hengenvaarallista? (t40)

Kysymyksissä tuli esiin tupakan polttamisesta mahdollisesti aiheutuva keuhkosityöpä. Myös tupakan, huumeiden ja nuuskan hengenvaarallisuudesta muistuteltiin. Lisäksi yksi tyttö oli kysynyt, mitä voi tupakasta seurata.

Kolme kysymystä käsitteli tupakan ja nuuskan vaarallisuutta. Kysymyksissä tiedusteltiin muun muassa, onko vaarallista, jos polttaa tupakkaa koko ikänsä. Kaikki kolme kysymystä olivat tyttöjen laatimia. Lisäksi yksi kysymys koski sitä, miksi ei saa polttaa tupakkaa. Sen oli laatinut tyttö.

5.2.2.4 Alkoholin käytön vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen

Neljänteen kategoriaan eli Alkoholin käytön vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen, kuului kuusi 5. luokkalaisten kysymystä. Niistä viisi oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan. Kysymykset käsittelivät neljää eri aihepiiriä: Vaikutukset, Määrä, Seuraukset ja Turvallisuus (kuvio 4).

KUVIO 4. 5.lk oppilaiden kysymykset: Alkoholin käytön vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen (n=6)

Kysymyksistä kolme käsitteli alkoholin vaikutuksia. Ne olivat kaikki tyttöjen laatimia. Kysymykset käsittelivät alkoholin vaikutusta elimistöön sekä sitä, miksi alkoholista voi tulla humalaan.

Yksittäisiä tähän kategoriaan kuuluvia kysymyksiä oli kolme. Niistä kaksi oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan. Tyttöjen kysymykset liittyivät määrään ja seurauksiin.

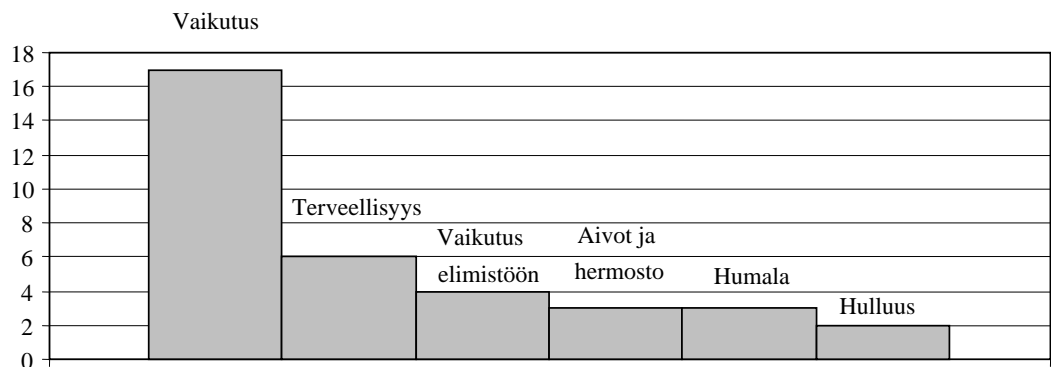
Kuinka paljon voi juoda alkoholia? (t29)

Mitä [niistä huumeista, nuuskasta tai] alkoholista voi seurata? (t28)

Tyttöjä oli mietityttänyt se, kuinka paljon alkoholia voi juoda ja mitä siitä voi seurata. Pojan laatimassa kysymyksessä pohdittiin sitä, onko limppari terveellisempää kuin olut.

5.2.2.5 Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen

5. luokkalaisten kysymyksistä 35 kuului viidenteen kategoriaan eli Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen. Kysymyksistä 27 oli tyttöjen laatimia ja 8 poikien. Kysymykset jakautuivat kuuteen eri ryhmään: Vaikutus, Terveellisyys, Vaikutus elimistöön, Aivot ja hermosto, Humala ja Hulluus (kuvio 5).

KUVIO 5. 5.lk oppilaiden kysymykset: Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen (n=35)

Kysymyksistä 17 käsitteli huumeiden vaikutuksia. Niistä 11 oli tyttöjen laatimia ja 6 poikien. Osa kysymyksistä käsitteli huumeiden vaikutuksia yleisellä tasolla.

Miten huumeet vaikuttaa? (p8)

Jotkut kysymyksistä olivat puolestaan hieman yksityiskohtaisempia. Kysymykset käsittelivät huumeiden vaikutuksia johonkin tarkemmin määriteltyyn osa-alueeseen.

Miten huumeet vaikuttavat mielentilaan? (t25)

Miten huumeet voivat vaikuttaa kasvavaan lapseen? (p1)

Mielentilaan ja kasvavaan lapseen kohdistuvien vaikutusten lisäksi oppilaat olivat tiedustelleet sitä, kuinka huumeet vaikuttavat olotilaan, toimintaan, aivoihin ja elimistöön.

Terveellisyyteen liittyviä kysymyksiä oli yhteensä kuusi. Neljä oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien. Kysymyksistä viisi oli laadittu sinä-muotoon.

Onko mielestäsi terveellistä käyttää päihteitä / huumeita? (t40)

Kysymyksissä kyseenalaistettiin huumeiden käyttäjien valinnat. Oppilaat olivat laatineet kysymyksiä, joissa tiedusteltiin sitä, ovatko huumeiden käyttäjät ottaneet huomioon erilaisia terveydellisiä asioita. Näiden lisäksi yhdessä kysymyksistä tiedusteltiin sitä, ovatko huumeet terveellisempiä kuin karkki.

Neljä kysymystä käsitteli huumeiden vaikutuksia elimistöön. Kaikki neljä kysymystä olivat tyttöjen laatimia. Vaikutukset oli kuvattu lähinnä ulkoisina muutoksina.

Jos käyttää huumeita tapahtuuko mitään ulkoisia muutoksia? (t36)

Lihottaako huumeet? (t2)

Huumeiden käytöstä aiheutuvat vaikutukset elimistöön kiinnostivat lähinnä tyttöjä. Yksikään poika ei ollut kiinnostunut huumeiden aiheuttamista ulkoisista vaikutuksista. Muutama tytöistä oli huolissaan siitä, onko huumeiden käytöllä ulkoisesti näkyviä vaikutuksia.

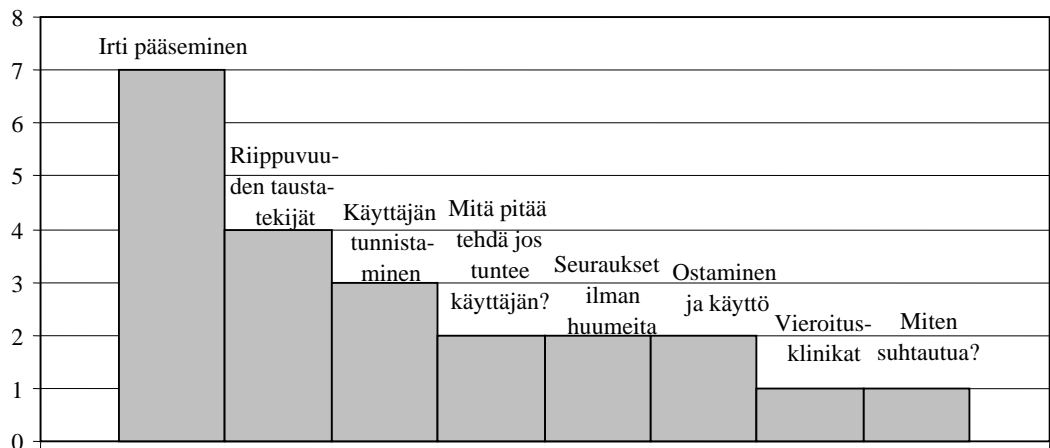
Kolme kysymystä käsitteli huumeiden vaikutuksia aivoihin ja hermostoon. Ne olivat kaikki tyttöjen laatimia. Kolme kysymystä käsitteli humalaa. Kaikki kysymykset olivat tyttöjen laatimia. Oppilaita kiinnosti tietää, onko huumeilla samanlaiset humalluttavat vaikutukset kuin alkoholilla.

Tuleeko huumeista humalaan niinku samalla tavalla ku viinasta? (t3)

Huumeiden humaltumisen ohella kaksi kysymystä käsitteli sitä, tuleeko huumeista mahdollisesti hulluksi tai aiheuttavatko ne mielenhäiriöitä. Nämäkin kysymykset olivat tyttöjen laatimia.

5.2.2.6 Päihdyttävien aineiden vaikutus yksilöön, ympäristöön ja yhteiskuntaan

Kategoriaan seitsemän, Päihdyttävien ja riippuvuutta aiheuttavien aineiden tai muun riippuvuuden vaikutus yksilön, lähiympäristön ja yhteiskunnan näkökulmasta, kuului 22 5. luokkalaisten kysymystä. Niistä 19 oli tyttöjen laatimia ja 3 poikien. Kysymykset käsittelivät kahdeksaa eri aihepiiriä: Irti pääseminen, Riippuvuuden taustatekijät, Käyttäjän tunnistaminen, Mitä pitää tehdä jos tuntee käyttäjän?, Seuraukset ilman huumeita, Ostaminen ja käyttö, Vieroitusklinikat ja Miten suhtautua? (kuvio 6).

KUVIO 6. 5.lk oppilaiden kysymykset: Päihdyttävien ja riippuvuutta aiheuttavien aineiden tai muun riippuvuuden vaikutus yksilön, lähiympäristön ja yhteiskunnan näkökulmasta (n=22)

Kysymyksistä seitsemän käsitteli huumeista irti pääsemistä. Kysymyksistä kuusi oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan. Kysymyksissä kolmessa pohdittiin yleisellä tasolla sitä, voiko huumeista päästä irti tai voiko käytön lopettaa.

Voiko huumeista päästä irti? (t37)

Voiko huumeiden käytön lopettaa omasta tahdostaan? (t6)

Neljässä kysymyksessä puolestaan pohdittiin sitä, miten huumeista pääsee eroon.

Jos jäis huumeeseen koukkuun, miten niistä pääsis eroon? (t12)

Oppilaat eivät olleet siis aivan varmoja siitä, voiko huumeista päästä eroon ja millä keinoin. He olivat pohtineet myös sitä, riittääkö pelkkä oma tahto huumeista irti pääsemiseen.

Neljässä kysymyksessä pohdittiin riippuvuutta ja sen aiheuttajaa. Kolme kysymyksistä oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan.

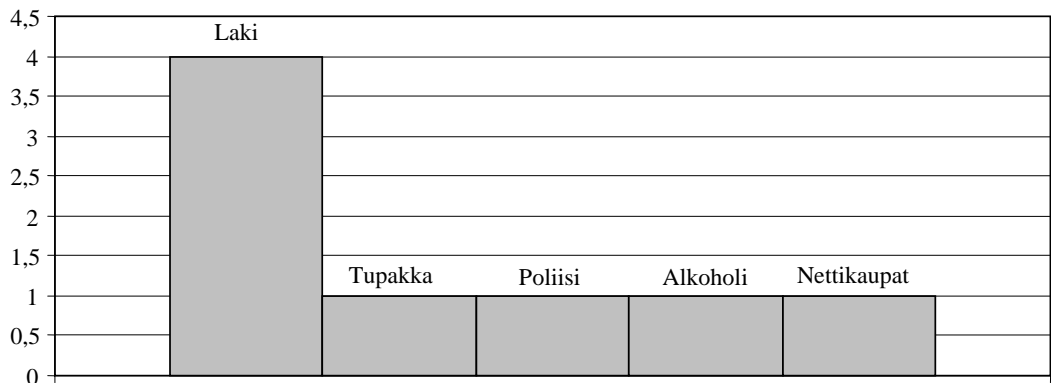
Mikä huumeissa tekee riippuvaiseksi? (t11)

Oppilaat olivat kiinnostuneita tietämään, miksi huumeisiin jää riippuvaiseksi.

Kolme tyttöä oli laatinut kysymyksen, jossa pohdittiin sitä, miten tunnistaa huumeiden käyttäjän. Kaksi tyttöä oli puolestaan pohtinut sitä, mitä pitää tehdä jos tuntee huumeidenkäyttäjän. Yksi tyttö ja yksi poika olivat pohtineet sitä, miten käy huumeriippuvaiselle, mikäli hän ei saa huumeita. Huumeiden ostamista ja käyttöä oli pohtinut kaksi tyttöä. Yhtä tyttöä kiinnosti puolestaan tietää mitkä ovat Suomen vieroitusklinikat ja toista se, miten suhtautua päihdeaineiden vaikutuksen alaisena olevaan ihmiseen.

5.2.2.7 Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki

Kategoriaan kahdeksan, Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki, kuului kahdeksan 5. luokkalaisten kysymyksistä. Niistä kuusi oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien. Kysymykset käsittelivät viittä eri aihepiiriä: Laki, Tupakka, Poliisi, Alkoholi ja Nettikaupat (kuvio 7).

KUVIO 7. 5.lk oppilaiden kysymykset: Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki (n=8)

Kysymyksistä neljä liittyi jollain tavalla lakiin ja laillisuuteen. Ne olivat kaikki tyttöjen laatimia. Kysymyksissä pohdittiin muun muassa sitä, ovatko huumeet laissa kiellettyjä, onko kaikki huumeisiin liittyvä laitonta sekä sitä, saako huumeiden käytöstä sakot vai vankeutta mikäli jää kiinni. Yksi tyttö oli pohtinut myös sitä, miksi huumeita ei saa käyttää.

Neljä oppilasta oli pohtinut eri tavoin lakiin liittyviä asioita. Tytöt ja pojat olivat laatineet yhtä monta kysymystä. Kaksi kysymyksistä oli siis tyttöjen laatimia ja kaksi poikien.

Miksei tupakkaa ole kielletty vaikka sekin on vaarallista? (p1)

Jos tietää mistä huumeita saa pitääkö kertoa poliisille? (t2)

Koska voi juoda alkoholia? (t29)

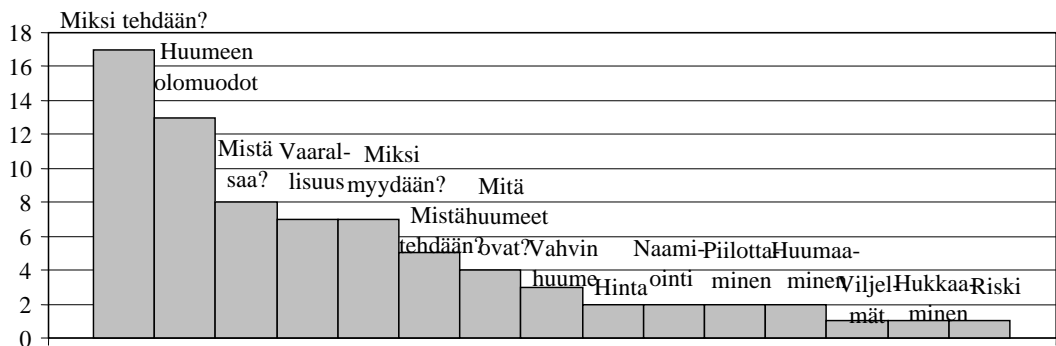
Miksi on netti kauppia joista niitä voi ostaa miksei niitä lopeteta?
(p22)

Kysymyksistä tuli ilmi, että päihteisiin liittyvät lait eivät ole oppilaille aivan selvillä. Esimerkiksi tupakka on laissa kielletty alle 18-vuotiailta. Samainen ikäraja on myös se, jolloin saa juoda alkoholia.

5.2.2.8 Kysymyksiä huumeista

Kategoriaan kymmenen, Kysymyksiä huumeista, kuului 5. luokkalaisten kysymyksistä 75. Niistä tyttöjen laatimia oli 51 ja poikien laatimia 24. Kysymykset jakautuivat 15 eri ryhmään: Miksi tehdään?, Huumeen olomuodot, Mistä saa?, Vaarallisuus, Miksi myydään?, Mistä tehdään?, Vahvin huume, Hinta, Naamiointi, Huumaaminen, Viljelmät, Hukkaaminen ja Riski (kuvio 8).

KUVIO 8. 5.lk oppilaiden kysymykset: Kysymyksiä huumeista (n=75)

17 kysymystä käsitteli sitä, miksi huumeita tehdään. Kysymyksistä 11 oli tyttöjen laatimia ja 6 poikien. Kysymyksissä pohdittiin huumeiden valmistusta, sekä sitä, miksi niitä ylipäätään on olemassa.

Miksi huumeita edes tehdään kun ne ovat vaarallisia? (t11)

Miksi huumeet on keksitty? (p5)

Oppilaat olivat kiinnostuneita tietämään miksi huumeet keksittiin ja miksi niitä valmistetaan.

Huumeen olomuodoista oli kiinnostunut 13 oppilasta. Kysymyksistä 10 oli tyttöjen laatimia ja 3 poikien. Kysymyksissä pohdittiin muun muassa mitä erilaisia huumeita on olemassa, minkä näköisiä ne ovat ja miltä huumeet tuntuvat. Yksi oppilas oli rinnastanut huumeet lääkkeisiin.

Onko huumeet tavallisia lääkkeitä vai jotain outoja? (t15)

Edellä mainittujen huumeiden ominaisuuksien lisäksi muutama oppilas oli miettinyt myös sitä, miltä huumeet maistuvat.

Kahdeksan oppilasta oli pohtinut sitä, mistä huumeita saadaan. Kuusi kysymystä oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien. Oppilaita kiinnosti tietää mistä huumeet tuodaan ja mistä niitä saa hankittua.

Mistä huumeet salakuljetetaan? (p11)

Mistä jotkut ihmiset saavat huumeita? (t17)

Huumeiden vaarallisuudesta oli kysymyksen laatinut 7 oppilasta. Näistä neljä oli tyttöjen kysymyksiä ja kolme poikien. Oppilaat halusivat tietää mitkä huumeet ovat vaarallisimpia ja onko olemassa sellaisia huumeita, jotka eivät olisi kauhean vaarallisia. Seitsemää oppilasta askarrutti miksi huumeita ylipäätään myydään.

Miksi huumeita myydään jos ne on hengen vaarallisia? (p13)

Huumeiden myyntiä koskevista kysymyksistä neljä oli tyttöjen laatimia kysymyksiä ja kolme poikien.

Viittä oppilasta kiinnosti tietää, mistä huumeet tehdään. Heistä kaksi oli tyttöjä ja kolme poikia. Kysymyksistä neljä käsitteli aihetta yleisellä tasolla.

Mistä aineista huumeet on tehty? (t12)

Yleisesti huumeiden valmistusta koskevien kysymyksen lisäksi yksi kysymys koski LSD:n valmistusta. Kysymyksen laatinut tyttö oli tarkentanut kysymykseen tietävänsä LSD:tä valmistettavan laboratoriossa, hän vain halusi tietää vielä miten.

Neljä oppilasta halusi tietää, mitä huumeet ovat. Kysymyksistä kolme oli tyttöjen ja yksi pojan laatima. Tytöt kysyivät huumeista yleisellä tasolla.

Mitä huumeet ovat? (t5)

Kysymyksen laatinut poika puolestaan halusi tietää tarkemmin mitä ovat heroini ja kokaiini.

Kolme kysymystä käsitteli huumeiden vahvuutta. Kaikki kysymykset olivat tyttöjen laatimia. Tytöt halusivat tietää mitkä ovat vahvimmat huumeet ja mikä on Suomen ja maailman vahvin huume.

Kahdessa kysymyksessä pohdittiin huumeiden hintaa. Toisen oli laatinut tyttö ja toisen poika. Huumeiden naamiointia oli myös pohtinut yksi tyttö ja yksi poika.

Miksi Bart Simpsonin kuva on huumepurkissa? (t22)

Miksi huumeet on yleensä naamioituja? (p1)

Huumeiden naamiointiin liittyvien kysymysten lisäksi kaksi tyttöä oli laatinut kysymyksen huumeen piilossa olemisesta. Toinen pohti sitä, voiko huume olla piilotettuna ruokiin ja toinen puolestaan halusi tietää, onko ihmisen kehossa mitään huumeita. Kaksi tyttöä oli huolissaan huumaamisen mahdollisuudesta. Toinen pohti sitä miten ihminen huumataan ja toinen sitä, voivatko huumeet tarttua ympäristöstä. Lisäksi yksi tyttö halusi tietää, voiko viljelmät jotenkin haistaa. Yksi poika ja yksi tyttö oli laatinut kysymyksen, jotka molemmat ovat hieman tulkinnanvaraisia.

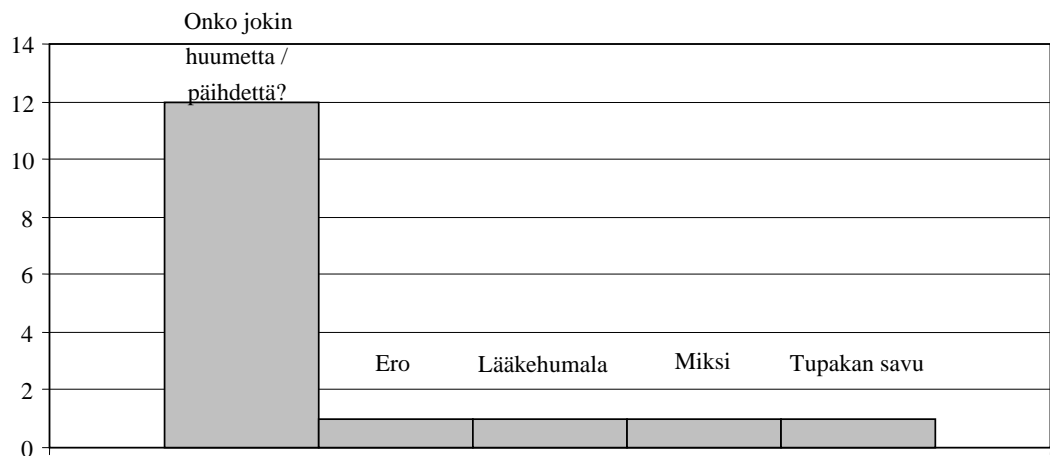
Kuinka paljon huumeita on hukkunut? (p3)

Kuinka suuri riski on 1-10? (t31)

Kysymyksistä ei aivan käy ilmi, mitä he tarkoittavat. Huumeiden hukkuminen voidaan ymmärtää monin tavoin. Huumeista puhuttaessa myös riskit voivat kohdistua monelle eri osa-alueelle. Kysymykset jäivät siis hieman avoimiksi.

5.2.2.9 Kysymyksiä muista päihteistä

5. luokkalaisten kysymyksistä 16 kuului kategoriaan yksitoista, Kysymyksiä muista päihteistä. Kysymyksistä 13 oli tyttöjen laatimia ja loput 3 poikien. Kysymykset käsittelivät viittä eri aihepiiriä: Onko jokin huumetta/päihdettä?, Ero, Lääkehumala, Miksi ja Tupakansavu (kuvio 9).

KUVIO 9. 5.lk oppilaiden kysymykset: Kysymyksiä muista päihteistä (n=16)

Kaksitoista kysymystä oli sellaisia, joissa kysyttiin onko jokin tietty asia huume tai päihde. Kysymyksistä 10 oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien. Oppilaat olivat kysyneet muun muassa onko liima, alkoholi tai tupakka huume. Yksi oppilas oli kysynyt myös päärynäsiiderin vaarallisuudesta.

Onko 0,7 % päärynäsiideri ns. ”vakavaa” huumetta? (olen juonut sitä usein.. esim. vappuna, jouluna ja uutenavuotena) (t13)

Oppilaita kiinnosti myös tietää, ovatko nuuska, tupakka ja sokeri päihteitä. Lisäksi päihteiden määritelmä oli herättänyt kysymyksiä.

Mitä on päihteet? (t35)

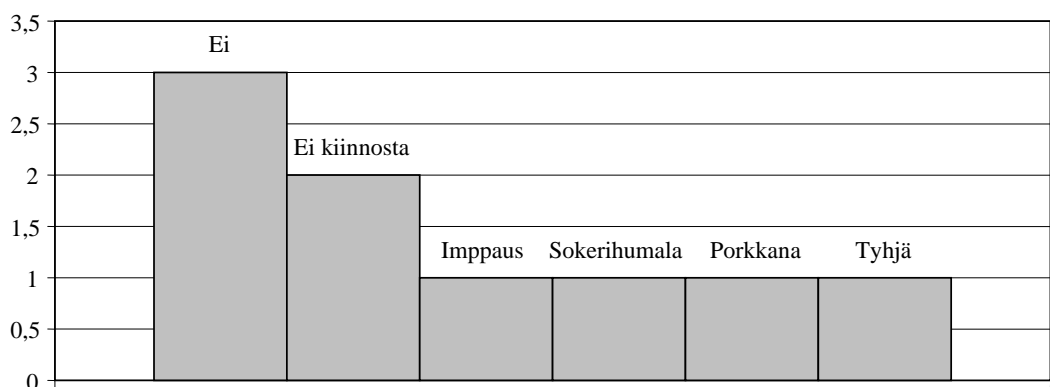
Mitkä luokitellaan päihteisiin? (t36)

Oppilaille ei ollut siis aivan selvää se, mitä päihteet ovat ja mitä kaikkea luetaan päihteisiin.

Yksittäisiä aihepiiriin kuuluvia kysymyksiä oli neljä. Niistä kolme oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan laatima. Yksi tyttö halusi tietää, mikä ero on huumeilla ja alkoholilla. Toinen puolestaan oli huolissaan siitä, voiko lapsi ajautua lääkehumalaan. Kolmas tyttö tiedusteli sen sijaan sitä, miksi pitäisi käyttää huumeita, nuuskaa tai alkoholia. Näiden lisäksi yksi poika olisi halunnut tietää mikä on tupakansavussa oleva pahalta haiseva aine.

5.2.2.10 Muita kysymyksiä ja kommentteja

Kategoriaan kaksitoista, Muita kysymyksiä ja kommentteja, kuului 5. luokkalaisten kysymyksistä kolme. Lisäksi kategoriaan kuului kommentit, joita oli viisi. Myös yksi tyhjä vastaus kuului tähän kategoriaan (kuvio 10). Kaikki kolme kysymystä olivat tyttöjen laatimia. Kaikki viisi kommenttia olivat poikien laatimia, myös tyhjä paperi oli pojan.

KUVIO 10. 5.lk oppilaiden kysymykset: Muita kysymyksiä ja kommentteja (n=9)

Ei- aihepiiriin kuului kolme poikien kommenttia. Ne olivat kannanottoja huumeita vastaan.

En missään nimessä aijo käyttää huumeita!! (p7)

EI HUUMEITA! (p11)

Kommenteissa tuli ilmi oppilaiden omat asenteet. Kaikki kolme olivat sitä mieltä, että huumeille tulisi sanoa ”Ei!”.

Kaksi poikaa oli kommentoinut paperiinsa, että heitä eivät kiinnosta huumeet.

No en halua tietää oikeestaan mitään. (huumeista) (p4)

Minua ei kiinnosta/mietitytä huumeista (p14)

Tähän kategoriaan kuuluvia kysymyksiä oli kolme. Yksi tyttö tiedusteli, mitä imppaus on. Toinen puolastaan halusi tietää, onko sokerihumala vakavaa. Kolmas oli esittänyt kysymyksen marihuanan ja porkkanan vaarallisuudesta. Perusteluinaan hän muun muassa esitti, että liiallinen porkkanan syönti vahingoittaa maksaa, porkkana värjää ihoa ja porkkanaan voi jäädä henkisesti koukkuun siinä missä mariinkin.

5.2.4 9.lk oppilaiden kysymysten esittely

9. luokkalaisten olivat laatineet yhteensä 177 kysymystä. Kysymyksistä 99 oli tyttöjen laatimia ja 78 poikien laatimia. Summaan on laskettu myös oppilaiden kirjoittamat kommentit sekä tyhjät paperit. Myös 9. luokkalaisten laatimien kysymysten määrän hajonta eri kategorioiden välillä oli suurta. Hajontaa esiintyi myös tyttöjen ja poikien laatimien kysymysten määrissä.

Ensimmäiseen kategoriaan, Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset, kuului 9. luokkalaisten laatimista kysymyksistä 43 kysymystä (n=43). Tyttöjen laatimia kysymyksiä oli miltei puolet enemmän kuin poikien laatimia. Kysymyksistä tyttöjen laatimia oli 28, poikien laatimia 15.

Kategoriaan kaksi, Keinot vastustaa sosiaalista painetta päihdyttävien aineiden kokeiluun ja käyttöön liittyvissä tilanteissa, kuului vain yksi kysymys (n=1). se oli pojan laatima. Kategoriaan kolme, Tupakoinnin, passiivisen tupakoinnin ja nuuskan käytön välittömät ja pitkäaikaisen käytön vaikutukset elimistöön ja terveyteen, ei kuulunut yksikään 9. luokkalaisten laatimista kysymyksistä (n=0). Kategoriaan neljä, Alkoholin käytön vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen, kuului sen sijaan yksi kysymys (n=1). Sen oli laatinut poika.

Kategoriaan viisi, Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen, kuului 26 kysymystä (n=26). Tytöt olivat laatineet tähän kategoriaan kuuluvia kysymyksiä miltei kaksi kertaa enemmän kuin pojat. Tyttöjen laatimia kysymyksistä oli 17, poikien laatimia 9.

Kategoriaan kuusi, Mielihyvän merkitys riippuvuuden syntymiseen, ei kuulunut yksikään 9. luokkalaisten laatimista kysymyksistä (n=0). Kategoriaan seitsemän, Päihdyttävien ja riippuvuutta aiheuttavien aineiden tai muun riippuvuuden vaikutus yksilön, lähiympäristön ja yhteiskunnan näkökulmasta, kuului yhteensä 11 kysymystä (n=11). Kysymyksistä 8 oli tyttöjen laatimia ja 3 poikien laatimia.

Kahdeksanteen kategoriaan, Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki, kuului 13 kysymystä (n=13). Tähän kategoriaan kuuluvia kysymyksiä olivat pojat laatineet yhden enemmän kuin tytöt. Poikien laatimia kysymyksiä oli 7, tyttöjen laatimia 6. Yhdeksänteen kategoriaan, Median merkitys päihdyttävien aineiden käyttöön, ei puolestaan kuulunut yhtään kysymystä.

Kategoriaan kymmenen, Kysymyksiä huumeista, kuului 9. luokkalaisten laatimista kysymyksistä yhteensä 66 kysymystä (n=66). Tytöt ja pojat olivat laatineet lähes yhtä monta tähän kategoriaan kuuluvaa kysymystä. Tyttöjen laatimia kysymyksistä oli 35, poikien laatimia 31.

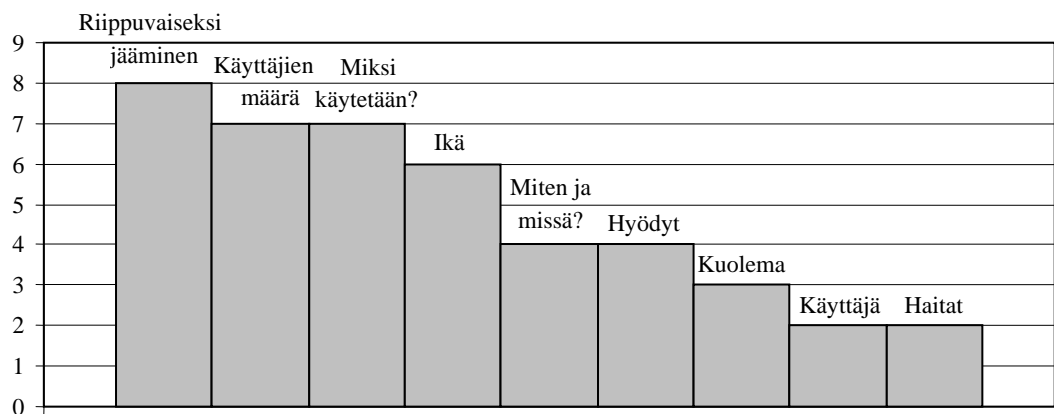
Yhdenteentoista kategoriaan, Kysymyksiä muista päihteistä, kuului vain yksi tytön laatima kysymys (n=1). Kategoriaan kaksitoista, Muita kysymyksiä ja kommentteja, kuului puolestaan 7 kysymystä (n=7). Ne olivat kaikki poikien laatimia. Kategoriaan

sisältyi myös kuusi kommenttia, joista neljä oli tyttöjen kirjoittamia ja kaksi poikien. Myös kaksi poikien jättämää tyhjää paperia kuului tähän kategoriaan.

5.2.5 9.lk oppilaiden huumeekysymykset

5.2.5.1 Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset

9. luokkalaisten kysymyksistä ensimmäiseen kategoriaan, Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset, kuului 43 kysymystä. Kysymyksistä 28 oli tyttöjen laatimia ja 15 poikien laatimia. Kysymykset voidaan jakaa 9 ryhmään: Riippuvaiseksi jääminen, Käyttäjien määrä, Miksi käytetään?, Ikä, Miten ja missä?, Hyödyt, Kuolema, Käyttäjä ja Haitat (kuvio 11).

KUVIO 11. 9.lk oppilaiden kysymykset: Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset (n=43)

Suurin osa kysymyksistä käsitteli riippuvaiseksi jäämistä. Tätä aihetta käsitteli yhteensä kahdeksan kysymystä. Niistä seitsemän oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan. Aihe siis kosketti tyttöjä hieman poikia enemmän. Kysymyksissä tiedusteltiin sitä,

voiko huumeita käyttää tulematta riippuvaiseksi. Eniten oppilaita oli askarruttanut se, voiko jo ensimmäisestä kokeilukerrasta tulla riippuvaiseksi.

Kuinka helposti niihin voi jäädä koukkuun, voiko jo ensimmäisellä kokeilu kerralla jäädä? (t49)

Lähes yhtä moni kysymys käsitteli käyttäjien määrä ja sitä, miksi huumeita käytetään. Molemmista aiheista oli kysytty seitsemän kysymystä. Käyttäjien määrää koskevan kysymyksen oli laatinut kolme tyttöä ja neljä poikaa. Oppilaat olivat kysyneet muun muassa siitä, kuinka moni ihminen käyttää huumeita. Käytön syitä tiedusteli viisi tyttöä ja kaksi poikaa.

Miksi niitä käytetään? (t45)

Osassa kysymyksistä käytön syiksi vaadittiin hieman tarkempia perusteluja:

Miks niin nykynuori alkaa kokeilemaan huumeita ja miks ne on niin haluttuja, että niitä pitää kokeilla? (t67)

Miks nuoret kokeilevat tai käyttävät huumeita valistuksesta huolimatta? (p25)

Kysymyksissä oli hieman pohdiskelevaa sävyä. Oppilaat halusivat siis perusteluja sille, miksi huumeita kokeillaan tai käytetään, vaikka tiedetään niiden vaarat.

Ikää koskevia kysymyksiä oli kuusi. Niistä neljä oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien. Kysymyksissä tiedusteltiin muun muassa sitä, minkä ikäiset käyttävät huumeita ja missä iässä kokeillaan ja aloitetaan huumeiden käyttö. Myös nuorimman huumeiden käyttäjän ikä kiinnosti.

Minkä ikäinen on nuorin huumeiden käyttäjä? (t64)

Kysymyksiä, jotka käsittelivät sitä, miten ja missä huumeita käytetään, oli yhteensä neljä. Niistä yksi oli tytön laatima ja loput kolme poikien laatimia. Oppilaat halusivat tietää muun muassa miten eri tavoin huumeita voidaan käyttää.

Mitä eri tapoja on huumeiden käyttöön? (t65)

Neljä kysymystä käsitteli huumeiden hyötyjä. Niistä kaksi oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien laatimia. Oppilaita kiinnosti tietää, onko huumeiden käytöstä mitään hyötyä.

Onko huumeet hyväksi? (t45)

Mitä niiden käytöstä hyötyy? (p38)

Kuolemaa koskevia kysymyksiä oli kolme, kaikki tyttöjen laatimia.. Yksi tyttö oli pohtinut huumeiden vaikutusta elinikään.

Kuolevatko huumeita käyttävät ihmiset vanhana aikaisemmin, kuin ne jotka eivät ole käyttäneet huumeita? (t53)

Kahdessa muussa kysymyksessä pohdittiin huumeiden käyttäjän elinikää sekä vuosittain huumeisiin kuolevien ihmisten määrää.

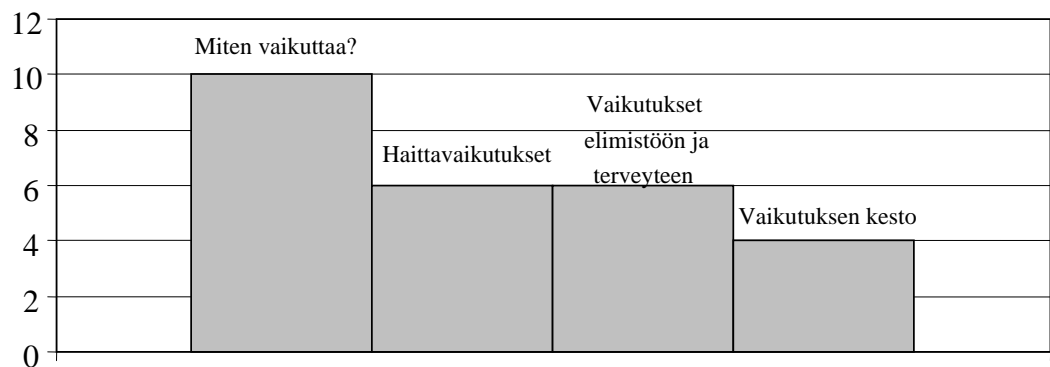
Käyttäjiä koskevia kysymyksiä oli kaksi, samoin kuin huumeiden haittoja koskevia. Käyttäjiä koskevista kysymyksistä toinen oli tytön laatima ja toinen pojan. Huumeiden haittoja koskevat kysymykset puolestaan olivat molemmat tyttöjen laatimia. Käyttäjiä koskevissa kysymyksissä tiedusteltiin sitä, ketkä ovat tyypillisiä huumeiden käyttäjiä ja ketkä ylipäätään käyttävät huumeita. Huumeiden haittoja koskevissa kysymyksissä toinen tytöistä oli pohtinut, onko huumeiden käytöstä haittoja ollenkaan.

Eihän huumeiden käytöstä voi mitään haittaakaan olla? Vai? (t56)

Toinen huumeiden haitoista kysymyksen laatinut tyttö olisi halunnut tietää, huumeiden kaikki mahdolliset haitat.

5.2.5.2 Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen

Kategoriaan viisi, Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen, kuului 26 kysymystä. Kysymyksistä 17 oli tyttöjen laatimia ja 9 poikien. Kysymykset jakautuivat neljään eri ryhmään: Miten vaikuttaa?, Haittavaikutukset, Vaikutukset elimistöön ja terveyteen ja Vaikutuksen kesto (kuvio 12).

KUVIO 12. 9.lk oppilaiden kysymykset: Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen (n=26)

Kymmenen kysymystä käsitteli huumeiden vaikutuksia. Niistä viisi oli tyttöjen laatimia ja viisi poikien. Osa kysymyksistä käsitteli vaikutuksia yleisellä tasolla.

Miten ne vaikuttaa? (p37)

Mikä vaikutus niillä tarkalleen on? (t66)

Muutamassa kysymyksessä pohdittiin tarkemmin huumeiden vaikutuksia ihmisen olotilaan. Oppilaat halusivat tietää, millainen olo huumeista tulee.

Tuleeko niistä hyvä olo? (p23)

Mikä olo tulee, miltä tuntuu? (t66)

Kuudessa tähän kategoriaan kuuluvassa kysymyksessä käsiteltiin huumeiden haittavaikutuksia. Kysymyksistä viisi oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan. Kysymyksissä tiedusteltiin huumeiden haittavaikutuksia sekä sitä, millaisia vaikutuksia huumeista voi pahimmillaan tulla.

Onko huumeista muita haittavaikutuksia terveydelle kuin riippuvuus?
(t51)

Kuusi kysymystä käsitteli huumeiden vaikutuksia elimistöön ja terveyteen. Kysymyksistä viisi oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan. Kysymyksissä pohdittiin muun muassa sitä, millaisia vaikutuksia huumeilla on elimistöön.

Mitä huumeet aiheuttavat elimistölle? (t55)

Yksi oppilas oli pohtinut huumeiden käytön seurauksia myös pidemmällä tähtäimellä:

Tuleeko / aiheuttaako huumeiden käyttö myöhemmin ongelmia terveydelle tai muuhun? (t52)

Kaksi tyttöä ja kaksi poikaa oli laatinut kysymyksen, jossa käsiteltiin huumeiden vaikutuksen kestoa. Kysymyksiä oli siis yhteensä neljä. Kolmen oppilaan kysymys käsitteli huumeiden vaikutuksen kestoa yleisellä tasolla:

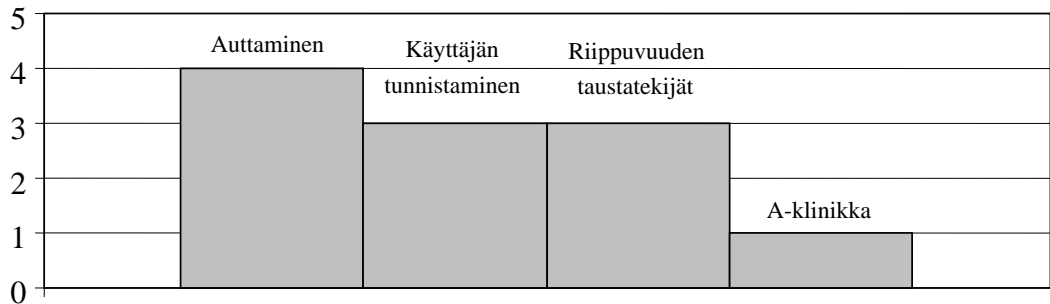
Ja kuinka kauan ne vaikuttaa? (t65)

Yleisten huumeiden vaikutuksen kestoon liittyvien kysymysten lisäksi yksi poika oli kysynyt yksityiskohtaisemmin heroiinin vaikutuksen kestosta.

5.2.5.3 Päihdyttävien aineiden vaikutus yksilöön, lähiympäristöön ja yhteiskuntaan

Kategoriaan seitsemän, Päihdyttävien ja riippuvuutta aiheuttavien aineiden tai muun riippuvuuden vaikutus yksilön, lähiympäristön ja yhteiskunnan näkökulmasta, kuului

11 kysymystä. Niistä 8 oli tyttöjen laatimia ja kolme poikien. Kysymykset käsittelivät neljää eri aihepiiriä: Auttaminen, Käyttäjän tunnistaminen, Riippuvuuden taustatekijät ja A-klinikka (kuvio 13).

KUVIO 13. 9.lk oppilaiden kysymykset: Päihdyttävien ja riippuvuutta aiheuttavien aineiden tai muun riippuvuuden vaikutus yksilön, lähiympäristön ja yhteiskunnan näkökulmasta (n=11)

Kysymyksistä neljä käsitteli auttamista. Niistä kaksi oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien. Kysymyksissä pohdittiin sitä, miten voi auttaa huumeita käyttävää tuttua tai kaveria, mistä saa vieroitushoitoa sekä sitä, mistä apua ylipäätään saa.

Kolme tyttöä oli pohtinut sitä, mistä tunnistaa huumeiden käyttäjän.

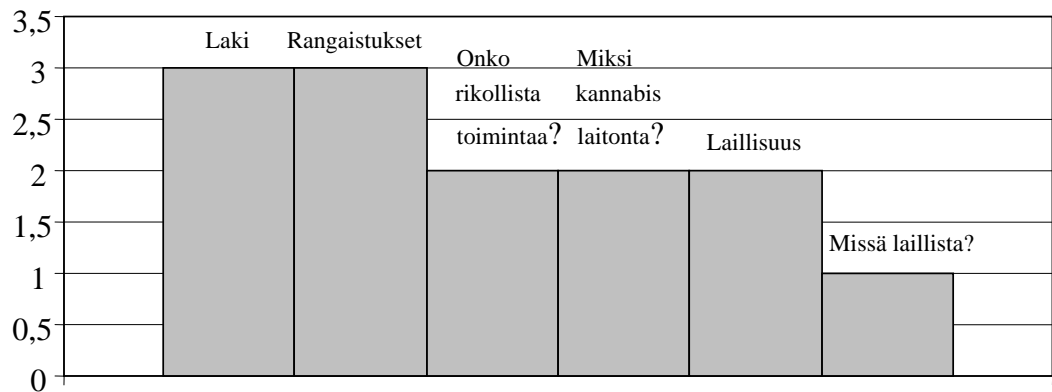
Miten tunnistaa käyttäjän? (t41)

Tunnistuspiirteitä kyseltiin lähinnä yleisellä tasolla. Yksi tyttö olisi kaivannut myös vinkkejä sen suhteen, tunnistaako huumeiden käyttäjän mahdollisesti ulkonäön perusteella. Toinen tyttö oli huolissaan myös siitä, miten voi tietää käyttäkö kaveri huumeita.

Kolmen oppilaan kysymys käsitteli riippuvuutta. Kaksi oli tyttöjen laatimia kysymyksiä ja yksi pojan. Oppilaat pohtivat muun muassa sitä, miksi huumeet aiheuttavat riippuvuutta. Lisäksi yksi tyttö halusi tietää missä on a-klinikoita.

5.2.5.4 Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki

Kahdeksanteen kategoriaan, Tupakka-, alkoholi ja huumelaki, kuului 13 kysymystä. Niistä kuusi oli tyttöjen laatimia ja seitsemän poikien. Kysymykset jakautuivat kuuden eri aihepiirin ympärille; Laki, Rangaistukset, Onko rikollista toimintaa?, Miksi kannabis laitonta?, Laillisuus ja Missä laillista? (kuvio 14).

KUVIO 14. 9.lk oppilaiden kysymykset: Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki (n=13)

Kolmessa kysymyksessä pohdittiin sitä, miksi jokin tietty toiminta on laitonta. Kysymyksistä yksi oli tytön laatima ja kaksi poikien. Kahden oppilaan kysymykset liittyivät huumeisiin.

Miksei huumerikosten rangaistuksia voisi suurentaa? (p25)

Miksi huumeita voi saada lääkärin määräyksestä? (t60)

Lisäksi oppilaista oli kysynyt, miksi nuuskaa ei saa myydä Suomessa ja tupakkaa saa.

Kolmessa rangaistuksia koskevassa kysymyksessä pohdittiin sitä, minkälaisia tuomioita tai rangaistuksia huumeiden käytöstä, hallussapidosta, ostamisesta tai myymisestä voi seurata.

Rangaistukset: hallussapito, käyttö ja myynti? (p33)

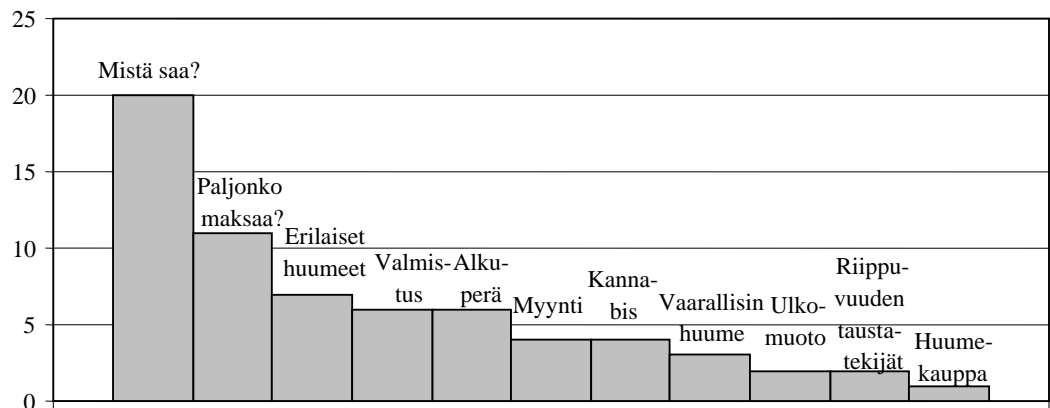
Kaksi oppilasta oli pohtinut sitä, onko huumeiden käyttäminen rikollista toimintaa. Toisen kysymyksen oli laatinut tyttö ja toisen poika. Kaksi poikaa pohti puolestaan sitä, miksi kannabis on laitonta. Kaksi tyttöä oli pohtinut huumeiden laillisuutta. Toinen heistä halusi tietää, ovatko jotkut huumeet tulossa laillisiksi. Toisella taas oli ehdotus, jolla saataisiin nuoret pois kaduilta:

Miksi nuorille ei voisi tehdä sellaista paikkaa, missä he voisivat turvallisesti ja valvotusti kokeilla huumeita, niin ai tarteis sit kadulla kokeilla? (t60)

Oppilaan näkemyksen mukaan nuorille voisi järjestää jonkin paikan, jossa he voisivat turvallisesti ja valvotusti kokeilla huumeita. Tällainen mahdollisuus poistaisi hänen mielestään nuoret pois kaduilta. Yllä mainittujen kysymysten lisäksi yksi tyttö oli laatinut kysymyksen siitä, onko huumeiden käyttö jossain laillista.

5.2.5.5 Kysymyksiä huumeista

Kategoriaan kymmenen, Kysymyksiä huumeista, kuului 9. luokkalaisten laatimista kysymyksistä yhteensä 66 kysymystä. Niistä 35 oli tyttöjen laatimia ja 31 poikien. Kysymykset käsittelivät yhtätoista eri aihepiiriä: Mistä saa?, Paljonko maksaa?, Erilaiset huumeet, Valmistus, Alkuperä, Myynti, Kannabis, Vaarallisin huume, Ulkomuoto, Riippuvuuden taustatekijät ja Huumekauppa (kuvio 15).

KUVIO 15. 9.lk oppilaiden kysymykset: Kysymyksiä huumeista (n=66)

Kysymyksistä kahdessakymmenessä tiedusteltiin sitä, mistä huumeita saa. Kysymyksistä 10 oli tyttöjen laatimia ja 10 poikien. Kaksi poikaa oli ilmaissut oman kiinnostuksensa huumeiden hankkimiseen.

Mistä saa, raha ei oo ongelma? (p42)

Mistä huumeita saa? (Puhelinnumero kiitos!) (p29)

Muissa kysymyksissä oli pohdittu yleisellä tasolla sitä, mistä huumeita saa.

11 kysymystä käsitteli huumeiden hintaa. Kysymyksistä 5 oli tyttöjen laatimia ja 6 poikien. Kysymyksissä tiedusteltiin paljonko huumeet maksavat ja ovatko ne kalliita.

Paljon maksaa? (p37)

Paljon yks annos maksaa? (p29)

Onko ne tosi kalliita? (p27)

Seitsemän kysymystä käsitteli erilaisia huumeita. Kysymyksistä tyttöjen laatimia oli kolme ja poikien laatimia neljä. Oppilaat halusivat tietää, mitä erilaisia huumeita on olemassa ja kuinka monta.

Mitä erilaisia huumeita on? (p38)

Monta erilaista huumetta on? (t50)

Huumeiden valmistusta käsitteli kuusi kysymystä. Niistä kolme oli tyttöjen laatimia ja kolme poikien. Ne käsittelivät huumeiden valmistuksen lisäksi huumeiden koostumusta.

Mistä niitä valmistetaan? (t50)

Mistä huumeet tehdään? (p30)

Kuusi kysymystä käsitteli huumeiden alkuperää. Kysymyksistä kolme oli tyttöjen laatimia ja kolme poikien laatimia. Kysymyksissä pohdittiin sitä, mistä huumeet ovat lähtöisin ja mistä ne tulevat Suomeen.

Mistä huumeet on lähtöisin? (p35)

Mistä niitä tulee Suomeen? (t64)

Yksi oppilas oli pohtinut myös sitä, miten huumeita pääsee Suomeen niin paljon, vaikka meillä on vartiointi.

Huumeiden myyntiä koskevia kysymyksiä oli neljä, samoin kuin kannabista koskevia kysymyksiä. Myyntiä koskevat kysymykset olivat laatineet yksi tyttö ja kolme poikaa. Kannabista koskevista kysymyksistä kaksi oli tyttöjen laatimia ja kaksi poikien. Myyntiä koskevissa kysymyksissä kahdessa tiedusteltiin sitä, kuka huumeita myy. Kaksi kysymystä käsitteli puolestaan huumediilereitä.

Onko huumediilerit rikkaita? (p26)

Saako diilerit hyvää palkkaa? (p23)

Kannabista käsittelevissä kysymyksissä oppilaat tiedustelivat kannabiksen eri ominaisuuksia.

Kumpi on vaarallisempaa marihuana vai kannabis? (t59)

Voiko kannabista pitää turvallisena huumeena? (p24)

Kahdessa muussa kysymyksessä kysyttiin sitä, onko kannabis johdannainen jollekin ja voiko kannabista pitää turvallisena huumeena.

Kolme kysymystä käsitteli huumeiden vaarallisuutta. Ne kaikki olivat tyttöjen laatimia.

Mitkä huumeet on niitä pahimpia?

Mikä huume on kaikista vaarallisin? (t67)

Huumeen ulkomuotoa käsitteli kaksi kysymystä, samoin kuin riippuvuuden taustatekijät. Kaikki nämä neljä kysymystä olivat tyttöjen laatimia. Ulkomuotoa koskevissa kysymyksissä tiedusteltiin sitä, missä muodossa huumeet ovat.

Missä muodossa huumeet ovat? (pilleri, jauho...) (t50)

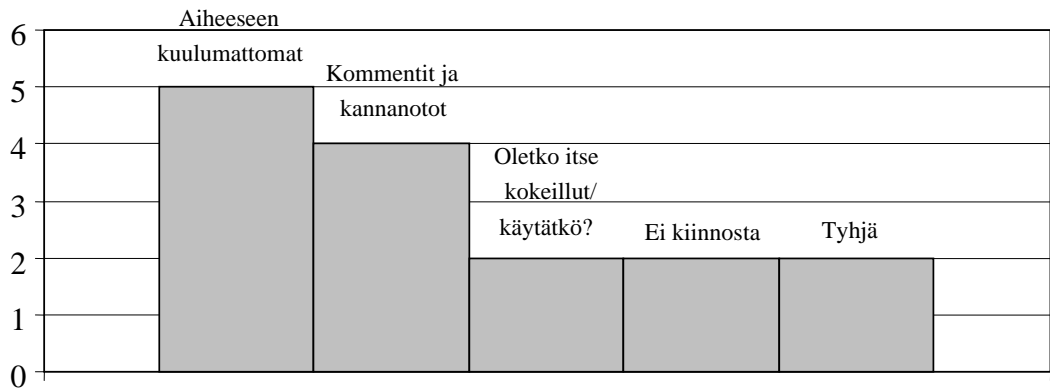
Riippuvuuden taustatekijöihin liittyvissä kysymyksissä tiedusteltiin sitä, mikä aine huumeissa aiheuttaa riippuvuutta sekä sitä, mikä huume aiheuttaa eniten riippuvuutta.

Yksi tyttö oli laatinut kysymyksen, jossa hän tiedusteli huumekaupan hyviä ja huonoja puolia. Hän oli kysynyt onko huumekaupalla vain huonoja puolia, vai kenties joitain hyviäkin.

5.2.5.6 Muita kysymyksiä ja kommentteja

Kategoriaan kaksitoista, Muita kysymyksiä ja kommentteja, kuului 7 kysymystä. Ne olivat kaikki poikien laatimia. Lisäksi kategoriaan kuului yhteensä kuusi

kommenttia. Niistä neljä oli tyttöjen kirjoittamia ja kaksi poikien. Lisäksi kaksi poikien jättämää tyhjää paperia sisältyi tähän kategoriaan (kuvio 16).

KUVIO 16. 9.lk oppilaiden kysymykset: Muita kysymyksiä ja kommentteja (n=15)

Kysymyksistä viisi oli aiheeseen kuulumattomia. Ne olivat kahden eri pojan laatimia. Toinen oli laatinut kysymyksistä yhden ja toinen loput neljä. Kysymykset eivät liittyneet millään lailla aihepiiriin.

Juotko coca-colaa? xD (p26)

Mikä on kikkeli? Voiko sinne mennä huumetta? (p23)

Mitä kuuluu? (p23)

Yhdessä kysymyksissä kysyttiin ”Pystytkö?”. Kysymyksestä ei aivan käynyt ilmi, millaiseen pystymiseen sillä viitattiin. Nämä kysymykset eivät olleet tutkimuksen kannalta kovin oleellisia.

Tytöt olivat kirjoittaneet yhteensä neljä kommenttia ja kannanottoa. Niissä annettiin muun muassa ehdotuksia huumeopetukseen.

Mielestäni huumeiden vaikutuksista ja mitä käy kun on käyttänyt kauan aikaa tapahtuu. Koska minun perheessä eräs henkilö käyttää huumeita ja tiedän miten se vaikuttaa elämään. Siitä toivoisin, että puhuttaisiin enemmän. Esim. näytettäisiin kuvia mitä voi tapahtua tai käydään

kunnolla läpi mitä vaikka keskushermoston lakkauttaminen tarkoittaa. (t57)

Huumeista on puhuttu aika paljon, varsinkin negatiivisesti mutta ei minun ainakaan tarvitse tietää niistä enempää. Aina on puhuttu vain niiden haittavaikutuksista ja siitä kuinka pahoja ne ovat. eiväthän ne hyväksi ole mutta voisi niistä joskus puhua vähän myönteisemminkin. Esim. mitä ne oikeasti ovat ja miten niitä tehdään tai jotain tuollaista. (t43)

Voisko näyttää jotain laadukasta elokuvaa, jossa olis huumeista? → Ja muista mahdollisuuksista elämälle? (esim. Risti ja Linkkuveitsi by Nicky Crutz) → tosi hyvä (t41)

Tyttöjen mielestä koulussa huumeista puhuttaessa tulisi käydä läpi huumeiden vaikutuksia itseen ja perheeseen. Enemmän tietoa kaivattaisiin myös siitä, mitä huumeet oikeastaan ovat. Opetusta voisi elävöittää kenties näyttämällä aihepiiriin liittyviä elokuvia.

Kaksi poikaa oli suunnannut kysymyksensä konkreettiselle henkilölle.

Käytätkö huumeita? (p23)

Oletko itse kokeillut? (p29)

Nämä olivat ainoita 9. luokkalaisten laatimia kysymyksiä, jotka oli laadittu jollekin konkreettiselle henkilölle, kenties huumeiden käyttäjälle.

Kaksi poikaa oli kommentoinut, että aihepiiri ei heitä kiinnosta.

En tarvitse tietoa, teidän jo tarpeellisen. (p28)

Ei kiinnosta? (p44)

Toisen mielestä aihepiiri ei ollut kiinnostava. Toinen puolestaan tunsi tietävänsä kaiken tarpeellisen huumeista.

5.2.7 5. ja 9. luokan oppilaiden kysymysten vertailua

Kaiken kaikkiaan kysymyksiä tuli kattavasti molemmilta vuosiluokilta. Kysymyksiä tuli miltei kaikkiin opetussuunnitelman tavoitteiden pohjalta laadittuihin kategorioihin. Tämä puhuu mielestäni sen puolesta, että aihepiirit ovat tärkeitä ja myös oppilaita kiinnostavia. Luomani lisäkategoriat puolestaan puhuvat sen puolesta, että oppilaita kiinnostaa tietää myös itse huumeisiin ja niiden ominaisuuksiin liittyvät asiat. 5. luokkalaisten kysymykset koskivat yleisesti ottaen useampia aihepiirejä kuin 9. luokkalaisten kysymykset. 5. luokkalaisten kysymyksistä kuvastui myös se, että heillä ei ollut juurikaan tietoa aihepiiristä. 9. luokkalaisten kysymykset olivat puolestaan jäsennellympiä ja todenmukaisempia. 5. luokkalaisten kysymykset olivat selkeästi lapsellisempia kuin 9. luokkalaisten kysymykset.

Pääsääntöisesti 5. luokkalaiset olivat laatineet enemmän kysymyksiä kuin 9. luokkalaiset. 5. luokkalaiset olivat laatineet yhteensä 268 kysymystä. Kysymyksistä 200 oli tyttöjen laatimia ja 68 poikien laatimia. Keskimäärin tytöt olivat laatineet 5 kysymystä / oppilas. Pojilla vastaava luku oli 3,1 kysymystä / oppilas. Lisäksi pojat olivat kirjoittaneet viisi kommenttia, jotka eivät olleet kysymysmuodossa. Yksi poika oli palauttanut tyhjän paperin. 9. luokkalaiset olivat laatineet yhteensä 169 kysymystä. Kysymyksistä 95 oli tyttöjen laatimia ja 74 poikien laatimia. Keskimäärin työt olivat laatineet 3,5 kysymystä / oppilas. Pojilla vastaava luku oli 3,4 kysymystä / oppilas. Lisäksi 9. luokan oppilaista tytöt olivat kirjoittaneet neljä ja pojat kaksi kommenttia, jotka eivät olleet kysymysmuodossa. Kaksi poikaa oli palauttanut tyhjän paperin.

Keskimäärin tytöt olivat laatineet kummallakin luokkatasolla hieman enemmän kysymyksiä kuin pojat. 5. luokkalaiset tytöt olivat laatineet keskimäärin enemmän kysymyksiä kuin 9. luokkalaiset tytöt. 9. luokkalaiset pojat olivat puolestaan laatineet keskimäärin enemmän kysymyksiä kuin 5. luokkalaiset pojat. Vertailtaessa kysymysten määrää luokkatasojen välillä, olivat 5. luokkalaiset laatineet oppilasta kohden useampia kysymyksiä kuin 9. luokkalaiset. 5. luokkalaiset olivat laatineet noin 4,3 kysymystä / oppilas kun 9. luokkalaisilla vastaava luku oli noin 3,4 kysymystä / oppilas.

5. luokkalaisten laatimista kysymyksistä suurin osa sijoittui ensimmäiseen kategoriaan, Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset. Toiseksi eniten kysymyksiä sijoittui kymmenenteen kategoriaan, Kysymyksiä huumeista. Kolmanneksi eniten kysymyksiä sijoittui viidenteen kategoriaan, Huumaavien aineiden vaikutukset elimistöön ja terveyteen. 9. luokkalaisten laatimien kysymysten sijoittuminen oli miltei samanlaista kuin 5. luokkalaisten. 9. luokkalaisten kysymyksistä suurin osa sijoittui kymmenenteen kategoriaan ja toiseksi eniten kysymyksiä sijoittui ensimmäiseen kategoriaan. Myös 9. luokkalaisten kysymyksistä kolmanneksi eniten kysymyksiä sijoittui viidenteen kategoriaan.

5. luokkalaisten kysymyksistä yksikään ei sijoittunut kuudenteen kategoriaan, Mielihyvän tunteen merkitys riippuvuuden syntymiseen. Myös yhdeksäs kategoria, Median merkitys päihdyttävien aineiden käyttöön, jäi vaille kysymyksiä. 9. luokkalaisten tilanne oli samansuuntainen. Yksikään heidän laatimastaan kysymyksestä ei kuulunut kuudenteen tai yhdeksänteen kategoriaan. 9. luokkalaisten osalta myös kolmas kategoria, Tupakoinnin, passiivisen tupakoinnin ja nuuskan käytön välittömät ja pitkäaikaisen käytön vaikutukset elimistöön ja riippuvuuteen, jäi tyhjäksi.

Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvista oppilaiden kysymyksistä löytyi molempia vuosiluokkia kiinnostavia aihepiirejä. Sekä 5. luokkalaisia että 9. luokkalaisia kiinnosti tietää miksi huumeita käytetään. Muita yhteisiä teemoja olivat kuolema, huumeiden haitat sekä hyödyt sekä käyttäjien ikä. Yhteisiä kiinnostuksen kohteita olivat myös huumeiden käyttöön sekä käyttäjiin liittyvät tekijät. 9. luokkalaisten kysymyksistä ei noussut esiin erillistä teemaa, joka ei olisi kiinnostanut myös 5. luokkalaisia. 5. luokkalaiset sen sijaan olivat laatineet kysymyksiä liittyen huumeiden vaarallisuuteen, seurauksiin, tyttöihin ja poikiin sekä jengiin. Näistä ei ollut mainintaa 9. luokkalaisten kysymyksissä.

Kymmenenteen kategoriaan kuuluvista kysymyksistä nousi esiin se, että molempien vuosiluokkien oppilaat olivat kiinnostuneita tietämään mistä huumeita saa. Yhteisiä kiinnostuksen kohteita olivat myös niiden hinta, myynti sekä huumeiden

vaarallisuus. Myös eri huumeiden olemassaolo kiinnosti molempien vuosiluokkien oppilaita. 9. luokkalaiset olivat enemmän kiinnostuneita siitä, mistä huumeita saa. 9. luokkalaisia kiinnosti huumeiden saatavuuden lisäksi suuresti myös huumeiden hinta. 5. luokkalaisia puolestaan kiinnosti eniten tietää, miksi huumeita tehdään, millaisia eri huumeita on ja millaisia huumeet ylipäätään ovat. Myyntiä koskevissa kysymyksissä 9. luokkalaiset olivat kiinnostuneita siitä, kuka huumeita myy. 5. luokkalaisia kiinnosti puolestaan tietää, miksi huumeita myydään. Huumeiden vaarallisuudesta olivat 5. luokkalaiset laatineet useamman kysymyksen kuin 9. luokkalaiset. Molempien vuosiluokkien oppilaita kiinnosti kuitenkin tietää, mitkä ovat vaarallisimpia huumeita. Myös huumeiden olomuoto ja erilaiset huumeet herättivät oppilaissa kysymyksiä. 9. luokkalaiset olivat kiinnostuneita tietämään, mitä huumeita on olemassa ja mitkä ovat yleisimpiä. 5. luokkalaiset olivat näiden asioiden lisäksi kiinnostuneita myös siitä, minkä näköisiä, makuisia ja tuntuksia huumeet ovat. Myös kaksi 9. luokkalaista oli laatinut kysymyksen liittyen huumeiden ulkomuotoon.

Lisäksi 5. luokkalaiset olivat pohtineet myös sitä, miksi huumeita ylipäätään tehdään ja mitä huumeet ovat. He olivat laatineet myös muutamia yksittäisiä kysymyksiä liittyen naamiointiin, huumaamiseen sekä viljelmiin. 9. luokkalaiset puolestaan olivat kiinnostuneita huumeiden valmistuksesta, alkuperästä, kannabiksen ominaisuuksista, riippuvuutta aiheuttavista ominaisuuksista sekä huumeekaupasta. 5. luokkalaisten kysymyksissä tuli ilmi, että heillä ei ole perustietoa huumeista. 9. luokkalaisten kysymykset puolestaan olivat huomattavasti jäsennellympiä. Heillä näyttäisi olevan myös tietoa eri huumeista, kuten esimerkiksi kannabiksesta.

Viidenteen kategoriaan kuuluvia kysymyksiä olivat 5. luokkalaiset laatineet 9. luokkalaisia enemmän. Molempien vuosiluokkien oppilaita kiinnosti tietää miten huumeet vaikuttavat ihmiseen ja millaisia vaikutuksia niillä on elimistöön. 5. luokkalaisten terveellisyyteen liittyvistä kysymyksistä osa oli suunnattu jollekin tietylle henkilölle eli ne oli kirjoitettu sinä-muotoon. Yksikään 9. luokkalainen ei ollut kirjoittanut kysymystään kyseisellä tavalla. 9. luokkalaiset olivat kiinnostuneita myös huumeiden haittavaikutuksista sekä huumeiden vaikutuksen kestosta. 5. luokkalaisia puolestaan kiinnosti huumeiden vaikutus aivoihin ja hermostoon. He olivat kysymyksissään rinnastaneet alkoholin ja huumeet. 5. luokkalaisten

kysymyksissä pohdittiin myös sitä, voiko huumeista tulla hulluksi. Mielestäni tästä kuvastuu se, että päihteiden määritelmä sekä eri päihteiden ominaisuudet eivät ole 5. luokkalaisille vielä tuttuja asioita. 9. luokkalaiset ovat saaneet päihdevalistusta, joten heidän näkemyksensä on pääosin hieman jäsentyneempi.

Yhtäläisyyksiä 5. ja 9. luokkalaisten välillä löytyi myös muissa kategorioissa. Toiseen kategoriaan, Keinot vastustaa sosiaalista painetta päihdyttävien aineiden kokeiluun ja käyttöön liittyvissä tilanteissa, kuuluvissa kysymyksissä 5. luokkalaiset olivat tiedustelleet lähinnä siitä, miten huumeita voi välttää. Samasta asiasta oli kiinnostunut myös 9. luokkalainen poika. 5. luokkalaiset siis vaikuttivat tarvitsevan 9. luokkalaisia enemmän neuvoja sen suhteen, kuinka huumeita voidaan välttää. 9. luokkalaiset eivät ilmaisseet tarvitsevansa neuvoja asian suhteen.

Seitsemänten kategoriaan, Päihdyttävien ja riippuvuutta aiheuttavien aineiden tai muun riippuvuuden vaikutus yksilön, lähiympäristön ja yhteiskunnan näkökulmasta, kuuluvia kysymyksiä olivat 9. luokkalaiset laatineet siitä, kuinka voisi auttaa huumeiden käyttäjiä pääsemään huumeista eroon. Myös 5. luokkalaiset olivat pohtineet mitä pitää tehdä jos tuntee huumeiden käyttäjän. Molempien vuosiluokkien oppilaita mietitytti siis se, kuinka voisi auttaa huumeiden käyttäjää. Lisäksi 5. luokkalaiset olivat laatineet kysymyksiä siitä, voiko huumeiden käytön lopettaa omasta tahdostaan. Muita 5. luokkalaisten kysymyksistä esiin nousseita teemoja olivat, mitä tapahtuu huumeriippuvaiselle, mikäli tämä ei saa huumeita, ostamiseen ja käyttöön liittyvät kysymykset sekä kysymys siitä, miten suhtautua huumeiden käyttäjään. 5. luokkalaisten kysymyksistä nousi siis esiin useampia teemoja kuin 9. luokkalaisten kysymyksistä.

Kahdeksanteen kategoriaan, Tupakka-, alkoholi- ja huumelaki, kuuluvista kysymyksistä 5. luokkalaisten kysymykset olivat esitetty yleisellä tasolla, kun taas 9. luokkalaisten kysymyksissä vaadittiin perusteluja sille, miksi jokin on sallittua tai kiellettyä. 9. luokkalaisten kysymyksistä löytyi myös yhtenäisiä teemoja. Oppilaat halusivat tietää millaisia rangaistuksia voi saada huumeisiin liittyen. Rangaistuksiin liittyen oppilaita kiinnosti tietää myös onko huumeiden käyttäminen laitonta. Laillisuuteen liittyen kysymyksiä herätti myös kannabis sekä huumeiden

laillistaminen. Näitä teemoja ei esiintynyt 5. luokkalaisten kysymyksissä. Heidän kysymyksensä olivat vähemmän kantaaottavia.

Yhteistä sekä 5. luokkalaisille että 9. luokkalaisille olivat kommentit joissa oppilaat olivat sanoneet, että heitä ei kiinnosta tietää mitään. Tämän lisäksi muutama 5. luokkalainen oli esittänyt kannanottonsa, jossa he sanoivat ”ei huumeille”. 5. luokkalaisten kysymyksissä oli myös muutama yksittäinen kysymys, jotka eivät kuuluneet mihinkään muuhun kategoriaan. Muutama 9. luokkalainen poika oli laatinut kysymyksen jotka olivat aihepiiriin kuulumattomia. He olivat pistäneet kyselyn hieman leikiksi. Neljä 9. luokkalaista tyttöä oli kirjoittanut pitkän kommentin liittyen huumeopetukseen. He olivat antaneet ehdotuksia siihen, kuinka aihepiiriä voisi käsitellä. Tällaisia kommentteja ei ollut yhdessäkään 5. luokkalaisten paperissa. 5. luokkalaisten kysymyksissä ei myöskään ollut aiheeseen kuulumattomia, asiattomia kysymyksiä.

5.2.8 Oppilasaineiston kysymysten tyypittelyä

5.2.8.1 5. luokkalaisten esittämien kysymysten tyypittely

5.lk oppilaiden laatimat kysymykset jakautuivat selkeästi yhdeksään eri kysymystyyppin kategoriaan. Taulukkoon 2 on eritelty kunkin kysymystyyppin kohdalle oppilaiden kysymykset sukupuolen mukaan (taulukko 2).

TAULUKKO 2. Kysymystyyppien kategoriat 5.lk. Kysymystyyppien luokittelu sukupuolen mukaan

Kysymystyyppien kategoriat	5.lk tytöt	5.lk pojat	5.lk yht.
1) Asiasisältöiset kysymykset	106	36	142
2) Leväperäiset kysymykset	19	9	28
3) Kinkkiset kysymykset	22	5	27
4) Provosoivat kysymykset	3	0	3
5) Pinnalliset ja lapselliset kysymykset	15	4	19
6) Konkreettiselle henkilölle osoitetut kysymykset	7	10	17
7) Kommentit ja ehdotukset	0	5	5
8) Toiseen aihepiiriin kuuluvat kysymykset	26	6	32
9) Tyhjät	0	1	1
Yhteensä	198	76	274

5. luokkalaisten kysymyksistä suurin osa sijoittui kategoriaan yksi eli Asiasisältöiset kysymykset. Kysymyksistä 142 kuului kysymystyyppiltään tähän kategoriaan. Kysymyksistä 106 oli tyttöjen laatimia ja 36 poikien laatimaa. Kysymyksistä suurin osa oli siis tyttöjen laatimia. Tähän kategoriaan kuuluvat kysymykset olivat nimensä mukaisesti asiasisältöisiä kysymyksiä eli kysymyksiin voitaisiin vastata puhtaasti faktatiedon (asiatiedon) pohjalta. Kysymykset olivat ulkoiselta asultaan selkeitä sekä hyvin muotoiltuja.

Miksi ihmiset käyttää huumeita? (t2)

Mitä vaikutuksia huumeiden käytöstä on? (p9)

Miten huumeet vaikuttavat ihmisen toimintaan? (t5)

Kysymyksissä esiintyi pääsääntöisesti jokin kysymyssana, kuten esimerkiksi: mistä, miten, kuinka tai missä.

Toiseen kategoriaan eli Leväperäiset kysymykset kuului yhteensä 28 kysymystä. Niistä 19 oli tyttöjen laatimia ja 9 poikien laatimaa. Tähän kategoriaan kuuluvat

kysymykset olivat kysymyksenasettelultaan jokseenkin leväperäisiä tai laajoja. Leväperäisyys tuli kysymyksenasettelussa esiin mm. siten, että kysymyksessä ei ollut tarkentavaa tietoa tai siitä siinä käytettiin jotain epämääräistä ilmaisua.

Kuinka suuri riski on 1-10? (t31)

Kuinka paljon huumeita on hukkunut? (t18)

Yllä olevassa esimerkkikysymyksissä ei käy ilmi, mitä riskiä tarkoitetaan. Kyseessä voi olla vaikka riski jäädä riippuvaiseksi huumeisiin tai riski kuolla. Huumeiden hukkuminen voi myös tarkoittaa useaa eri tapaa ja tilannetta.

Osa tähän kategoriaan kuuluvista kysymyksistä sisälsi laajoja yleistyksiä. Niissä tehtiin yleistyksiä mm. huumeiden käytön yleisyydestä ja hienoudesta.

Mikä huumeissa on niin ihmeellistä, koska kaikki käyttää niitä? (p19)

Miksi huumeet ovat niin hienoja? (p18)

Kysymyksissä tuli mainittiin, että kaikki käyttäisivät huumeita ja että huumeet olisivat hienoja.

Osa kysymyksistä oli puolestaan sellaisia, joihin voisi vastata hyvinkin suppeasti.

Tunnistaako huumeriippuvaisen? (t8)

Ovatko ne laissa kielletty? (t31)

Kysymyksiin voisi vastata hyvinkin lyhyesti, kyllä tai ei.

Kolmanteen kategoriaan, Kinkkiset kysymykset, kuului 5. luokkalaisten kysymyksistä 27 kysymystä. Niistä suurin osa oli tyttöjen laatimia, 22 kysymystä, ja vain muutaman, 5 kysymystä, oli laatinut poika. Kinkkiset kysymykset olivat sellaisia, jotka selkeästi olivat mietityttäneet oppilaita. Kysymyksissä tuli esiin oppilaiden pohdintaa siitä, miksi tehdä jotain, vaikka tietää sen olevan typerää tai väärin.

Miksi ihmiset kokeilevat niitä, kun tietävät, että siitä seuraa huonoja asioita?!? (t6)

Kuka tyhmä ostaa huumeita? (t20)

Kysymyksissä nousee esiin pohdintaa siitä, miksi toimitaan vaikka tiedetään huonot seuraukset.

Kinkkisiä kysymyksiä olivat myös ne, joihin ei välttämättä ole faktatietoa saatavilla. Kysymykset saattavat olla sisällöllisesti tarkasteltuna samankaltaisia joidenkin asiasisältöisten kysymysten kanssa, mutta kirjoittajan sanavalinnoilla on ollut suuri merkitys siinä, että kysymys on muotoutunut kinkkiseksi.

Kuinka suuri annosmäärä on vaarallinen? (t55)

Onko jotkut huumeet tulossa laillisiksi? (t58)

Yllä oleviin kysymyksiin voi olla vaikea antaa tarkkaa vastausta, sillä asiat ovat riippuvaisia monesta eri tekijästä. Sama annos voi olla vaarallinen yhdelle ihmiselle ja toiselle ei. Vaikea on myös ennustaa huumelain muutoksia.

Kinkkiset kysymykset olivat sellaisia, että ne tarjoaisivat kouluun suuria keskustelun mahdollisuuksia. Kaikkiin kysymyksiin ei aina välttämättä ole edes yhtä oikeaa vastausta.

Miks huumeitten pitää olla nii vaarallisia? (t67)

Miksi nuoret kokeilevat tai käyttävät huumeita valistuksesta huolimatta? (p25)

Kysymykset tarjoavat siis mahdollisuuksia pohdintaan useasta eri näkökulmasta.

Neljänteen kategoriaan eli Provosoivat kysymykset kuului 3 5.lk oppilaiden kysymystä. Ne olivat kaikki tyttöjen laatimia. Provosoivat kysymykset olivat sellaisia, jotka haastavat lukijaa pohtimaan ja kyseenalaistamaan.

Onko mari vaarallisempaa kuin esim. porkkana?

- Liiallinen porkkanan syönti vahingoittaa maksaa
- Porkkana värjää ihoa
- Porkkana voi lohkaista hampaita
- Porkkana voi jäädä henkisesti koukkuun siinä missä mariinkin.
- Porkkanassa käytetään säilöntä- ja lisäaineita.

- Porkkanan kuoressa on hyönteismyrkkyjä, jotka aiheuttavat syöpää.
- Porkkanan viljelyssä käytetään usein lapsityövoimaa.
- Niin, kumpi onkaan vaarallisempaa? (t14)

Kyseinen esimerkki oli kirjoitettu provosoivaan sävyyn ja se haastaa lukijan pohtimaan asioita.

Kategoriaan viisi, Pinnalliset ja lapselliset kysymykset, kuului yhteensä 19 5.lk oppilaiden kysymystä. Kysymyksistä 15 oli tyttöjen laatimia ja 4 poikien laatimaa. Kysymyksistä kävi ilmi, että osalla 5. luokan oppilaille ei ole juurikaan tietoa huumeista. Kysymykset olivat osittain lapsellisia, osittain lapsille ominaista ajattelua ja ihmettelyä.

Onko huumeet tavallisia lääkkeitä vai jotain outoja? (t15)

Onko huumeet terveellisempiä kuin karkki? (p20)

Mikä ero on huumeilla ja viinalla? (t26)

Jos tietää mistä huumeita saa pitääkö kertoa poliisille? (t2)

Tähän kategoriaan kuului siis kysymyksiä laidasta laitaan. Kaikissa kysymyksissä oli kuitenkin lapsenomaista pohdintaa liittyen muun muassa huumeiden ominaisuuksiin ja niistä aiheutuviin seurauksiin. Kysymyksissä oli verrattu huumeita joihinkin lapsille tuttuihin asioihin, kuten karkkiin ja lääkkeisiin. Toisaalta kysymyksissä tuli myös ilmi, että lasten oikeustaju ja toimintatavat eivät välttämättä ole vielä aivan kehittyneitä.

Kuudenteen kategoriaan, Konkreettiselle henkilölle osoitetut kysymykset, kuului 17 5. luokkalaisten laatimaa kysymystä. Tyttöjen laatimia niistä oli 7 ja poikien laatimia 10. Kysymykset oli selkeästi laadittu jollekin konkreettiselle henkilölle. Ohjeistuksessahan mainittiin myös yhdeksi vaihtoehdoksi se, mitä haluaisi kysyä huumeiden käyttäjältä. Kysymyksissä tulee esiin suomenkielen yksikön toinen persoonamuoto eli sinä-muoto.

Miksi aloitit päihteiden käytön? (p15)

Yritätkö päästä johonkin jengiin vetämällä huumeita/päihteitä? (p18)
Tiesitkö, että ei kannata käyttää huumeita, koska se on sinulle sekä, että muille vaarallista? (t40)

Kysymykset olivat siis kenties jollekin huumeiden käyttäjälle osoitettuja. Kysymykset sisällöltään liittyivät lähinnä huumeiden käyttöön, jengiin tai terveyteen.

Seitsemänteen kategoriaan, Kommentit ja ehdotukset, kuului 5 kommenttia ja ne olivat kaikki poikien laatimia. Kommenteista kolme oli kannanottoja.

EI HUUMEITA! (p11)

Kommenteissa todettiin hyvin lyhyesti oma näkemys huumeita kohtaan. Lisäksi kaksi kommenttia oli muodoltaan lähinnä toteamuksia.

Minua ei kiinnosta/mietitytä huumeista (p14)

Toteamuksissa tuotiin esiin se, että aihe ei juurikaan kiinnostanut tai mietityttänyt siinä määrin, että siitä olisi ollut jotain erityistä kysyttävää.

Kategoriaan kahdeksan, Toiseen aihepiiriin kuuluvat kysymykset, kuului reilu kymmenesosa kaikista 5. luokkalaisten laatimista kysymyksistä eli yhteensä 32 kysymystä. Kysymyksistä 26 oli tyttöjen laatimaa ja 6 poikien laatimaa. Kysymykset liittyivät selkeästi toisiin aihepiireihin, pääasiassa muihin päihteisiin.

Jos tupakkaa polttaa koko ikänsä, niin onko se vaarallista? (t31)

Mitä on päihteet? (t35)

Onko limpari terveellisempää kuin olut? (p20)

Onko 0,7 % päärynäsiideri ns. ”vakavaa” huumetta? (olen juonut sitä usein... esim. vappuna, jouluna ja uutenavuotena)

Kysymyksissä käsiteltiin lähinnä tupakan ja alkoholin vaaroja. Oppilaat olivat laatineet myös kysymyksiä, joissa tiedusteltiin sitä, mitä päihteet ylipäätään edes ovat. Kysymyksissä kävi ilmi, että päihteet ja huumeiden määritelmät eivät olleet kaikille aivan selviä.

Viimeiseen, yhdeksänteen kategoriaan, Tyhjät, kuului yksi paperi. Sen oli jättänyt poika. Paperiin ei ollut kirjoitettu mitään muuta kuin vastaajan sukupuoli.

5.2.8.2 9. luokkalaisten esittämien kysymysten tyypittely

9. luokan oppilaiden kysymykset jakautuivat yhdeksään eri kysymystyyppin kategoriaan seuraavalla tavalla (taulukko 3):

TAULUKKO 3. Kysymystyyppien kategoriat 9.lk. Kysymystyyppien luokittelu sukupuolen mukaan

Kysymystyyppien kategoriat	9.lk tytöt	9.lk pojat	9.lk yht.
1) Asiasisältöiset kysymykset	72	44	116
2) Leväperäiset kysymykset	9	9	18
3) Kinkkiset kysymykset	11	4	15
4) Provosoiivat kysymykset	2	8	10
5) Pinnalliset ja lapselliset kysymykset	1	3	4
6) Konkreettiselle henkilölle osoitetut kysymykset	0	6	6
7) Kommentit ja ehdotukset	4	1	5
8) Toiseen aihepiiriin kuuluvat kysymykset	0	1	1
9) Tyhjät	0	2	2
Yhteensä	99	78	177

Suurin osa kysymyksistä kuului ensimmäiseen kategoriaan, Asiasisältöiset kysymykset. Tähän kategoriaan sijoittui kaiken kaikkiaan 116 kysymystä. Niistä 72 oli tyttöjen laatimia ja 44 poikien. Tytöt olivat siis laatineet poikia enemmän tähän kategoriaan kuuluvia kysymyksiä. 9. luokkalaisten asiasisältöiset kysymykset olivat 5. luokkalaisten kysymysten tavoin selkeitä ja hyvin muotoiltua. Kysymyksille

ominaista oli kysymyksessä esiintyvä kysymyssana kuten esimerkiksi mistä, miten tai kuinka.

Mistä tunnistaa käyttäjän? (t41)

Miten riippuvuus syntyy? (t63)

Kuinka paljon huumeisiin kuolee vuosittain? (t64)

Kysymykset olivat erittäin konkreettisia. Niihin pystyisi vastaamaan hyvin faktatiedon pohjalta.

Toiseen kategoriaan, Leväperäiset kysymykset, kuului 9. luokkalaisten laatimista kysymyksistä 18. Kysymyksistä puolet oli tyttöjen laatimia, 9 kysymystä, ja puolet poikien, 9 kysymystä. Kysymyksissä leväperäisyys tuli esiin muun muassa siten, että kysymyksen kohdetta ei ollut tarkennettu erikseen.

Onko ne hyviä? (p27)

Kysymyksessä oli käytetty epämääräistä käsitettä ”ne”. Lisäksi ”hyvän” voi käsittää monella eri tavalla.

Osa kysymyksistä oli puolestaan todella laajoja kysymyksiä, joihin voisi vastata todella laajasti ja leväperäisesti.

Kaikki mahdolliset haitat? (t41)

Kysymykseen saisi tietoa kirjallisuudesta, mutta aihetta tulisi osata käsitellä monesta eri näkökulmasta. Kysymys antaa mahdollisuuden myös useisiin eri vaihtoehtoihin, sillä eri asioilla on erilaiset seuraukset. Faktatieto pelkästään ei vastaukseksi välttämättä riitä, mukaan tarvitaan hieman myös arvailua.

Kolmanteen kategoriaan, Kinkkiset kysymykset, kuului yhteensä 15 9. luokkalaisten laatimaa kysymystä. Kysymyksistä 11 oli tyttöjen laatimia ja 4 poikien. Kysymyksissä tuli esiin kysyjien oma pohdinta siitä, miksi tehdä jotain, vaikka tietää seurausten olevan huonoja.

Miksi niin nykykuori alkaa kokeilemaan huumeita ja miksi ne on niin haluttuja, että niitä pitää kokeilla? (t67)

Miksi nuoret kokeilevat tai käyttävät huumeita valistuksesta huolimatta? (p25)

Kysymyksissä nousi esiin se, että oppilaita kummastutti nuorten huumemyönteinen toiminta, vaikka heillä luultavasti on tietoa huumeiden vaaroista.

Kinkkisiä kysymyksiä olivat myös sellaiset kysymykset, joihin ei välttämättä löydy selkeää vastausta kirjallisuudesta.

Miksei huumerikosten rangaistuksia voisi suurentaa? (p25)

Onko jotkut huumeet tulossa laillisiksi? (t58)

Kysymykseen voisi olla vaikea vastata, sillä tulevaisuutta tuskin kukaan osaa ennustaa. Kysymykset tarjoavat kuitenkin hyvät mahdollisuudet pohdintaan.

Kategoriaan neljä, Provosoivat kysymykset, kuului 9. luokkalaisten laatimista kysymyksistä yhteensä 10. Kysymyksistä 2 oli tyttöjen laatimaa ja 8 poikien. Kysymykset haastoivat lukijaa pohtimaan huumetilannetta.

Miksi viina on laillista mutta kannabis ei? (p40)

Miksi nuorille ei voisi tehdä sellaista paikkaa, missä he voisivat turvallisesti ja valvotusti kokeilla huumeita, niin ei tarteis sit kadulla kokeilla? (t60)

Kysymyksissä oli pohdittu muun muassa huumeiden laillisuutta. Kysymyksissä tuli lievästi esiin myös oma mielenkiinto huumeita kohtaan.

Eihän huumeiden käytöstä voi mitään haittaakaan olla? Vai? (t56)

Joissain kysymyksissä tuli esiin lievä huumemyönteisyys, joka on jo itsessään hieman provosoivaa poiketessaan valtavirrasta.

Viidenteen kategoriaan, Pinnalliset ja lapselliset kysymykset, kuului yhteensä 4 9. luokkalaisten laatimaa kysymystä. Kysymyksistä yhden oli laatinut tyttö ja loput kolme oli poikien laatimaa. Kysymykset olivat lähinnä lapsellisia.

Mikä on kikkeli? Voiko sinne mennä huumetta? (p23)

Mitä jos niitä menee korvaan? (p23)

Voiko niihin tukehtua? (p23)

Kysymykset olivat kaikki saman pojan laatimia. Ne olivat hieman lapsellisia, kenties pelleilymielessä laadittuja. Kysymykset olivat enemmän lapsellisia kuin provosoivia. Tytön kysymyksessä kuvastui hieman tietämättömyys huumeita kohtaan. Käsite pilvenpoltto tiedettiin, mutta ei sitä, onko se huumetta vai ei.

Kuudenteen kategoriaan, Konkreettiselle henkilölle osoitetut kysymykset, kuului 9. luokkalaisten kysymyksistä yhteensä 6. Ne olivat kaikki poikien laatimia. Kysymykset olivat kaikki suunnattu jollekin henkilölle. Kysymyksistä kaksi oli suunnattu mahdollisesti tutkijalle.

Käytätkö itse huumeita? (p23)

Oletko itse kokeillut? (p29)

Ohjeistuksessa mainittiin, että ylös voi kirjoittaa myös kysymyksiä, joita haluaisi kysyä huumeiden käyttäjältä. Yllä olevat kysymykset ovat luultavasti suunnattu tutkijalle, sillä huumeiden käyttäjähän ovat nimityksensä mukaisesti käyttäneet jo huumeita.

Kaksi kysymystä oli muotoiltu hieman ympäröörästä. Kysymyksistä ei selvinnyt sitä, kenelle ne on osoitettu.

Pystytkö? (p23)

Mitä kuuluu? (p23)

Kysymykset eivät liittyneet aihepiiriin, mutta ne kuuluivat vahvasti tähän kategoriaan siksi, että ne oli osoitettu jollekin henkilölle. Kahdessa muussa kysymyksessä tiedusteltiin sitä, juonko minä Coca-Colaa. Kaikki kysymykset olivat selkeästi suunnattu jollekin tietylle henkilölle, joten ne eivät kuuluneet myöskään leväperäisten tai provosoivien kysymysten kategoriaan.

Seitsemänteen kategoriaan, Kommentit ja ehdotukset, kuului yhteensä 5 kommenttia. Niistä 4 oli tyttöjen laatimia ja yksi pojan. Kommentit olivat pääsääntöisesti kahden

tai useamman lauseen mittaisia. Poikkeuksena oli pojan kommentti, jossa hän mainitsi että aihe ei kiinnosta häntä.

Ei kiinnosta? (p44)

Kommenteissa tuli esiin omakohtaisia kokemuksia sekä ehdotuksia siitä, millaisia asioita ja miten voitaisiin koulussa huomioida huumeista puhuttaessa.

Kahdeksanteen kategoriaan, Toiseen aihepiiriin kuuluvat kysymykset, kuului vain yksi kysymys ja se oli pojan laatima.

Miksi nuuskaa ei saa myydä Suomessa ja miksi tupakkaa saa? (p32)

Kysymyksen aihepiiri käsitteli huumeiden sijasta tupakan ja nuuskan myyntiin liittyviä lakeja Suomessa.

Yhdeksänteen kategoriaan, Tyhjät, kuului kaksi tyhjää paperia. Ne olivat molemmat poikien jättämiä.

5.2.8.3 Tyypiteltyjen kysymysten vertailua

5. luokkalaisten ja 9. luokkalaisten kysymystyyppien luokittelussa eri kategorioihin oli havaittavissa sekä yhtäläisyyksiä että eroja. Yhtäläisyyksiä ja eroja esiintyi sukupuolen suhteen sekä siinä, missä määrin kysymykset jakautuivat eri kategorioihin (taulukko 4).

TAULUKKO 4. Kysymystyyppien kategoriat 5.lk ja 9.lk. Kysymystyyppien luokittelu sukupuolen ja luokkatason mukaan

Kysymystyyppien kategoriat	5.lk tytöt	5.lk pojat	5.lk yht.	9.lk tytöt	9.lk pojat	9.lk yht.
1) Asiasisältöiset kysymykset	106	36	142	72	44	116
2) Leväperäiset kysymykset	19	9	28	9	9	18
3) Kinkkiset kysymykset	22	5	27	11	4	15
4) Provosoivat kysymykset	3	0	3	2	8	10
5) Pinnalliset ja lapselliset kysymykset	15	4	19	1	3	4
6) Konkreettiselle henkilölle osoitetut kysymykset	7	10	17	0	6	6
7) Kommentit ja ehdotukset	0	5	5	4	1	5
8) Toiseen aihepiiriin kuuluvat kysymykset	26	6	32	0	1	1
9) Tyhjät	0	1	1	0	2	2
Yhteensä	198	76	274	99	78	177

Molempien luokkatasojen laatimista kysymyksistä eniten kysymyksiä sijoittui selkeästi kategoriaan yksi, Asiasisältöiset kysymykset. Molemmilla vuosiluokilla suurin osa kysymyksistä oli tyttöjen laatimia. Kysymystyyppit olivat molemmilla luokkatasoilla samansuuntaisia.

5. luokkalaisten kysymyksistä toiseksi eniten kysymyksiä sijoittui kategoriaan kahdeksan, Toiseen aihepiiriin kuuluvat kysymykset. Kysymyksistä suurin osa oli tyttöjen laatimia. 5. luokkalaiset olivat laatineet kysymyksiä muun muassa tupakasta, nuuskasta, alkoholista sekä ylipäättään päihteistä. 5. luokkalaisille ei ollut aivan selvää se, mitä huumeet ovat, mitkä ovat huumeita ja mitkä eivät ole. 9. luokkalaisten kysymyksistä vain yksi kuului toiseen aihepiiriin.

9. luokkalaisten kysymyksistä sen sijaan toiseksi eniten kysymyksiä sijoittui toiseen kategoriaan, Leväperäiset kysymykset. Kysymyksistä puolet oli tyttöjen ja puolet poikien laatimia. Kyseiseen kategoriaan sijoittui myös kolmanneksi eniten 5. luokkalaisten kysymyksiä. Kysymyksistä noin kaksi kolmasosaa oli tyttöjen laatimia. Molemmilla luokkatasoilla oli havaittavissa leväperäisyyttä kysymyksen asettelussa. Kysymyksissä oli paljon yhteneväisyyksiä eri luokkatasojen välillä. Osa 5. luokkalaisten kysymyksistä osa erosi 9. luokkalaisten kysymyksistä siinä, että heidän kysymyksiinsä sisältyi yleistyksiä. Osa kysymyksistä oli puolestaan sellaisia, joihin olisi voinut vastata vain kyllä tai ei. Tällaisia piirteitä ei ollut havaittavissa 9. luokkalaisten kysymyksissä.

9. luokkalaisten kysymyksistä kolmanneksi eniten kysymyksiä sijoittui kolmanteen kategoriaan, Kinkkiset kysymykset. 5. luokkalaisten kysymyksistä tähän kategoriaan kuului vain yksi kysymys vähemmän kuin kolmanneksi suureen kategoriaan. Kyseinen kategoria on siis miltei kolmanneksi suurin 5. luokkalaisten osalta. Kysymyksistä suurin osa oli molemmilla vuosiluokilla tyttöjen laatimia. Molempien vuosiluokkien kysymyksissä esiintyi pohdintaa siitä, miksi jotain tehdään, vaikka tiedetään teon vaarallisuus ja huonot seuraukset. Molempien vuosiluokkien kysymyksissä oli joukossa sellaisia kysymyksiä, joihin ei välttämättä löydy kovin selkeätä, yksiselitteistä vastausta. Joukossa oli myös sellaisia kysymyksiä, jotka varmasti herättäisivät hyvää pohdintaa. Suuria eroja kysymyksissä eri luokkatasojen välillä tässä kategoriassa ei ollut.

5. luokkalaisten kysymyksistä vähiten kysymyksiä sijoittui yhdeksänteen kategoriaan, Tyhjät, neljänteen kategoriaan, Provosoivat kysymykset, sekä seitsemänteen kategoriaan, Kommentit ja ehdotukset. 5. luokkalaisten kysymykset olivat suurimmaksi osaksi siis asiasisältöisiä, toiseen aihepiiriin kuuluvia, leväperäisiä, kinkkisiä, pinnallisia ja lapsellisia tai konkreettiselle henkilölle osoitettuja. 9. luokkalaisten kysymyksistä selkeästi vähiten kysymyksiä sijoittui viiteen kategoriaan, jotka olivat viides, kuudes, seitsemäs, kahdeksas ja yhdeksäs kategoria. Heidän kysymyksensä olivat siis pääpiirteittäin asiasisältöisiä, leväperäisiä, kinkkisiä tai provosoivia.

Suurin osa kategorioista oli sellaisia, joihin tytöt olivat laatineet enemmän kysymyksiä kuin pojat. 5. luokkalaisten laatimista kysymyksistä kuudenteen, seitsemänteen ja kahdeksanteen kategoriaan kuuluvista kysymyksistä suurin osa oli poikien laatimia. 9. luokkalaisten laatimista kysymyksistä neljänteen, kuudenteen, kahdeksanteen sekä yhdeksänteen kategoriaan kuuluvista kysymyksistä suurin osa oli poikien laatimia.

5.3 Opettajat huumeitiedon antajina

5.3.1 Alakoulun opettajien vastaukset

Oppilasaineistosta 5. luokkalaisten laatimista kysymyksistä oli valittu seuraavat viisi kysymystä, joihin alakoulun opettajat vastasivat:

1. Mitä hyötyä huumeista on kun niitä käytetään?
2. Onko huumeiden käytön aloituksessa jotain erityisen hienoa?
3. Mitä haittoja huumeista on?
4. Miksi ihmiset kokeilevat niitä, kun tietävät, että siitä seuraa huonoja asioita?!?
5. Kuka tyhmä ostaa huumeita?

Ensimmäiseen kysymykseen oli jokainen alakoulun opettaja vastannut, että huumeiden käytöstä ei ole mitään hyötyä.

Ei ole hyötyä käytöstä. (L1)

Ei mitään. (L2)

Ei mitään. (L3)

Jokainen oli kuitenkin jollain tapaa kirjoittanut mahdollisista hyödyistä. Kaksi opettajaa antoi esimerkin tilanteessa, jossa huumeiden käytöstä voi olla hyötyä.

Ainoastaan joissakin lääkkeissä voi olla vastaaventyypisiä aineita, joita käytetään sairauksien tai voimakkaiden kiputilojen hoidossa esim. morfiinia. (LO1)

... jossain ääritilanteissa, kuten sodanajan amputoinnissa potilas saatiin ”muille maille”. Ainoa ”hyöty” on rikollisuus = huumekauppiaat. (LO2)

Kolmas opettaja puolestaan oli kirjoittanut huumekauppiaiden luomista positiivisista mielikuvista.

... mutta niitä kauppaavat ihmiset ovat luoneet mielikuvia, joiden mukaan käyttäminen on siistiä, ja että huumeiden avulla saa kokea uusia, ainutlaatuisia tunteita. (LO3)

Kaksi opettajaa oli jatkanut vastaustaan kirjoittamalla myös mainitsemiensa tilanteiden seurauksista.

Muu käyttö aiheuttaa riippuvuuden ja terveyden tuhoutumisen. (LO1)

Myyjät eivät kuitenkaan kerro, että käyttämällä tuhoat pikku hiljaa oman terveytesi ja aiheutat lähimmille ihmisillesi surua ja kärsimystä. (LO3)

Molemmat heistä mainitsivat, että huumeiden käyttö johtaa terveyden tuhoutumiseen.

Kaikki alakoulun opettajat olivat siis sitä mieltä, että huumeiden käytöstä ei ole hyötyä. Poikkeustilanteina he olivat esittäneet huumeiden käytön ääritilanteissa, lähinnä lääkinnällisissä tarkoituksissa.

Toiseen kysymykseen opettajat olivat vastanneet vain yhdellä tai kahdella lauseella. Kaksi opettajaa oli kirjoittanut, että huumeiden käytön aloittamisessa ei ole mitään hienoa. Heidän perustelunsa oli kirjoitettu hieman eri näkökulmista.

Aloittamisessa ja käytössä ei ole mitään hienoa. Ihminen voi tosin kuvitella näin etenkin mietojen huumeiden kohdalla, mutta ne ovat yhtä haitallisia kuin vahvemmatkin aineet. (LO1)

Ei ole. Huumeita on kuitenkin helppo saada, joten ei siinä ole sinänsä mitään ihmeellistä. (LO2)

Toinen opettajista oli siis perustellut asiaa sillä, että ihminen voi erehtyä luulemaan, että miedot huumeet ovat vaarattomampia, vaikka todellisuudessa ne ovat yhtä haitallisia kuin muutkin huumeet. Toinen opettaja puolestaan oli vähätellyt huumeiden ihmeellisyyttä käyttäen perusteluna sitä, että huumeiden saanti on helppoa.

Kolmas opettaja oli vastannut kysymykseen vain yhdellä lauseella. Hän oli vastannut hieman jopa hieman provosoiden.

Jos liikkuu sellaisessa porukassa, jossa käytetään huumeita, saa aloittamisella varmaankin toisten huomiota. (LO3)

Hän ei siis varsinaisesti nähnyt huumeiden käytön aloittamisessa mitään erityisen hienoa. Hän vastasi hieman vähättelevään sävyyn, että aloittamisella voi mahdollisesti saada toisten huumeiden käyttäjän huomiota. Pääpiirteittäin kaikkien opettajien vastauksista voi päätellä, että heidän mielestään huumeiden käytön aloittamisessa ei ole mitään hienoa.

Kolmanteen kysymykseen opettajat olivat vastanneet kaikkein laajimmin. Kaksi opettajaa (LO2 ja LO3) oli kirjoittanut vastauksensa suoraan kysymyksen laatineelle nuorelle. Tämä tuli ilmi siinä, että he olivat kirjoittaneet vastauksensa sinä-muotoon. Yksi opettaja (LO1) oli puolestaan vastannut kysymyksiin yleisellä tasolla. Yksi opettajista (LO3) oli vastannut samoin sanoin kuin ensimmäiseen kysymykseen.

Kaikkien opettajien vastauksissa nousi esiin huumeiden aiheuttamat muutokset elimistöön ja terveyteen.

Tuhoavat keskushermostoa, aiheuttaa muistikatkoksia, heikentää oppimista, ei hallitse omaa toimintaa esim. liikenteessä. Muuttaa persoonallisuutta ja itsesuojeluvaistoa. (LO1)

Terveyshaitat, joista saattaa tulla pysyviä. Mahdollinen lapsettomuus...(LO2)

Myyjät eivät kuitenkaan kero, että käyttämällä tuhoat pikku hiljaa oman terveytesi... (LO3)

Opettajien vastauksissa korostuivat huumeiden aiheuttamat pysyvät terveydelliset haitat. Yksi opettajista oli kirjoittanut myös huumeiden aiheuttamista vaikutuksista jokapäiväiseen elämään.

Kaikki opettajat olivat kirjoittaneet myös huumeiden vaikutuksista itsestään ja muista huolehtimiseen sekä ystäväpiiriin.

Ei pysty huolehtimaan itsestään tai perheestään. (LO1)

Huumehöyryissä saatat myös vahingoittaa itseäsi tai läheisiäsi. Ystäväpiiri muuttuu huonompaan suuntaan. (LO2)

Myyjät eivät kuitenkaan kerro, että [--] aiheutat lähimmille ihmisillesi surua ja kärsimystä. (LO3)

Kaikkien vastauksissa nousi esiin se, että huumeiden käytöllä on suuret vaikutukset myös huumeiden käyttäjän perheisiin ja läheisiin.

Kahden opettajan vastauksessa mainittiin myös riippuvuus ja rikollisuus. He olivat kirjoittaneet myös näiden yhteyksistä toisiinsa.

Aiheuttavat riippuvuutta ts. aineita on saatava jatkuvasti ja yhä vahvempia. Hankinnan rahoitus on usein laitonta eli rikollisin keinoin. (LO1)

Riippuvuus ja sitä kautta runsas rahan tarve, joka johtaa mm. rikollisuuteen. [--] ... muutoinkin tulevaisuuden pilaaminen esim. rikosrekisterin kautta. (LO2)

Opettajien vastauksissa nousivat esiin huumeiden vaikutukset useaan eri elämän osa-alueeseen. Huumeiden haittoina nähtiin vaikutukset elimistöön ja terveyteen sekä käyttäjään itseensä ja hänen lähimmäisiinsä. Haitaksi mainittiin myös huumeiden mukanaan tuoma riippuvuus ja siihen vahvasti kytköksissä oleva rikollisuus.

Neljänteen kysymykseen oli vastattu jälleen hieman muita suppeammin. Kaikkien opettajien vastauksissa nousi kuitenkin esiin kaveripiirin vaikutus sekä suuri houkutus huumeiden kokeilun taustalla.

Kaveripiirin vaikutus, houkutus kokeiluun. (LO1)

Hyvä kysymys, kaikki ei osaa sanoa EI. Ajaahan jotkut ylinopeutta tai päin punaisia valoja, vaikka se on kielletty ja siinä voi käydä huonosti. Meillä kaikilla ei ole vahvaa selkärankaa. (LO2)

Ehkäpä he ovat toisten johdateltavissa, haluavat seikkailua, ovat uteliaita, epätoivoisia ja pettyneitä jollain tavoin elämäänsä... (LO3)

Vastauksissa nousi esiin se, että ihmiset helposti ajautuvat tekemään asioita, joilla he tietävät olevan huonoja seurauksia tai jotka ovat kiellettyjä. Kavereiden vaikutus on suuri, mutta taustalla voi olla myös muita tekijöitä, kuten uteliaisuus, epätoivo tai pettymys.

Yksi opettajista oli kirjoittanut myös siitä, miten asioita usein vähätellään. Ihmisillä saattaa olla tietoa, mutta sitä ei oteta todesta.

Ei uskota riippuvuuden syntymisen helppouteen. Aloitetaan miedoilla aineilla, kuvitellaan, että hallitaan tilanne. Tämä on harhaa, sillä jo pienetkin kokeilut voivat johtaa kierteseen. (LO1)

Opettajien vastauksissa tuli esiin useita eri tekijöitä, joiden seurauksena ihmiset saattavat kokeilla huumeita, vaikka tietävätkin sen seurausten olevan huonoja. Tällaiseen kysymykseen voi olla vaikea antaa yksiselitteistä vastausta, sillä tapauskohtaisesti syyt voivat vaihdella.

Viidenteen kysymykseen oli myös vastattu suhteellisen suppeasti, vain parilla lauseella. Jokainen opettaja oli perustellut hieman eri tavoin sitä, ketkä ostavat huumeita. Kahden opettajan vastauksesta nousi esiin yksi yhteinen tekijä, ryhmän vaikutus.

Tilanne ja ryhmä voi houkuttaa. (LO1)

Joukossa tyhmyys tiivistyy, näyttämisen halu, uteliaisuus. (LO2)

Ryhmän vaikutuksen lisäksi taustalla voi siis olla halu näyttää muille tai puhdas uteliaisuus. Näiden asioiden lisäksi toinen opettajista oli kirjoittanut myös rikollisten toiminnasta.

Huumeita myös aluksi tietoisesti levitetään tai tarjotaan ilmaiseksi, jonka jälkeen saadaan riippuvaiseksi. Huumeikauppa on ammattimaista rikollisuutta. (LO1)

Ihminen voi siis ajautua riippuvaiseksi ilmaisten näytteiden kokeilemisen seurauksena. Riippuvuuden takia kynns huumeiden ostamiseen itse on matalampi. Yksi opettaja oli kirjoittanut myös huumeita kokeilleiden ajatuksista kokeilun jälkeen.

Lähes kaikki huumeita kokeilleet halusivat muuttaa tilanteen niin, etteivät olisi koskaan aloittaneet. (LO2)

Tämä puhuu sen puolesta, että juuri se ensimmäinen päätös kokeilla on kaikista tärkein. Monet huumeiden käyttäjät olisivat varmasti toivoneet olleensa vahvempia omaa päätöstä tehdessään.

Kolmas opettaja oli vastannut jälleen hieman provosoiden.

Hyvä kysymys! Kuka tyhmä kiusaa kaveriaan, kuka tyhmä ajaa humalassa autollaan, kuka tyhmä varastaa pankin, kuka tyhmä juo joka päivä viinaa... (LO3)

Hän ei siis suoranaisesti vastannut kysymykseen vaan jätti vastauksen niin sanotusti ilmaan kysyjän itsensä pohdittavaksi. Hänen vastauksestaan voisi kuitenkin päätellä, että ihmiset tekevät elämässään huonoja valintoja, mutta näiden päätösten taakse on kenenkään ulkopuolisen vaikea nähdä.

Viidenteen kysymykseen olivat opettajat vastanneet hyvin eri tavoin. Yhtenäistä linjaa vastausten välillä ei ollut havaittavissa. Vastaukset olivat myös todella suppeita.

5.3.2 Yläkoulun opettajien vastaukset

Oppilasaineistosta 9. luokkalaisten laatimista kysymyksistä valitsin seuraavat viisi kysymystä, joihin yläkoulun opettajat vastasivat:

1. Eihän huumeiden käytöstä voi mitään haittaakaan olla? Vai?
2. Onko huumeet hyväksi?
3. Voiko huumeita käyttää tulematta riippuvaiseksi?

4. Miks niin nykyuori alkaa kokeilemaan huumeita ja miks ne on niin haluttuja, että niitä pitää kokeilla?
5. Miksi nuoret kokeilevat tai käyttävät huumeita valistuksesta huolimatta?

Ensimmäiseen kysymykseen oli kaksi opettajaa vastannut, että huumeiden käytössä ei ole juuri mitään hyvää eikä ole olemassa vaarattomia huumeita.

Vaikeaa on keksiä mitään hyvää huumeiden käytöstä. (AO1)

Ei ole olemassa vaarattomia huumeita. (AO2)

Kolmas opettaja oli vastannut tähän kysymykseen seuraavalla tavalla.

Äsken jo osittain vastasin näihin. Jokaisesta käytöstä voi jäädä koukkuun, koska jokaisen ihmisen elimistö reagoi eri tavalla vieraisiin aineisiin. (AO3)

Vastauksessaan hän ilmeisesti viittasi hänen vastauksiinsa yleisiin kysymyksiin. Hänen on vastauksensa kanssa samoilla linjoilla kuin kaksi muutakin opettajaa eli hän ei näe huumeiden käyttöä hyvänä asiana. Perusteluna hän on käyttänyt sitä, että jokainen käyttökerta sisältää riskin siitä, että ihminen jää huumeisiin koukkuun.

Riippuvuudesta olivat kirjoittaneet myös kaksi muuta opettajaa.

Ensimmäiseksi tietysti on mainittava riippuvuus, joka saattaa siirtyä miedommista aineista vahvempiin. (AO1)

Lievemmistä huumeista on taipumus siirtyä kovempiin päihteisiin toleranssin kasvaessa. (AO2)

Molempien opettajien vastauksissa oli maininta siitä, että miedoista huumeista saatetaan siirtyä hyvin helposti vahvempiin huumeisiin.

Samaiset opettajat olivat molemmat kirjoittaneet myös huumeiden käytön seurauksista sekä rikollisuudesta. Seurauksina toinen opettajista mainitsi kuoleman sekä vaikutukset terveyteen ja kaveripiiriin.

Kuolemanvaara on todesta otettava uhka. Lisäksi pelkät kokeilutkin voivat laukaista vakavia mielenterveysongelmia. Huumeita käyttävät ajautuvat usein huonoon ja käyttämistä tukevaan seuraan, mikä vaikeuttaa irti pääsemistä. (AO1)

Toinen opettaja puolestaan kirjoitti annoskokojen suurenemisen myötä kasvavista haittavaikutuksista.

Annosten kasvaessa kasvavat myös haittavaikutukset. (AO2)

Rikollisuuden yhteydessä molemmat opettajat olivat maininneet ongelmat rahan suhteen.

Huumeiden käyttöön kytkeytyy usein rikollisuutta, ja niihin tarvittava raha ei useinkaan ole rehellisesti hankittua. (AO1)

Huumeiden ongelma piilee pitkälti koukkuun jäämisen jäljessä tulevista seurauksista, kuten myös rahaongelmista ja sitä kautta varastamisesta. (AO2)

Opettajat toivat vastauksissaan esiin sen, että huumeiden käyttö on usein kytköksissä myös rikollisuuteen. Oma varallisuus harvoin riittää rahoittamaan kasvavaa huumeiden käyttöä. Tämä johtaa siihen, että ajaudutaan rikollisuuden pariin.

Kaikki opettajat vastasivat kysymykseen esittelemällä huumeiden aiheuttamia haittavaikutuksia sekä käytöstä elämään aiheutuvia seurauksia. Vastauksissaan he nostivat esiin matalan kynnyksen riippuvuuden syntymiseen. Riippuvuus mietoihin huumeisiin madaltaa kynnystä siirtyä myös vahvempien huumeiden kokeilijaksi ja käyttäjäksi. Opettajien vastauksissa muistutettiin myös siitä, että huumeiden käyttöön liittyy usein myös rikollisuutta.

Toiseen kysymykseen olivat kaikki kolme opettajaa vastanneet, että huumeet eivät ole hyväksi. Opettajat olivat lähestyneet kysymystä hieman eri näkökulmista.

Ei. (AO2)

Huumeet sanan varsinaisessa merkityksessä eivät ole hyväksi vaan päinvastoin. (AO1)

Pääsääntöisesti huumeet eivät ole ihmiselle hyväksi. (AO3)

Yhden opettajan vastaus oli muita ehdottomampi. Kahden muun opettajan vastaukset olivat puolestaan hieman enemmän tulkinnanvaraisempia. He olivat kuitenkin perustelleet näkemystään heti perään kirjoittamalla tilanteista, joissa huumeiden käyttö voidaan nähdä hyvänä asiana.

Joitakin huumeina käytettäviä aineita käytetään myös lääkeaineina, mutta silloin niiden käyttö on aina tarkasti säädeltyä ja valvottua. (AO1)

Ainoastaan lääkeaineena sairaaloissa huumeita voidaan käyttää hyödyksi esimerkiksi kivunlievityksessä. (AO3)

Heidän vastauksissaan tuli ilmi se, että huumeita voidaan käyttää lääkinnällisissä tarkoituksissa, mutta silti sen tulee tapahtua valvotuissa olosuhteissa kuten sairaalassa.

Kaksi opettajaa oli kirjoittanut myös siitä, että huumeista voi saada hetkellistä mielihyvää. He olivat kuitenkin kirjoittaneet heti perään hetkellisen hurmion tavoitteluun liittyvistä riskeistä ja seurauksista.

Moni saattaa toivoa huumeista apua rentoutumiseen ja hauskanpitoon, mutta näihin tarpeisiin on tarjolla paljon riskittömämpiäkin vaihtoehtoja. (AO1)

Jos jotain hyvää haluaa väkisin keksiä, hetkellinen hyvä olo puoltaa huumeiden ja muiden päihteiden käyttöä. Seurauksena on kuitenkin vaikutuksen päätyttyä usein isompi pahaolo, sekä henkisesti että fyysisesti. (AO2)

Hetkellisen hurmion tavoittelussa tulisi pitää opettajien mukaan mielessä aina se, että jokaisella teolla on seurauksensa. Huumeiden käyttöön sisältyy riskejä ja huumeet eivät ole pakokeino hyvän olon tavoitteluun.

Kaikkien opettajien vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia. Opettajat olivat sitä mieltä, että huumeet eivät ole hyväksi, muutamaa poikkeustapausta lukuun ottamatta. Kolmanteen kysymykseen olivat opettajat vastanneet hieman eri näkökulmista. Yksi opettajista oli kirjoittanut huumeriippuvuuteen liittyvistä harhakuvista sekä riippuvuuden eri muodoista.

Joku viisas, normaalisti itse huumeiden käyttäjä, on sanonut, että esimerkiksi mietoihin huumeisiin ei tule riippuvaiseksi. Voihan näin ollakin jollakin erittäin harvinaisella ihmisellä, mutta normaali kuviohan on, että ns. mietojen huumeiden jälkeen siirrytään kovempiin aineisiin, koska elimistö tottuu aineisiin ja haluttua vaikutusta ei enää saada aikaiseksi. (AO3)

Hänen mielestään on siis enemmän sääntö kuin poikkeus, että huumeisiin jää riippuvaiseksi. Tämä tulee ilmi myös hänen viimeisestä kommentistaan.

Sanon, että ei voi käyttää tulematta ainakin jollain tasolla riippuvaiseksi. (AO3)

Toinen opettaja oli kirjoittanut riippuvuuden eri muodoista. Myös hän oli sitä mieltä, että huumeisiin jää ajan myötä jollain tavalla riippuvaiseksi.

Riippuvuutta on montaa eri muotoa, fyysistä, henkistä ja sosiaalista. Kaikkiin huumeisiin tulee ajan kautta hiljalleen jollain tavalla riippuvaiseksi, vaikkei itse aineeseen syntyisikään fyysistä riippuvuutta. (AO2)

Tämän opettajan vastauksessa nousi esiin se, että riippuvuus voi esiintyä myös muussa muodossa kuin fyysisenä riippuvuutena. Molempien opettajien vastauksissa nousi esiin se, että heidän mielestään huumeisiin jää riippuvaiseksi ainakin jossain muodossa.

Kolmas opettaja oli vastannut kysymykseen hieman eri näkökulmasta. Hänen vastauksessaan korostui se, että ikinä ei voi tietää millaisia seurauksia huumeiden kokeilemisesta voi tulla. Hänen vastauksessaan tuli esiin myös se, että huumeista voi päästä eroon.

Kyllä monet ihmiset ovat päässeet eroon mietojen huumeiden käytöstä ja palaavat aivan normaaliin elämään. Ikinä ei kuitenkaan voi tietää, osuuko esim. huumeekokeilun aiheuttama psykoosi juuri omalle kohdalle tai alkaako voimakas riippuvuus kehittyä. Ihmiset usein kuvittelevat, että uhkakuvat eivät kosketa juuri heitä itseään, mutta omaa elämää on turha uhrata pelkän kokeilunhalun vuoksi. (AO1)

Kyseinen opettaja lähestyi kysymystä siitä näkökulmasta, että huumeiden käyttäjä voi lopettaa huumeiden käytön ja palata elämään normaalia elämää. Käyttöön ja

kokeiluun sisältyy kuitenkin aina riski riippuvuudesta. Käyttöön sisältyy myös muita riskejä, jotka eivät välttämättä ole aina ennalta arvattavia, esimerkkinä tästä opettajan mainitsema huumeista aiheutuva psykoosi.

Vaikka opettajat lähestyivätkin kysymystä eri näkökulmista, oli kaikkien opettajien vastauksista havaittavissa yhteneviä mielipiteitä. Jokaisen opettajan vastauksesta tuli jollain tapaa ilmi, että heidän mielestään huumeita ei voi käyttää tulematta riippuvaiseksi. Kaikki eivät välttämättä jää riippuvaiseksi, mutta jokaisessa huumeikokeilussa on riski, että näin käy.

Neljänteen kysymykseen olivat opettajat kirjoittaneet useista eri asioista, jotka vaikuttavat siihen, että nuoret kokeilevat huumeita. Jokainen opettaja oli sitä mieltä, että yksi syy on kokeilunhalu.

Kokeilunhalu kuuluu nuoruuteen. (AO1)

Suurin syy on luullakseni nuorten suuri kokeilunhalu. Kun on ensin kokeillut alkoholia ja tupakkaa, haluaa vielä enemmän. (AO2)

Nuorille on ihan normaalia kokeilla asioita... (AO3)

Opettajien mielestä kokeilunhalu kuuluu siis vahvasti nuoruuteen. Kaksi opettajaa oli kirjoittanut myös siitä, että kielletyt asiat saattavat houkutella nuoria toimimaan jollain tietyllä tavalla.

... ja varsinkin kielletyt asiat houkuttelevat. (AO3)

Myös kielletyn hedelmän maku saattaa houkutella. (AO1)

Samaiset opettajat olivat kirjoittaneet myös kaveripiirin vaikutuksesta. Heidän mielestään kaveripiirissä toilaillaan helposti yhdessä. Myös riski jäädä yksin voi ajaa nuoren toimimaan samoin kavereiden kanssa.

... ja varsinkin yhdessä muiden kanssa tyhmätkin kokeilut voivat toteutua. (AO1)

Sosiaalinen paine on kovaa murrosiässä. Kun kaverit juo, pitää juoda ja kun kaverit tai edes joku kokeilee tai jopa käyttää huumeita, niin harvalla nuorella on niin paljon kanttia ja itseluottamusta, että uskaltaa

sanoa ei. Riskinä on aina yksinäisyys tai joutuminen naurunalaiseksi tai kiusatuksi. (AO3)

Kaveripiirin painostus voi olla suuri. Vaatii myös suurta rohkeutta olla eri mieltä kavereiden kanssa ja sanoa ei samalla kun kaverit yllyttävät kokeilemaan huumeita. Yksi opettajista oli kirjoittanut myös siitä, että huumeiden helppo saatavuus esimerkiksi nuorten juhlissa saattaa alentaa kynnystä kokeilla niitä. Hänen mukaansa nuorilla ei myöskään ole tietoa riskeistä tai he eivät ymmärrä niitä. Hänen mielestään nuoret saattavat myös luulla olevansa niin terveitä ja elinvoimaisia, että he eivät voi vahingoittua.

Toinen opettaja puolestaan oli kirjoittanut siitä, miten mielihyvän etsiminen ja ongelmien pakeneminen saattavat ajaa huumeiden pariin.

Voi myös olla, että elämä ei tunnu muuten mielekkäältä, vaan pienet sekoilut päihtyneenä saa olon tuntumaan edes hetkellisesti hyvältä, silläkin seurauksella että olo ja ongelmat vain pahenee. Elämässä pitää olla jotain mikä tuntuu mukavalta, kaverit harrastus, vanhemmat jne. Jos näissä on puutteita haluaa nuori paikata itse elämäänsä, joskus kovinkin seurauksin. (AO2)

Nuori voi siis ajautua huumeiden pariin saadakseen hyvän olon tunteen. Mikäli elämän perusasiat eivät ole hyvin, voi nuori alkaa etsimään lohtua väärin keinoin.

Kaikki opettajat olivat sitä mieltä, että kokeilunhalu kuuluu nuoruuteen. Myös kielletyt asiat houkuttelevat nuoria. Opettajien vastauksissa nousi esiin myös kaveripiirin vaikutus, ryhmässä ja paineen alla nuori voi ajautua joskus tyhmiinkin tekoihin.

Viidenteen kysymykseen olivat kaikki opettajat vastanneet hyvin samansuuntaisesti. Kaksi opettajaa oli kirjoittanut jälleen kerran kaveripiirin vaikutuksesta ja sosiaalisesta paineesta. Syyksi siihen, että nuori ajautuu käyttämään huumeita valistuksesta huolimatta, he esittivät myös lohdun hakemisen. Heidän mielestään etenkin kotoa saatu malli, masennus sekä huonot kotiolot saattavat johtaa siihen, että lohtua haetaan huumeiden parista.

Nuoren asiat saattavat myös olla huonosti esim. kotona ja huumeista saatetaan hakea lohtua. (AO1)

... masennus, kotoa saatu huono malli voivat johtaa huumeiden kokeiluihin. (AO3)

Kaikkien opettajien vastauksista tuli esiin ajattelumalli, jota voisi kutsua ”ei noin voi käydä mulle” -ajatteluksi. Nuori siis tiedostaa huumeiden vaarat, mutta ei ajattele niiden olevan mahdollisia omalla kohdallaan. Nuori ei välttämättä myöskään tiedosta valintojensa kauaskantoisuutta.

Nuoren on hyvin vaikeaa kuvitella ongelmia omalle kohdalleen, ne tuntuvat kaukaisilta. Voi olla että mitään pahaa ei ole sattunut tähän asti, vaikka onkin useasti ”vetänyt pään täyteen”. Ongelmat eivät näy heti vaan ne tulevat jopa vuosien viiveellä. Kun kaveri jää huumautuneena auton alle tai paleltuu pakkaseen saattavat silmät aueta hyvinkin nopeasti. (AO2)

Yksi opettaja oli pohtinut huumevalistuksen vaikutusta nuorten asenteisiin. Hän pohti sitä, kohtaavatko huumevalistus ja nuorten todellinen maailma.

Valistukseen turtuu ja monesti valistus saatetaan antaa muodossa, joka ei kolahda nuoriin. Valistusta ei koeta omakohtaisesti, vaan ajatellaan, että ongelmat koskettavat joitakin epämääräisiä muita ihmisiä. (AO1)

Valistuksen tulisi siis olla sellaista, joka kohtaa nuorten maailman. Valistuksen tulisi myös saada nuori pohtimaan asiaa omakohtaisesti. Myös toinen opettaja oli pohtinut huumevalistuksen ja tiedon merkitystä.

Tiedosta ei kuitenkaan ole mitään haittaa, vaan se antaa nuorelle mahdollisuuden tehdä valinnan paremmista lähtökohdista kuin ilman tietoa. (AO2)

Näistä näkökulmista tarkasteltuna voisi ajatella, että huonokin huumevalistus on parempi kuin se, että nuoret eivät saisi ollenkaan huumevalistusta. Kaikkein tärkein asia, joka nousi esiin jokaisen opettajan vastauksesta, oli se, että nuoret tulisi saada ajattelemaan valintojensa ja tekojensa seurauksia. Heidät olisi hyvä saada myös ymmärtämään, että he eivät ole sen erikoisempia tai onnekkaampia kuin muutkaan, vaan huumeiden riskit koskettavat myös heitä.

5.3.3 Alakoulun ja yläkoulun opettajien vastausten vertailua

Ohjeistuksessa oli pyydetty opettajia perustelemaan vastauksiaan noin viidellä lauseella. Usean kysymyksen kohdalla sekä luokanopettajat että aineenopettajat olivat kuitenkin vastanneet vain yhdellä tai kahdella lauseella. Opettajien vastausten pituus vaihteli eri opettajien kesken. Toisaalta saman opettajan vastauksen pituus vaihteli myös eri kysymysten välillä. Pääsääntöisesti aineenopettajat olivat kuitenkin kirjoittaneet pidempiä vastauksia kuin luokanopettajat. Tämä voi selittyä osaltaan sillä, että aihepiiri on heille työssään opettajina sekä heidän oppilailleen ajankohtaisempi.

Luokanopettajista opettajat 2 (LO2) ja 3 (LO3) olivat kirjoittaneet vastauksensa usein suoraan nuorelle. Opettaja 1 (LO1) oli puolestaan kirjoittanut vastauksensa yleiseen muotoon ilman, että olisi kohdistanut sitä kysyjälle. Yksi luokanopettaja oli vastannut joihinkin kysymyksiin hieman kärjistäen ja provosoivaan sävyyn. Kyseessä lienee opettajan persoonallinen tyyli. Yksikään aineenopettaja ei ollut vastannut suoraan kysyjälle vaan jokainen oli vastannut yleisellä tasolla.

Kaikkien kysymysten kohdalla löytyi opettajien vastauksista yhteneviä piirteitä. Kaikkien opettajien vastauksissa kuvastui kielteinen suhtautuminen huumeisiin. Osa opettajista oli vastannut joihinkin kysymyksiin hyvin totuudenmukaisesti, mutta heti perään kommentoinut huumeisiin liittyvistä vaaroista. Esimerkkinä tästä yläkoulun opettajan vastaus, jossa hän mainitsi, että huumeista voi päästä eroon, mutta ikinä ei voi tietää johtaako oma kokeilu vakavaan riippuvuuteen.

Alakoulun ja yläkoulun opettajille suunnatuissa kysymyksissä oli muutama samansuuntainen kysymys. Esimerkiksi alakoulun opettajille suunnattu ensimmäinen kysymys ”Mitä hyötyä huumeista on kun niitä käytetään?” ja yläkoulun opettajille suunnattu toinen kysymys ”Onko huumeet hyväksi?”. Molemmissa kysymyksissä tiedusteltiin sitä, onko huumeiden käytöstä kenties jotain hyötyä. Alakoulun ja yläkoulun opettajilla olivat vastanneet kaikki samalla tavalla. He olivat kaikki sitä mieltä, että huumeet eivät ole hyväksi. Alakoulun opettajista jokainen oli kirjoittanut huumeiden mahdollisista hyödyistä. Kommentit eivät olleet huumeiden käyttöön

kannustavia vaan ennemminkin realistisia. Huumeiden hyötyjä he käsittelivät muun muassa lääkinnällisten tarpeiden näkökulmasta. Myös yläkoulun opettajien vastauksissa mainittiin huumeiden mahdollinen käyttö lääkinnällisissä tarkoituksissa. Yläkoulun opettajat olivat kirjoittaneet lisäksi huumeiden tuottamasta hetkellisestä mielihyvän tunteesta, mutta muistuttivat heti perään siihen liittyvistä riskeistä ja seurauksista.

Samankaltaisia kysymyksiä olivat myös alakoulun opettajille suunnattu kolmas kysymys ”Mitä haittoja huumeista on?” sekä yläkoulun opettajille suunnattu ensimmäinen kysymys ”Eihän huumeiden käytöstä voi mitään haittaakaan olla? Vai?”. Kaksi alakoulun opettajaa oli vastannut tähän kysymykseen sinä-muodossa, eli he olivat vastanneet suoraan kysyjälle. Kolmas alakoulun opettaja sekä kaikki yläkoulun opettajat olivat vastanneet kysymykseen yleisellä tasolla. Alakoulun opettajien vastauksissa huumeiden aiheuttamista haitoista esiin oli selkeimmin nostettu huumeiden vaikutukset elimistöön ja terveyteen sekä jokapäiväiseen elämään. Huumeiden käytön haitoiksi he olivat maininneet myös vaikutukset itsestä ja muista huolehtimiseen sekä ystäväpiiriin. Myös huumeisiin riippuvaiseksi jääminen sekä rikollisuus mainittiin huumeiden haittoina. Kaikki yläkoulun opettajat olivat sitä mieltä että huumeiden käytössä ei ole juuri mitään hyvää, eikä vaarattomia huumeita ole olemassa. Myös yläkoulun opettajien vastauksissa mainittiin riippuvuus sekä rikollisuus. Yksi yläkoulun opettaja oli myös maininnut huumeiden käytön riskeinä kuoleman sekä huumeiden vaikutukset terveyteen sekä kaveripiiriin. Yläkoulun opettajien vastauksissa korostui huumeiden aiheuttama riippuvuus sekä huumeiden käyttäjien ajautuminen rikollisuuden pariin rahoittaakseen käyttöönsä.

Keskenään samankaltaisia olivat myös alakoulun opettajille suunnattu neljäs kysymys sekä yläkoulun opettajille suunnatuista kysymyksistä neljäs ja viides kysymys. Alakoulun opettajilta kysyttiin ”Miksi ihmiset kokeilevat niitä, kun tietävät, että siitä seuraa huonoja asioita?!?”. Yläkoulun opettajilta kysyttiin puolestaan ”Miks niin nykynuori alkaa kokeilemaan huumeita ja miks ne on niin haluttuja, että niitä pitää kokeilla?” ja ”Miksi nuoret kokeilevat tai käyttävät huumeita valistuksesta huolimatta?”. Alakoulun opettajat olivat vastanneet heidän kysymyksiinsä hieman suppeasti. Heidän kaikkien vastauksissa esiin nousi

kaveripiirin vaikutus sekä suuri houkutus kokeilla huumeita. Kokeilun taustalla voi heidän mukaansa olla monenlaisia syitä kuten uteliaisuus, epätoivo tai pettymys. Kavereiden vaikutusta nousi heidän vastauksissaan eniten esiin.

Myös yläkoulun opettajat olivat kaikki maininneet neljänteen kysymykseensä vastatessaan kokeilunhalun yhtenä syynä huumeiden kokeilemien taustalla. Heidänkin vastauksissaan nousi esiin kaveripiirin suuri vaikutusvalta nuoren toimintaan ja päätöksentekoon. Yläkoulun opettajien vastauksissa nostettiin esiin myös lohdun etsiminen ja ongelmien pakeneminen huumeiden pariin. Yksi yläkoulun opettaja oli lisäksi kirjoittanut siitä, että nuoret voivat luulla olevansa kaiken yläpuolella, joten he eivät välttämättä osaa ajatella kokeilujensa negatiivisia vaikutuksia ja seurauksia. Viidenteen kysymykseen vastatessaan yläkoulun opettajat olivat jälleen maininneet kaveripiirin vaikutuksen ja sosiaaliset paineet. Myös kotoa saatu huono malli ja huonot kotiolot esitettiin yhdeksi syyksi huumeiden käytön kokeiluun. Opettajien vastauksista nousi esiin se, että nuoret eivät pidä todennäköisenä sitä, että heille itselleen voisi käydä huonosti. Aineenopettajien vastauksista nousi kaikkein tärkeimpänä asiana esiin se, että nuoret tulisi saada ajattelemaan tekojensa seurauksia pidemmälle kuin yhteen hetkeen. Kaiken kaikkiaan yläkoulun opettajien vastaukset näihin kysymyksiin olivat laajempia ja kattavampia kuin alakoulun opettajien vastaukset.

6 POHDINTA

6.1 Yhteenveto

Alakoulun ja yläkoulun opettajien vastauksissa terveystieteeseen liittyviin kysymyksiin oli havaittavissa sekä yhtäläisyyksiä että eroja. Molempien opettajaryhmien vastauksissa nousi esiin se, että terveystietoisuudella nuorella on tietoa terveellisen elämän perusasioista sekä erilaisten elämäntapojen ja vaikutusten merkityksestä myös tulevaisuudessa. Alakoulun opettajien vastauksissa korostettiin terveyden perustaitojen hallintaa, kuten huolenpitoa itsestään ja muista, oikeaa pukeutumista sekä ravinnon, levon ja liikunnan merkitystä terveydelle. Yläkoulun opettajien vastauksissa korostui puolestaan terveellisen elämän viettäminen ja esimerkkinä toimiminen myös muille. Yläkoulun opettajat korostivat vastauksissaan sitä, että nuori itse tekee terveyttä koskevat valinnat, hänen tulisi osata toimia myös ongelmatilanteissa. On ymmärrettävää, että yläkoulun opettajien vastauksissa nousee enemmän esiin nuoren oma osuus päätöksen teossa, sillä nuoruudessa, murrosiän alkuvaiheista lähtien, nuori alkaa irrottautua vanhemmistaan ja tehdä päätöksiä itsenäisemmin (Aalberg & Siimes 2007, 70–71). Yläkouluikäiset nuoret päättävätkin yhä enemmän itse siitä, mikä on hyvä tai huono tapa elää (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000, 77). Alakoulun oppilaat ovat sen verran nuoria, että he vasta opettelevat terveellisiä elämäntapoja. Ohjeet siihen tulevat heidän itsensä ulkopuolelta, kotoa ja koulusta.

Sekä alakoulun että yläkoulun opettajien vastaukset mukailevat terveystieteen määritelmää, sillä terveystieteen katsotaan koostuvan valmiuksista ja taidoista hankkia, ymmärtää, tulkita ja omaksua terveystietoja ja -taitoja sekä arvioida kriittisesti terveystieteen erilaisia ilmiöitä (Kannas 2006, 35). Lisäksi alakoulun opettajien vastauksissa mainittiin se, että nuoren tulisi saada terveen elämän malli kotoa. Ikävä kyllä näin ei ole kaikkien kohdalla, sillä perhe voi olla epävakaa ja toiminnallaan altistaa ja antaa nuorelle normaalista terveystieteen poikkeavaa

mallia, jota nuori itsekin lähtee toteuttamaan (Johnson 1984, 24–26; Stephens 1980, 70–71.)

Vastauksissaan nuorison hyvinvointiin ja terveyskäyttäytymiseen liittyviin huolenaiheisiin molemmat opettajaryhmät olivat kirjoittaneet aikuisten merkityksestä. Alakoulun opettajat olivat huolissaan elämäntapamallin periytymisestä sekä aikuisten välinpitämättömyydestä nuoria kohtaan. Perheiden elämäntapamalli voidaan nähdä periytyvänä (Stephens 1980, 70–71). Täytyy kuitenkin pitää mielessä, että perhe on vain yksi osatekijä nuoren elämässä eikä sillä voida selittää kaikkea nuoren käyttäytymistä (Ahlström 2002, 60). Myös yläkoulun opettajat olivat huolissaan siitä, että kaikki aikuiset eivät ole esimerkkinä lapsilleen. Lisäksi yläkoulun opettajien vastauksissa korostettiin ihmisen kokonaisvaltaisuutta. Terveys voidaankin nähdä fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena toimintakykyä (http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 200).

Oppilasaineistoon kuuluvista kysymyksistä 5. luokkalaiset olivat laatineet keskimääräisesti enemmän kysymyksiä kuin 9. luokkalaiset. Molemmilla luokkatasoilla suurin osa kysymyksistä oli tyttöjen laatimia. 5. luokkalaiset tytöt olivat laatineet 9. luokkalaisia tyttöjä enemmän kysymyksiä, mutta 9. luokkalaiset pojat olivat laatineet keskimäärin 5. luokkalaisia poikia enemmän kysymyksiä. Kysymyksiä tuli miltei kaikkiin opetussuunnitelman pohjalta laatimiini kategorioihin. Eniten kysymyksiä molemmilla vuosiluokilla tuli ensimmäisen kategoriaan, Päihdyttävien aineiden kokeilun ja käytön syyt ja seuraukset, kymmenenteen kategoriaan, Kysymyksiä huumeista, sekä viidenteen kategoriaan, Huumaavien aineiden vaikutukset elimistön toimintaan ja terveyteen. Eniten oppilaita mietityttivät siis itse huumeet, niiden kokeiluun ja käyttöön liittyvät tekijät sekä vaikutukset elimistöön ja terveyteen.

Kategoriat kuusi, Mielihyvän merkitys riippuvuuden syntymiseen, ja yhdeksän, Median merkitys päihdyttävien aineiden käyttöön, olivat ainoat kategoriat, joihin ei kummaltakaan vuosiluokalta tullut yhtään kysymystä. 9. luokkalaisten osalta myös kategoria kolme, Tupakoinnin, passiivisen tupakoinnin ja nuuskan käytön välittömät

ja pitkäaikaisen käytön vaikutukset elimistöön ja terveyteen, jäi ilman kysymyksiä. Sekä 5. luokkalaiset että 9. luokkalaiset olivat laatineet useita sellaisia kysymyksiä, jotka eivät kuuluneet opetussuunnitelman mukaiseen luokitteluun. Laatimani lisäkategoriat eli kategoriat kymmenen, Kysymyksiä huumeista, yksitoista, Kysymyksiä muista päihteistä, ja kaksitoista, Muita kysymyksiä ja kommentteja, tulivat siis tarpeeseen.

5. luokkalaisille ei ollut aivan selvää se, mitä päihteillä tarkoitetaan. He olivat laatineet huumeiden lisäksi kysymyksiä myös tupakasta, alkoholista sekä aineista, joita ei edes luokitella päihteiksi, kuten esimerkiksi sokeri ja limppari. Voi olla, että he ovat vähemmän itsekriittisiä kuin 9. luokkalaiset tai sitten heillä oli vain enemmän uskallusta esittää ”tyhmiäkin” kysymyksiä. Ohjeiden annossahan sanoin, että tyhmiä kysymyksiä ei olekaan, joten kaikki olivat sallittuja. 5. luokkalaisilla ei myöskään ole ollut yhtä paljoa päihdekasvatusta kuin 9. luokkalaisilla, joten aiheenhallinta on heillä luonnollisesti heikompaa. Terveystietoa opetetaan vuosiluokilla 5–6 osana biologiaa ja maantietoa, mutta vuosiluokilla 7–9 se on itsenäinen oppiaine, joten aihepiirejä on mahdollisuus käsitellä yläkoulun puolella yksityiskohtaisemmin ja syvällisemmin (http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_webs.pdf Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 200). 9. luokkalaiset toivat kysymyksissään esiin enemmän omaa kiinnostustaan. He olivat antaneet myös kommentteja huumeopetuksen järjestämiseen. 9. luokkalaiset alkavat olla siinä iässä että kielletyt asiat, erityisesti päihteet alkavat kiinnostaa heitä (Kontula 1988, 88–92). Huumeet saattavatkin tuntua kiinnostavilta, mutta samalla jo pelkkä niiden olemassaolo tuntuu monista pelottavalta ja vaaralliselta (Kontula 1988, 12–22).

Kysymystyyppien luokittelussa kävi ilmi, että sekä 5. että 9. luokkalaisten kysymyksistä suurin osa oli asiallisia kysymyksiä. Leväperäisiä kysymyksiä olivat 5. luokkalaiset laatineet 9. luokkalaisia enemmän. Tähän osaltaan vaikuttaa se, että 9. luokkalaiset ovat kehittyneempiä kirjoittajia kuin 5. luokkalaiset. Molempien vuosiluokkien kysymysten joukossa oli kinkkisiä kysymyksiä, joihin ei helposti löydy yksiselitteistä vastausta. Nämä kysymykset ovat mielestäni kaikkein herkullisimpia opettajien kannalta, sillä ne tarjoavat mahdollisuuden pohdinnalle ja keskustelulle. Provosoivia kysymyksiä olivat 9. luokkalaiset laatineet enemmän,

pinnallisia ja lapsellisia puolestaan 5. luokkalaisten. Toiseen aihepiiriin kuuluvia kysymyksiä olivat 5. luokkalaisten laatineet huomattavasti, sillä vain yksi 9. luokkalaisten kysymys kuului toiseen aihepiiriin.

Aiemmin kirjallisuutta esitellessäni totesin, että huumeet herättävät nuorissa hyvinkin ristiriitaisia tunteita. Huumeiden arvellaan tai tiedetään olevan vaarallisia, mutta samalla ne tuntuvat kiinnostavan ja houkuttelevan monia. (Kontula 1988, 19.) Ristiriitaiset tuntemukset nousivat esiin oppilasaineistosta molempien luokkatasojen kohdalla. Osassa kysymyksistä lähestyttiin huumeita tosi varoen ja keskityttiin erityisesti negatiivisiin ominaisuuksiin. Osa kysymyksistä oli puolestaan sellaisia, joissa tuotiin oma kiinnostus esiin ja huumeista puhuttiin ikään kuin ne eivät olisi vaarallisia ollenkaan. Syksyllä 1999 laaditusta nuorisobarometristä (Saarela 1999b) selvisi, että 15–19-vuotiaat tytöt suhtautuivat samanikäisiä poikia kriittisemmin ja tiukemmin huumeisiin ja huumeiden käyttäjiin (Saarela 1999b, 25–37). Omassa aineistossani tulokset ovat osittain samansuuntaisia. 9. luokkalaisten laatimista provosoivista kysymyksistä kahdeksan kysymystä kymmenestä oli poikien laatimia. Tyttöjen suhtautuminen oli siis 9. luokkalaisten kohdalla kriittisempää. 5. luokkalaisten kohdalla tulos oli päinvastainen, kaikki kolme provosoivaa kysymystä olivat tyttöjen laatimia. Aineistoni on suhteellisen pieni, joten suuria ikäluokkia koskevia yleistyksiä ei tämän asian suhteen voi tehdä. Provosoivien kysymysten myötä osa nuorista toi esiin kriittisen suhtautumisensa, jota voidaan pitää yhtenä terveysopetuksen keskeisenä antina (Välimaa 2005, 45–47).

Opettajien vastaukset oppilasaineistosta heille poimituihin kysymyksiin olivat yllättävän suppeita. Vastaukset olivat pääsääntöisesti noin 1–2 lauseen mittaisia, vaikka vaatimuksena oli n. 5 lausetta / kysymys. Kyseinen tutkimuksen vaihe sijoittui loppukevääseen, joten opettajilla on voinut olla kevätkiireitä. Vuonna 1998 valmistuneessa alakouluille ja yläkouluille suunnatussa päihdeohjelmien käyttöä koskevassa tutkimuksessa kävi ilmi, että tutkimukseen osallistuneiden 16 koulun opettajat eivät kokeneet tietävänsä päihdekysymyksistä riittävästi (Huoponen ym. 1998, 1–3). Voi olla, että tutkimukseeni osallistuneilla opettajilla on ollut samansuuntaisia tuntemuksia ja vastaukset ovat siksi jääneet lyhyiksi.

Alakoulun opettajat korostivat vastauksissaan sitä, että huumeiden käytöstä ei ole mitään hyötyä eikä huumeiden käytön aloittamisessa ole mitään hienoa. Huumeiden aiheuttamiksi haitoiksi he mainitsivat muun muassa muutokset terveyteen, yksilöön itseensä ja ystäväpiiriin. Vastauksissa nostettiin esiin myös ryhmän vaikutukset. Yläkoulun opettajien vastaukset olivat pitkälti samansuuntaisia. Myös yläkoulun opettajat olivat kirjoittaneet siitä, että huumeiden käytössä ei ole mitään hyvää. He olivat kirjoittaneet myös kaveripiiriin vaikutuksista. Kaveripiirillä onkin todettu olevan suuri vaikutus etenkin nuoruudessa (Heinälä 1994, 4; Johnson 1984, 24–26; Renfors ym. 2003, 69; Salakari 2002, 25). Lisäksi yläkoulun opettajat olivat nostaneet esiin rikollisuuden ja riippuvuuden huumeiden käytön riskeinä. Heidän vastauksissaan nousi esiin myös se, että huumeisiin voi jäädä riippuvaiseksi jo ensimmäisellä kokeilukerralla. Huumekokeilut sinänsä eivät aina johda suoraan riippuvuuteen, vaan kokeilu voi jäädä yhteen kertaan (Eiseman 1984a, 42–45; Johnson 1984, 24–26; Korhonen 1987, 27–28; Salakari 2002, 25). Yläkoulun opettajien vastauksissa tuli esiin myös se, että miedommista huumeista siirrytään helposti vahvempiin ja vaarallisempiin huumeisiin. Kyseessä on porttiteoria, joka ei erään näkemyksen mukaan aina kuitenkaan ole riippuvuuden etenemisen ainoa malli (Mauriala 2000, 8–22).

Yläkoulun opettajien vastaukset olivat hieman yksityiskohtaisempia ja tarkempia. Se selittyi osiltaan sillä, että heillä on aineenhallinnallisesti etulyöntiasema verrattuna alakoulun opettajiin. Molemmissa opettajaryhmissä vastaukset olivat kuitenkin aihepiirin kannalta relevantteja. Näkemykset olivat pääpiirteittäin aiemmin esittelemäni kirjallisuuden kanssa yhteneviä.

6.2 Jatkotutkimusaiheet

Jatkossa olisi mielenkiintoista laatia opetuskokeilu, jossa hyödynnettäisiin keräämääni aineistoa opetuksen suunnittelussa. Olisi mielenkiintoista laatia opetus oppilaita eniten kiinnostaneiden aihepiirien ympärille esimerkiksi keskustellen ja mahdollisesti muutama kysymyksiin vastaten. Toiselle ryhmälle opetuksen voisi toteuttaa perinteisin päihdevalistuksen keinoin ja sen jälkeen verrata sitä, kumpi

menetelmä on koettu oppilaiden keskuudessa mielekkäämmäksi. Vertailussa olisi täten perinteisen mallin rinnalla toinen itse kehitelty opetusmalli.

Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe painottuisi enemmän opetuksen kehittämisen näkökulmaan. Siihen liittyen voitaisiin tutkia enemmän oppilaiden mielipiteitä ja näkemyksiä päihdeopetuksesta. Oppilaita voisi muun muassa haastatella ja heiltä voisi kysyä sitä, miten heidän mielestään päihdeopetus tulisi toteuttaa ja missä vaiheessa niin, että se olisi mielekästä ja hyödyllistä.

Opettajien kokemuksia huumeopetuksesta on tutkittu jonkin verran (ks. esim. Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta 2000; Väisänen & Tyrväinen 1999). Tutkimukset ovat kuitenkin tehty pääosin ennen opetussuunnitelma uudistusta, jolloin terveystieto tuli itsenäiseksi oppiaineekseen (ks. Peltonen 2006; Vertio 2003). Olisi mielenkiintoista tutkia opettajien käsityksiä huumeopetuksesta opetussuunnitelma uudistuksen jälkeen. Tietoa voisi kerätä muun muassa sitä, mikä on koettu helpoksi, vaikeaksi ja mielekkääksi sekä siitä millaisia vinkkejä opettajat kaipaivat opetuksensa tueksi. Tutkimuksessa voisi selvittää myös onko opettajilla riittävästi tietoa terveystiedon opetukseen etenkin huumeiden osalta vai kokevatko he tarvetta lisäkoulutukselle.

Yksi jatkotutkimuksen aihe olisi myös toteuttaa opetustuokioita oppilaiden laatimien kinkkisten kysymysten pohjalta. Mielestäni ne olivat oppilasaineiston kaikista herkullisimpia kysymyksiä ja sopisivat erinomaisesti keskustelujen ja yhteisten pohdinnan aiheiksi sekä alakouluun että yläkouluun. Aiheet ovat oppilaita itseään kiinnostavia ja niihin on olemassa lukuisia eri näkökulmia. Vaikka tästä aihepiiristä ei valmistuisikaan jatkotutkimusta, aion varmasti itse hyödyntää aineiston kinkkisiä kysymyksiä tulevassa ammatissani luokanopettajana esimerkiksi alakoulun päihdekasvatuksessa viidensillä ja kuudensilla luokilla.

Tämän tutkimuksen myötä minulle avautui mahdollisuus perehtyä aihepiirin teoreettiseen viitekehykseen. Kirjallisuuden myötä sain uusia näkökulmia nuoruuden haasteisiin erityisesti huumeidenkokeiluun ja käyttöön liittyvästä näkökulmasta. Oman tutkimukseni myötä sain myös tietoa siitä, millaiset huumeisiin ja päihteisiin

liittyvät asiat alakoulu- ja yläkouluikäisiä nuoria mietityttävät. Tällaiseen minulla ei ole ollut aikaisemmin mahdollisuutta. Nuorten laatimien kysymysten myötä pääsin kurkistamaan heidän ajatusmaailmaansa, saaden vinkkiä siitä, millaisia ajatuksia, tunteita ja kysymyksiä huumeet heissä herättävät.

LÄHTEET

- Aalberg, V. & Siimes, M. A. 2007. Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Helsinki: Nemo.
- Ahlström, S. 2002. Perhe-elämä ja nuorten päihteiden käyttö: kirjallisuuskatsaus. Teoksessa J. Heinonen (toim.) Turmiolan Tommi. Mietteitä alkoholi- ja huume tutkimuksesta. Tommi 2002. Keuruu: Alkoholi- ja huume tutkimus seura ry, 53–62.
- Ahlström, S., Metso, L. & Tuovinen, E. L. 2004. Suomalaisten nuorten päihteiden käyttö 1999 ja 2003. Espad-tutkimuksen taulukkoraportti. Aiheita 32 / 2004. Helsinki: Stakes.
- Ahonen, S. 1995. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjayhtymä, 113–160.
- Bachman, J., Waasworth, K., O'Malley, P., Johnston, I., Schulenberg, J. 1997. Smoking, Drinking and Drug Use in Young Adulthood. The Impacts of New Freedom and New Responsibilities. Institute for Social Research, University of Michigan. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Eiseman, S. 1984. An Approach to Primary Prevention of Drug Abuse Among Children and Youth-Parental Influence. Teoksessa S. Eiseman, J. A Wingard & G. J. Huba (toim.) Drug abuse. Foundation for a psychosocial approach. Farmingdale, NY: Baywood Publishing Company, Inc., 42–58.
- Eloranta, T., Kalaja, S., Korhonen, J., Nykänen, M. & Välimaa, R. 2003. Terveystietoa luokille 7–9. Keuruu: Otava
- Eskola, J & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Goranskaya, S. & Ivanova, L. 1999. Drug Taking and Habits among students. Teoksessa V. Puuronen (toim.) Youth in Everyday Life Contexts. Joensuu: Joensuun ylisopisto, 171–176.
- Hakkarainen, P., Kekki, T., Mustalampi, S., Muuri, A., Nuorvala, Y., Partanen, A., Virtanen, A. & Virtanen, P. 2000. Huume hoidon nykyiset tarpeet ja edellytykset. 31 / 2000. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Heinälä, P. 1994. Huumaava nuoruus. Tietoa huumeista nuorille. Terveystieteiden tutkimus ry. Turku: Terveystieteiden tutkimus ry.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Tammi.

- Holopainen, A. 1998. Sekakäyttö yleistyy – päihdepalvelut ja huumeitutkimus euroaikaan. Tiimi 3–4 / 98. Julkaisussa Huumeet ja yhteiskunta. Huume politiikka, hoito ja ennaltaehkäisy. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 27. Forssa: A-klinikkasäätiö / Prevnet-ohjelma, 10–13.
- Holopainen, P. 1990. Terveyskasvatuksen opas koulujen kasvatus- ja opetuskäyttöön. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Huoponen, K., Peltonen, H., Mustalampi, S. & Koskinen-Ollonqvist, P. 1998. Ehkäisevää päihdetyötä tukevien ohjelmien käyttö koulussa. Moniste 46 / 1998. Helsinki: Opetushallitus, Stakes, Terveyden edistämisen keskus.
- Huoponen, K., Peltonen, H., Mustalampi S. & Koskinen-Ollonqvist P. 2001. Ehkäisevän päihdetyön lähtökohdat ja tavoitteet. Teoksessa K. Huoponen, H. Peltonen, S. Mustalampi & P. Koskinen-Ollonqvist. Päihteiden käytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Helsinki: Opetushallitus, Stakes, Terveyden edistämisen keskus, 8–10.
- Hurme, T. (toim.). 2003. Päihdekasvatuksen ikäluokkaohjeistus Hollolassa ja Lahden Ahtialassa. Lahti: Hollolan kunta, Lahden kaupunki.
- Inkinen, M. 1998. Varhaisvaiheen päihdetyön kehittyminen kunnissa. Katsaus eri toimintamuotojen kehitykseen. 45 / 1998. Helsinki: Stakes.
- Jaatinen, J. 1998. Huumeita koulussa – katkoksia vuorovaikutuksessa. Teoksessa J. Jaatinen, O. Kaukonen, L. Warsell, M. Halmeaho & R. Ahtola. Huumeet ja koulu yhteisö. Konstruktionistinen tapaustutkimus. Jyväskylä: Stakes, 43–90.
- Johnson, D. W. 1984. Constructive Peer Relationships, Social Development, and Cooperative Learning Experiences: Implications for the Prevention of Drug Abuse. Teoksessa S. Eiseman, J. A. Wingard & G. J. Huba (toim.) Drug abuse. Foundation for a psychosocial approach. Farmingdale, NY: Baywood Publishing Company, Inc., 24–41.
- Kannas, L. 2006. Terveystieto-oppiaineen pedagogisia lähtökohtia. Teoksessa H. Peltonen & L. Kannas (toim.) Terveystieto tutuksi – ensiapua terveystiedon opettamiseen. Helsinki: Opetushallitus, 9–36.
- Karekivi, L. 1999. Ehkä en kokeilisikaan, jos... Tutkimus ylivieskalaisten nuorten tupakoinnista ja päihteidenkäytöstä ja niihin liittyvästä terveystietokasvatuksesta vuosina 1989–1998. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kemppainen, M. 2004. Terve elämä! Miten opetan terveystietoa luokille 3-6. Vammala: Tammi.
- Kemppinen, P. 1997a. Nuori minänsä vankina. I osa: alkoholi, imppaaminen, lääkkeet, huumeet, kielteinen elämä. Vantaa: Kustannusvalmennus Oy.

- Kemppinen, P. 1997b. Nuori minänsä vankina. II osa. Poikkeava käyttäytyminen, tunne-elämän häiriöt, katuelämä, syrjäytyminen, terapiayhteiskunta. Vantaa: Kustannusvalmennus Oy.
- Kemppinen, P. 1997c. Nuoruuden taikaa. Kurkistuksia nuorisokulttuureihin. Vantaa: Kustannusvalmennus Oy.
- Kiiskinen, U. 2003. A Health Production Approach to the Economic Analysis of Health Promotion. Publications of the National Public Health Institute A6 / 2003. Helsinki: Kansanterveyslaitos, National Public Health Institute.
- Kolari, J. 2003. Huumeet – mitä pitäisi tehdä? Julkaisussa Perhehoito 5 / 2003. 19. vuosikerta. Joensuu: Perhehoitoliitto ry, 8–9.
- Kontula, O. 1988. Huumeet Suomessa. Keuruu: Otava.
- Kontula, O. 1997. Huumeet Suomessa 1990-luvulla. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1997:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Korhonen, H. J. 1987. Huumeet ja niiden vaikutukset. Teoksessa K. Helimäki, P. Holopainen, H. J. Korhonen, T. Koskinen, K. J. Krokfors & T. Laine. Huumeet. Perustietoa kasvattajille. Vammala: Raittiuskasvatusliitto, 27–37.
- Korhonen, J. 1998. Terveyskasvatuksen ja terveystiedon opetussuunnitelmat sekä näkökohtia niiden kehittämiseksi. Terveystieteen laitoksen julkaisusarja 8 / 1998. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Koski-Jännes, A. 1998. Mistä riippuvuudessa on kyse. Teoksessa A. Koski-Jännes (toim.) Miten riippuvuus voitetaan. Keuruu: Otava, 24–36.
- Leinonen, P. & L. Kokko. 1997. Selvä ote elämästä. Päähteet ja koulun vastuu. Helsinki: Kerhokeskus – Koulutyön tuki ry.
- Levinson, D. J., Darrow, C. N., Klein, E. B., Levinson, M. H. & McKee, B. 1979. The seasons of a man's life. New York: Ballantine Books, a division of Random House, Inc.
- Luopa, P., Rimpelä, M. & Jokela, J. 2000. Huumeet ja koululaiset. Tuloksia Kouluterveyskyselystä 1996–2000. 25 / 2000. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Luopa, P., Räsänen, M., Jokela, J. & Rimpelä, M. 2005. Kouluterveyskyselyn valtakunnalliset tulokset vuosina 1999–2004. Aiheita 12 / 2005. Helsinki: Stakes.
- Lusa, S. (toim.) 2000. Huumeiden käyttäjän kohtaaminen työssä. Työterveyslaitos. Rauma: Työterveyslaitos.
- Lusa, S. 2002. Huumeet ja turvallinen työpaikka. Vammala: Työterveyslaitos.

- Lönnqvist, J. 2001. Nuoret ja huumeet: Yksi ei kokeilekaan, toinen jää koukkuun. Julkaisussa *Kansanterveys* 8–9 / 2001. Kansanterveyslaitoksen tiedotuslehti. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 6, 11–12.
- Mauriala, A. 2000. Huolesta puheiksi, puheista teoiksi. Opas huumeista nuorten vanhemmille. Helsinki: A-klinikkasäätiö.
- Metsämuuronen, J. 2006a. Metodologian perusteet ihmistieteissä. Teoksessa J. Metsämuuronen (toim.) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Jyväskylä: International Methelp Ky, 15–78.
- Metsämuuronen, J. 2006b. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. *Opiskelijalaitos. 2. laitos*. Vaajakoski: International Methelp Ky.
- Moilanen, P. & Rähä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–67.
- Murto, L. 1997. Suomalaisen huumeepolitiikan linjauksista. *Tiimi 2 / 97*. Julkaisussa *Huumeet ja yhteiskunta. Huumeepolitiikka, hoito ja ennaltaehkäisy*. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 27. Forssa: A-klinikkasäätiö / Prevnet-ohjelma, 15.
- Mustalampi, S. & Koskinen-Ollonqvist. 2001. Esimerkkejä päihdekasvatusohjelmista arviointitutkimusten valossa. Teoksessa K. Huoponen, H. Peltonen, S. Mustalampi & P. Koskinen-Ollonqvist. *Päihteiden käytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön*. Helsinki: Opetushallitus, Stakes, Terveyden edistämisen keskus, 43–58.
- Myllyniemi, S. 2007. Perusarvot puntarissa. *Nuorisobarometri 2007*. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Mäkelä, R. 1999. Verso-projektin taustaa ja aiempien projektien kokemuksia. Teoksessa A. Partanen & M. Warmemaa (toim.) *Päihteet puheeksi varhemmin. Verso-projektin (1996–1998) loppuraportti*. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 28. Saarijärvi: A-klinikkasäätiö, 9–18.
- Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta. 2000. Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietintö. *Komiteanmietintö 2000:3*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Nurmi, J-E. 1995. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa P. Lyytinen, M. Korkiakangas & H. Lyytinen (toim.) *Näkökulmia kehityopsykologiaan. Kehitys kontekstissään*. Porvoo: WSOY, 256–274.

- Partanen J. 2002. Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa O. Kaukonen & P. Hakkarainen (toim.) Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 13–37.
- Peltonen, H. 2001. Koulu ja nuorten päihteiden käytön ehkäisy. Teoksessa K. Huoponen, H. Peltonen, S. Mustalampi & P. Koskinen-Ollonqvist. Päihteiden käytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Helsinki: Opetushallitus, Stakes, Terveystiedon edistämisen keskus, 18–42.
- Peltonen, H. 2006. Terveystiedon opetusta ohjaava lainsäädäntö ja opetussuunnitelman perusteet. Teoksessa H. Peltonen & L. Kannas (toim.) Terveystieto tutuksi – ensiapua terveystiedon opettamiseen. Helsinki: Opetushallitus, 37–52.
- Peltoniemi, T. 1998. Monipäihteisyyden haaste. Tiimi 5 / 98. Julkaisussa Huumeet ja yhteiskunta. Huumeepolitiikka, hoito ja ennaltaehkäisy. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro. 27. Forssa: A-klinikkasäätiö, 14.
- Poikolainen, K. 1998. Huumeet Suomessa: Esiintyvyys ja kustannukset. Duodecim 20 / 98. Julkaisussa Huumeet ja yhteiskunta. Huumeepolitiikka, hoito ja ennaltaehkäisy. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 27. Forssa: A-klinikkasäätiö, 4–9.
- Pulkkinen, L. (toim.). 1996. Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena.
- Renfors, T., Litmanen, H. & Lähdesmäki, L. 2003. Sillä Siikkeli. Nuoren terveysopas. Porvoo: WSOY.
- Rimpelä, A., Lintonen, T., Pere, L., Rainio, S. & Rimpelä, M. 2003. Nuorten terveystapatutkimus 2003. Tupakkatuotteiden ja päihteiden käytön muutokset 1977–2003. Aiheita 13 / 2003. Helsinki: Stakes.
- Rimpelä, M., Ojajärvi, A., Luopa, P. & Kivimäki, H. 2005. Kouluterveyskysely, kouluterveydenhuolto ja terveystieto. Peruseräraportti kyselystä yläkouluille ja terveyskeskuksille. Työpapereita 1 / 2005. Helsinki: Stakes.
- Rimpelä, M., Pohjanpää, K., Terho, P., Pienmäki-Jylhä, P. & Poikajärvi, K. 1995. Huumeet nuorten arjessa. Tutkimus sosiaalisesta altistumisesta huumeille 1991–1995 ja huumeekokeiluista toukokuussa 1995. Stakesin julkaisuja. Aiheita 28 / 1995. Helsinki: Stakes.
- Ryhänen, E., Karjalainen, E., Väinämö, R. & Suonio, S. 2003. Apsu-tontun terveysapinen. Opettajan opas 1–2. Helsinki: Terveys ry.
- Saarela, P. 1999a. Selvitys 15–29-vuotiaiden suomalaisten nuorten koulutukseen, työhön, työelämän muutoksiin sekä Suomen EU-puheenjohtajuuteen, kulutukseen ja huumeisiin liittyvistä käsityksistä. Nuorisobarometri; 1999, 1. NUORAn julkaisuja Nro 13. Nuorisosiain neuvottelukunta. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisosiain neuvottelukunta.

- Saarela, P. 1999b. Selvitys 15–29-vuotiaiden suomalaisten nuorten asennoitumisesta vapaa-ajan palveluihin sekä nuorten suhtautumisesta huumeisiin ja niiden käyttöön. Nuorisobarometri; 1999, 2. NUORAn julkaisuja Nro 15. Nuorisoasiain neuvottelukunta. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Saarela, P. 2000. Nuorisobarometri 2000. Selvitys 15–19-vuotiaiden suomalaisten nuorten arjesta. NUORAn julkaisuja. Helsinki: Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Saarela, P. 2002. Nuorisobarometri 2002. Jyväskylä: Opetusministeriö, Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Salakari, J. 2002. Huumeiden merkityksistä. Teoksessa T. Niemi (toim.) Nuorisopsykoterapian erityiskysymyksiä 6. Nuorisopsykoterapia-säätiö. Helsinki: Nuorisopsykoterapia-säätiö, 7–44.
- Salasuo, M. 2005. Huumeaallot sukupolvi-ilmiönä. Teoksessa K. Raitasalo, H. Alho, J. Lindeman, R. Roine & c. Tigerstedt (toim.) Tommi 2005. Alkoholi- ja huume tutkimuksen vuosikirja. Yearbook of Finnish Alcohol and Drug Research. Hämeenlinna: Alkoholi- ja huume tutkijain seura ry, 75–86.
- Salasuo, M. & Rantala, K. 2002. Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa O. Kaukonen & P. Hakkarainen (toim.) Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 38–67.
- Soikkeli, M. 2004. Miten puhua huumeista. Jyväskylä: Stakes.
- Stephens, R. C. 1980. The Hard Drug Scene. Teoksessa F. R. Scarpitti & S. K. Dantesman (toim.) Drugs And The Youth Culture. Beverly Hills: Sage Publications, 59–80.
- Svedbom, J. 2006. Kohti ongelmaperustaista oppimista – esimerkkejä terveysopetuksen didaktiikasta. Teoksessa H. Peltonen & L. Kannas (toim.) Terveystieto tutuksi – ensiapua terveystiedon opettamiseen. Helsinki: Opetushallitus, 65–87.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.
- Valli, R. 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 100–112.
- Vertio, H. 2003. Terveiden edistäminen. Jyväskylä: Tammi.
- Vuori, M., Kannas, L. & Tynjälä, J. 2004. Tupakoinnin ja päihteiden käytön muutossuuntia 1984–2002. Teoksessa L. Kannas (toim.) Koululaisten terveys ja terveystietäytyminen muutoksessa. WHO-koululaistutkimus 20 vuotta.

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Terveyden edistämisen tutkimuskeskus, 179–216.

Väisänen, S. & Tyrväinen, H. 1999. Nuorten ja koulujen terveystiedon kehittämissuunnitelma 1996–1998. Kokemuksia järjestön ja 16 peruskoulun välisestä yhteistyöstä. Terveys ry selvityksiä 3. Jyväskylä: Terveys ry.

Välimaa, R. 2005. Terveystiedon rakentamassa. Teoksessa L. Kannas & H. Tyrväinen (toim.) Virikkeitä terveystiedon opetukseen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Terveyden edistämisen tutkimuskeskus, 37–50.

<http://neuvoa-antavat.stakes.fi/FI/kehittaminen/kasitteet> (luettu 3.5.2008)

<http://www.norssi.jyu.fi/opetus-ja-opiskelu/opetussuunnitelma> Jyväskylän normaalikoulun perusopetuksen terveystiedon opetussuunnitelma 2004. (luettu 12.6.2007)

http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. (luettu 4.5.2008.)

LIITTEET

Liite 1: Kyselylomake alakoulun opettajille

Taustatiedot

1. Sukupuoli:
  2. Kuinka kauan olet toiminut opettajana (vastaus vuosina):
-

Toivoisin sinun vastaavan kuhunkin kysymykseen perustellen vähintään viidellä lauseella. Vastata voit suoraan kunkin kysymyksen perään.

Yleiset kysymykset

1. Minkälainen on mielestäsi terveystietoisuus nykynuori?
2. Mikä sinua opettajana huolestuttaa nykynuorten hyvinvoinnissa ja terveyskäyttäytymisessä? Miksi?

Oppilaiden esittämät kysymykset

1. Mitä hyötyä huumeista on kun niitä käytetään?
2. Onko huumeiden käytön aloittamisessa jotain erityisen hienoa?
3. Mitä haittoja huumeista on?
4. Miksi ihmiset kokeilevat niitä, kun tietävät, että siitä seuraa huonoja asioita!?!?
5. Kuka tyhmä ostaa huumeita?

Kiitos vaivannäöstäsi!

Ystävällisesti,

Anni-Maaria Hujanen

Liite 2: Kyselylomake yläkoulun opettajille

Taustatiedot

1. Sukupuoli:
  2. Kuinka kauan olet toiminut opettajana (vastaus vuosina):
-

Toivoisin sinun vastaavan kuhunkin kysymykseen perustellen vähintään viidellä lauseella. Vastata voit suoraan kunkin kysymyksen perään.

Yleiset kysymykset

1. Minkälainen on mielestäsi terveystietoisuus nykynuori?
2. Mikä sinua opettajana huolestuttaa nykynuorten hyvinvoinnissa ja terveyskäyttäytymisessä? Miksi?

Oppilaiden esittämät kysymykset

1. Eihän huumeiden käytöstä voi mitään haittaakaan olla? Vai?
2. Onko huumeet hyväksi?
3. Voiko huumeita käyttää tulematta riippuvaiseksi?
4. Miks niin nykynuori alkaa kokeilemaan huumeita ja miks ne on niin haluttuja, että niitä pitää kokeilla?
5. Miksi nuoret kokeilevat tai käyttävät huumeita valistuksesta huolimatta?

Kiitos vaivannäöstäsi!

Ystävällisesti,

Anni-Maaria Hujanen